אַ חברה־מאַן פון דער חברה־קַדישא

דערציילט, ווי ער האָט אַליין געזען אַ טויטע נשמה (גלגול) און זי האָט אלעס פון חדר ארויסגעגעבן, ווער זי איז.

דֶער גִלְגוּל

אַיין

הוּמָארִיכְטִישֶׁע עֶרְצֶעהלוּנְג

פוּן

אברהָם בער גאָטטלָאבֶער (אב״ג)

וואַרשא

הערויס געגעבען פֿון דעם גבאי׳ם עניקעל

בדפוס י. אלאפין

תרנ״ו

ДЕРЪ ГИЛГУЛЪ

т. е.

Блуждающая Душа

разсказъ А. Б. Готлобера

ВАРШАВА

Въ Типографіи И. О. Алапина Налевки № 47.

1896

איך בין שוין כמה יאָרן אַ חברה־מאַן פון דער חברה־קדושה. ווי דער שטייגער איז, בין איך פריער געווען אַ מאַלאַדשע און מיין עסק איז געווען צו זיצן ביי קראַנקע, אָפּטמאָל ביי יציאת־נשמה. דאַריבער בין איך אַ גרויסער מבין אויף גסיסה. און אַז איך לייג אַ פעדער אויף דער נאָז און זי רירט זיך ניט *), ווייס איך געוויס, אַז דער קראַנקער איז געשטאָרבן, און איך טו אים זיין רעכט און באַגראָב אים. גלייבט מיר, אַז עס איז שקר וכזב, וואָס די היינטיקע אויפגעקלערטע האָבן אָפּגעקלערט, אַז מען באַגראָבט יידן פאַר דער צייט — שקר! מען באַגראָבט קיין יידן ניט צו פרי. גלייבט מיר, די פעדער איז דער בעסטער סימן; אַז די פעדער רירט זיך ניט, פאַרוואָס זאָל מען ניט באַגראָבן. אוודאי, ווען די פעדער זאָל זיך נאָר אַ ריר טון, וואָלט מען זיך שוין ניט געאיילט אַזוי גיך צו באַגראָבן. אונזערע אָבות־אבותינו זענען כלעבן ניט משוגע געווען, וואָס עס פלעגט זיך ביי זיי אַמאָל טרעפן, אַז מע האָט אַ מת גאָר דערלאַנגט אַ פאַטש פון דער האַנט **), ווען ער האָט זיך גערירט נאָך דעם טויט; וואָרעב ממה־נפשך: ביסטו אַ מת, וואָס־זשע רירסטו דיך? ביי דיר איך דיין רו אַריין. אי־וואָס? כאָמער איז ער גאָרניט געשטאָרבן? — שקר! — דאָס קען ניט זיין, מען האָט אים געלייגט אַ פעדער אויף דער נאָז. אָלא־וואָס־דען, איז דאָך עס אַ גיטגוטער, אַ רוח הטומאה, רחמנא־ליצלן! נאָ, נאַ־זשע דיר אַ פאַטש און גיי!... נאָר איך בין דאַרויף ניט אויסן, איך וויל אייך דערציילן אַ מעשה, וואָס האָט זיך מיט מיר אַליין פאַרלאָפן, אַז איך בין נאָך געווען

*) ניט די נאָז מיין איך, נאָר די פעדער.

**) עס פאַרשטייט זיך, אַז מען האָט אים פריער מחילה געבעטן.

אַ מאַלאַדשע. נאָר פריער מוזט איר וויסן, אַז איך בין ניט עפּעס אַ יידלאַק, וואָס דאַכט זיך אים, אַז אַ קו איז געפלויגן איבערן דאַך. אַזוי ווי איר זעט מיך נאָר אַ פּראָסטער ייד, גלייב איך ניט אין אַלע נאַרישקייטן. איך האָב קיין מורא ניט ביינאַכט אַליין אַרויסצוגיין. כאָטשי עס טרעפט זיך טאַקע מעשיות — נאָר איך האָב פאָרט קיין מורא ניט. עס האָט זיך מיר שוין אַמאָל געטראָפן צו שלאָפן אין אַ שטוב, וואָס עס איז דאָרט קיין מזוזה ניט געווען, פונדעסטוועגן בין איך געשלאָפן רויק, גאָר אָן פחד — איך האָב פּראָוודע די ציצית געלייגט צו קאָפּן! איך בין שוין אַמאָל ביינאַכט געווען אין אַ מיל, מאָלט אייך, ניט איינער אַליין — און דער מילנער איז דווקא געווען אַ כישופמאַכער — און איך האָב זיך גאָרניט געשראָקן. עס פאַרשטייט זיך, אַז נעכטיקן האָב איך דאָרט ניט געוואָלט פאַר אַ מיליאָן, וואָרעם נעכטיקן אין אַ מיל מוז מען דאָך שוין זיין טאַקע אַ הפקר־מענטש. מילא, איך זאָג דאָס עס אַקעגן דעם, איך וועל אייך ניט פאַרזאָגן קיין פּזמון, אַז איך זאָג אייך אַן אמתע מעשה, מעגט איר מיר גלויבן. —

די מעשה איז אַזוי געווען:

איך האָב אַמאָל באַגראָבן אַ מת און האָב מיך אַ ביסל אויפן בית־עלמין פאַרזאַמט. איך האָב דאָרטן געדאַרפט איין אַנדער מת צאָמען און אַ מצבה שטעלן; דערביי האָב איך, ווי דער שטייגער איז, אין אוהל — אַ פּאָר טרונק בראָנפן געטון און פאַרביסן מיט אַ רעטשן קיכל, האָב אַ ביסל מענה־לשון געזאָגט און בין מיר ווי מיין טבע איז, פריילעך אַהיים געגאַנגען. גייענדיק אויפן וועג, בין איך פאַרביי געגאַנגען פאַר דער שטוב, וואו דער ייד איז געשטאָרבן, וואָס איך האָב אים פאַר אַ פּאָר שעה באַגראָבן. ווי דער מנהג ישראל איז, האָט שוין אויפן פענסטער געברענט אַ ליכט, דערביי איז געשטאַנען אַ גלאָז וואַסער און אַ שטיקל לייוונט, כלומרשט אַ האַנטעך איז דערביי געהאָנגען. איך טו אַ קוק — די נשמה שטייט און וואַשט זיך אוןווישט זיך אָפּ. קיין בעל־פּחדן בין איך ניט, איך גיי מיר אַזוי צו צום פענסטער און טו די נשמה אַ פרעג: „שוין אַזוי גיך? דו ביסט פריער געקומען ווי איך. נאָר דאָס איז אַפילו קיין חידוש ניט, אַ מת

שוועבט. געלויבט איז השם־יתברך, וואס מיר זעען זיך ווידער, א סימן, אז דו ביסט שוין דיין פעקל איבערגעקומען, און דער מלאך־דומה האט דיך שוין פון די לאפקעס ארויסגעלאזט. אוודאי האלט איך עס מיר פאר א גרויסע זכיה, ווארעם א מת זעען מוז מען א גרויסע זכיה האבן! // איך האב געהערט דערציילן, אז פארצייטן האבן גרויסע צדיקים געזעען מתים, וואס פלעגן קומען צו זיי נאך תיקון, הייגטיקע צייטן, זייט חסידים האבן אנגעהויבן טרינקען תיקון אין בית־המדרש און אין אלע קלייזלעך, האבן שוין אלע מתים א תיקון געהאט, און ווייזן זיך שוין ניט צום רבין, דאריבער זעען די הייגטיקע גוטע יידן גאר א רוח, קיין מתים זעען זיי שוין ניט. בפרט איך, גאר א פראסטער מענטש, דארף עס מיר אוודאי האלטן פאר א גרויסע זכיה א מת צו זען. // נא, אז השם־יתברך האט מיך יא מזכה געווען א מת צו זעען, וויל איך דיך פרעגן, מת־לעבן, זאלסט מיר זאגן דעם אמת, אויב עס האט עפעס א ממש, וואס די אויפגעקלערטע לייט זאגן, אז עס טרעפט זיך ביי יידן, ווייל זיי זענען גיך מקבר, אז מע באגראבט אמאל, חס־ושלום, א לעבעדיקן מענטשן? אט האב איך דיך אויך גיך באגראבן, ביסט נאך אפילו ווארעם געווען, איא, איך האב דיך ניט לעבעדיקערהייט באגראבן?" —

— בא, זאגט די נשמה, אז מתים זאלן מעגן אויסזאגן פונם חדר, וואלט מען א סך זאכן געוואר געווארן, וואס מען ווייסט זיי ניט. נאר ווייסטו דען ניט, אז מתים שווייגן? אויב דו האסט מיך באגראבן טויטערהייט אדער לעבעדיקערהייט, מעגסטו זיכער זיין, אז עס וועט בלייבן א סוד, קיינער וועט עס ניט וויסן. ניט איטלעכער האט א זכיה ווי דו מיט מתים צו רעדן, און פאר דיר איז גלייכער זאלסט זיך ניט אנפרעגן. איך האב אויך מתים באגראבן און עס האט זיך אויף מיר קיינער ניט געקלאגט. גלייב מיר, איך האב א גרעסערן בית־עלמין געמאכט ווי דער, וואס דו באגראבסט דארט די מתים, ווארעם א ד א ק ט א ר באגראבט מער ווי א חברה־שמש.

— א דאקטאר! — זאג איך מיט גרויס פארוואונדערונג און האב מיך א כאפ געטאן צום היטל — ווי הייסט? דו ביסט

דען א דאקטאר געווען? — דו האסט דאך גאר מיט פאדראדלעך אפגעגעבן, א סימן וועל איך דיר זאגן, אז דו ליגסט אפילו אין פרעמדע תכריכים. האב אויף מיר קיין פאריבל ניט, וואס איך זאג דיר דאס, איך וויל דיר נאר דערמאנען, ווייל איך האב מורא, אויב דו גייסט ניט ארום אויפן עולם הטועה [התוהו].

— דערפאר האב קיין מורא ניט — ענטפערט מיר די נשמה — איך בין אויפן עולם האמת, ניט אויפן עולם־הטועה, און מיט די פרעמדע תכריכים האב איך מיך אויף אונזער בית־עלמין ניט צו שעמען, ווארעם ווען דו זאלסט וויסן, וואס איך ווייס, וואלסטו געחאוסט, אז א סך פון די, וואס עס שטייט אויף זייערע מצבות אנגעשריבן: „פה נטמן הגביר המפורסם" און נאך אזעלכע איבערמיטלען, און וואס ביי זייערע ווייבער און קינדער איז געבליבן א סך טויזנטער ירושה, ליגן זיי נעבעך אין פרעמדע תכריכים. אויף מיינע רייד, וואס איך האב דיר געזאגט, אז איך בין געווען א דאקטאר, דארף דיר אויך גארניט קשה זיין. איך רעד ניט פונם וועג, איך בין טאקע געווען א דאקטאר, נאר ניט אין דעם גוף, וואס דו האסט ניט לאנג באגראבן! עס איז שוין דארינען זייער לאנג. פון יענעם גוף איז קיין שטויב אויך ניט געבליבן. ניט א דאקטאר אליין בין איך געווען, איך בין א סך מאל מ ג ו ל ג ל געווארן, און אלע מאל בין איך עפעס אנדערש געווען.

די קשיא פון דאקטאר איז מיר פארענטפערט געווארן, נאר פונדעסטוועגן האב איך דעם מת א פרעג געטון: „מילא, אז דו ביסט ווידער א דאקטאר געווען, איז דאך ווידער קיין חידוש ניט, וואס סתם מתים האבן זיך אויף דיר ניט געהאט וואס צו קלאגן — א דאקטאר באגראבט דאך אוודאי ניט לעבעדיקערהייט?"

— אויף דעם — זאגט די נשמה — האב איך דיר צוויי תירוצים צו ענטפערן: ערשטנס, ווער זאגט עס דיר, אז איך מיין זיי האבן זיך אויף מיר געהאט צו קלאגן, וואס איך באגראב זיי לעבעדיקערהייט? אדרבה — אויף מיר האבן זיי צו קלאגן געהאט, וואס איך מאך זיי טויט פאר דער צייט; צווייטנס, מוזטו

וויסן, אַז אינם לעבעדיקן באַגראָבן האָט אויך דער דאָקטאָר אַ חלק, וואָרעם אָן זיין קוויטל באַגראָבט מען ניט.

— אָ וואַ! — האָב איך אַ געשריי געטון, איז דאָך דער רב אויך שולדיק. ער גיט דאָך אויך אַ קוויטל?

— פֿאַרוואָס־דען מיינסטו, ענטפֿערט די נשמה, רופֿט מען אַ דאָקטאָר אויך רבי? חייל ער טוט דאָס אייגענע וואָס דער רב, און דער רב דאָס וואָס ער. נאָר האָדיע שוין דערפֿון שמועסן, דו האָסט שוין ביי מיר אַ האַלבן מיטאָג אויסגענאַרט, דו ביסט שוין כמעט געוואָר געוואָרן דאָס, וואָס איך האָב דיר ניט געוואָלט אויסזאָגן. אַצונד לאָמיר אויפֿהערן דערפֿון צו רעדן. און דו, מיין ליבער חברה־מאַן, הער־אויף איבערצופֿרעגן, פֿאַרגעס דיך ניט, אַז דו רעדסט מיט אַ ג ל ג ו ל!

ביי די ווערטער האָט די נשמה אויף מיר עפּעס ווי אַ בייזן קוק געטון, און איך האָב מיך מאַקע אַ ביסל דערשראָקן. פֿאַר אַ פּראָסטער נשמה האָב איך קיין מורא ניט געהאַט — נאָר אַ ג ל ג ו ל, דאָס איז שוין אַן אַנדער זאַך, אַ ג ל ג ו ל איז ניט קיין קאַטאָוועס, פֿאַר אַ ג ל ג ו ל דאַרף מען זיך היטן, דאָס איז שוין, רחמנא־ליצלן, אַ מין דיבוק! נאָר איך האָב מיך ווידער מיישב געווען, אַז עס איז זיין ליבן נאָמענס ווילן איך זאָל רעדן מיט אַ ג ל ג ו ל, מן הסתם דאַרף איך דאָך פֿון אים עפּעס געוואָר ווערן, כּדי איך זאָל מודיע זיין די צדיקים זיי זאָלן אים מתקן זיין. איך האָב מיך געמאַכט קוראַזש און האָב די נשמה אַ פֿרעג געטון: „האָסטו ניט אפֿשר חשק, מיין ליבע נשמה, מיר צו דערציילן, וואָס האָט זיך מיט דיר פּאַסירט זייט דו גייסט אַרום אויף דער וועלט? אפֿשר וועל איך דיר קענען אַ טובֿה טון, איך וועל נאָך דיר משניות לערנען; איך קען אַפֿילו קנאַפּ, גאָר ניט ערגער פֿון אַלע וואָס לערנען משניות נאָך אַ מת. דערצו וועל איך מודיע זיין אינם קלייזל, וועט מען טרינקען תּיקון אַלע טאָג פֿון דיינעטוועגן".

— דאָס איז אַלצדינג ניט נייטיק — ענטפֿערט די נשמה — אייער משניות קנאָרכן, אָן עברי, אָן טייטש העלפֿט פּונקט ווי אַ מת באַנקעס, און מיט דעם תּיקון מאַכט איר נאָך קאַליע. איך

דאַרף בּרוך־השם אייער לאַסקע ניט. איך בין שוין מיינס אָפּגעקומען, און דער גוף, וואָס דו האָסט באַגראָבן, איז שוין מיין לעצטער ג ל ג ו ל געווען — איך וועל שוין מער ניט מגולגל ווערן. נאָר פֿונדעסטוועגן וועל איך דיר צוליב טון און וועל דיר דערציילן, וואָס האָט זיך מיט מיר איבערגעטון אין אַלע גלגולים, כּדי דו זאָלסט עס אויפֿשרייבן און מענטשן זאָלן עס לייענען, טאָמער וועט זיך עמעצער אַ מוסר אַרויסנעמען און עס וועט אים אַ טובֿה אַרויסקומען. — נאָר איידער איך הייב אָן צו דערציילן מוז איך דיר פֿריער דערמאָנען, אַז איך דערצייל דיר דאָ זאַכן, וואָס זענען שוין זייער לאַנג געשען; וואָרעם פֿאַרגעס ניט, אַז אין דעם גוף, וואָס דו האָסט ערשט באַגראָבן, בין איך אויך געווען קרוב צו זיבעציק יאָר. דעריבער, ווען עס וועלן אין מיינע דערציילונגען פֿאָרקומען זאַכן, וואָס אַזאַ גלייכן טרעפֿט זיך אפֿשר היינטיקע צייטן אויך, זאָל קיינער ניט מיינען, אַז דאָס גייט אויף אים; עס קען זיין, אַז ער איז פּונקט אַזוי ווי איך בין געווען אין דעם אָדער אין דעם גלגול. וואָרעם וואָס בין איך דען ניט געווען? נאָר עס איז פֿאָרט ניט דאָס, ווייל מיינע גלגולים זענען שוין לאַנג געווען. — אַצינד הער־צו, איך הייב שוין אָן צו דערציילן:

אַז איך האָב געדאַרפֿט דאָס ערשטע מאָל אַ מענטש געבוירן ווערן, זענען מיינע עלטערן פֿריער אַ לאַנגע צייט בעזודיטניקעס געווען. מענטשן האָבן זיי אָנגעהויבן צו זאָגן: „וואָס שווייגט איר? פֿאָרט צו גוטע־יידן! ווער דען וועט אייך העלפֿן? ביי זיי איז דאָך דער שליסל פֿון קינדער!" מיין טאַטע האָט אָבער פֿון גוטע־יידן ניט געהאַלטן, און האָט געגלויבט, אַז נאָר ביי גאָט אַליין איז דער רעכטער שליסל, און ווען עס טרעפֿט זיך טאַקע אַמאָל, אַז אַ רבי העלפֿט צו קינדער, איז עס נאָר מיט אַ נאָכשליסל; דעריבער האָט ער ניט געוואָלט פֿאָרן צו קיין רבין. נאָר אַ יידענע איז דאָך ניט קיין מאַנספּערזאָן! די מאַמע האָט צוגעהערט מענטשן, האָט זיך אָנגעהויבן צו פֿאָרן מיט גוטע־יידן אונטער דעם טאַטנס וויסן! און איז צו אַלע געפֿאָרן, ביז עס איז איר ביי איינעם געראָטן: ער האָט אַ סך תּפֿילות פֿאַרבראַכט און נאָך פּעולות געטון, און האָט מיין נשמה אַראָפּגעבראַכט פֿון דעם

„עולם הנגינה" אין א גוף, אין מיין מוטערס בויך אריין. מיין מאמע איז אויס בעזדיטשניטשקע, און איז צו מזל מעוברת געווארן; דער טאטע האט געמיינט, אז גאט האט אים באגליקט אויף דער עלטער, און אמונה אין גוטע־יידן, אבער די מאמע האט געוואוסט דעם אמת, אז זי איז געהאלפן געווארן אין זכות פון צדיקים.

א חסידישער זינגער

אז איך בין געבוירן געווארן אזא טייער קינד, וואס צדיקים האבן זיך געמוזט מיען, איך זאל געבוירן ווערן, האט מן הסתם מיין מאמע, וואס זי האט שטארק אמונה געהאט אינם רבין, גע־זען מיט אלע מעגלעכקייט, איך זאל אויסוואקסן א תכשיטיק קינד. דער טאטע האט זיך צו מיר טאקע ווייטער ניט געמישט, און די מאמע האט מיך דערצויגן נאך איר גוסט. צו צען יאר האב איך שוין געוואוסט דעם סוד פון א טרונק בראנפן, און בין שוין גע־ווען פול ווי א זאק מיט מעשיות פון גוטע־יידן. די מאמע האט מיר געהאלטן א מלמד, א יונגנמאן, ניט צו לערנען מיט מיר *), נאר אויף מעשיות דערציילן. דערצו איז ער געווען א גרויסער בריה. דער מלמד האט מיך מחנך במצוות געווען. איך בין ניט געגאנגען א טריט אן אים! אפילו געשלאפן זיינען מיר אינאיינעם. ער האט מיר א סך סודות מגלה געווען, אזוי אז צו פופצן יאר בין איך שוין געווען א פארטיקער חסיד מיט אלעמען: מיט רעכט היבש בראנפן טרינקען, מיט א שטארקן ברען אין דאווענען, מיט קאלטע און ווארעמע מקוואות, מיט שיריים כאפן פון רבינס טעלער — אפילו מיט חטאת־נעורימלעך! די זענען מיר זייער צוניץ געקומען, ווייל דורך דעם בין איך געווען דאר ווי א פלאקן, און עס האט מיר געברונען פון די אויגן. דערצו האב איך א פנים געהאט ווי א־ין אויסגעווייקטער הערינג, פונם באשטענדיקן ווייקן אין מקווה. און איבער דעם האט מען ניט געקענט שטיין אין מיינע פיר איילן: מער האב איך מיך געפליעסקעט אין מקווה, מער האב איך געשטונקען. דאס קעפל איז תמיד געווען פריש אפגעגאלט, דער גארגל נאקעט און מיט א גרויסן קנאפ, דאס קאפאטקעלע

*) ער האט אפילו קארג־וואס געקענט.

התלהבות = שכרות

צעכראַסטעט, דאָס האַרץ און דרויסן — איבער דעם אַלעמען האָב איך געהייסן אַ ניידענער יונגערמאַן, און אַ גרויסער חשוב געוועזן ביים רבין, טאַקע פּשוט איין אויג אין קאָפּ!

צו אַלע מיינע גילדנע מעלות, בין איך נאָך געוועזן אַ וואוילער הסידישער זינגער אויך, וואָרעם דער רבי האָט דאָך מיין נשמה אַראָפּגעבראַכט פונם „עולם הנגינה". מיין גרעסטע קונץ איז באַשטאַנען אינם שרייען: איך האָב איבערגעשריען אַלע חסידים. דאָס, וואָס דאָס שרייען האָט מיר געקאָסט, האָט קיינער ניט געוואוסט. נאָר איך אַליין — איך האָב מיר באַלד געמוזט קויפן אַ בענדל. נאָר הערט עפּעס אַ חסיד אַ וועלט? וואָס איז עס מיך אָנגעגאַנגען? איך האָב געשריען אויף אַ ביי-קול, אויף אַ באַס, אויף אַ קוויטשלקע (פיסטל); צו קידוש-לבנה בין איך גאָר געוועזן אַ קעסלפויק. דער רבי האָט זיך אַזוי פאַרליבט אין מיין זינגען, אַז איך בין געוואָרן דער גלאַווגע זינגער ביים טיש, און אָן מיין זינגען האָט דער רבי ניט געקענט האָבן קיין עלית-נשמה. קורץ, איך בין צו מזל געוואָרן אַ ניגונים-מאַכער, איך האָב אַליין אויסגעטראַכט ניגונים צום רבינס גוסט, מיט דבקות און התלהבות. אַז איך האָב געדאַרפט אַזאַ ניגונדל מאַכן, האָב איך בעכווזט פריער אַ סך בראָנפן טרינקען, כדי התלהבות און דבקות צו באַקומען און דעם רבינס גוסט צו טרעפן. אַז איך האָב ביים רבין געזונגען מיינע ניגונים, האָב איך פריער גוזמות געטרונקען, כדי איך זאָל ניט אַראָפּפאַלן פון דער מדרגה, און דער רבי זאָל רעכט זען וואָס פאַר אַ התלהבות עס שטעקט אין מיין ניגונדל. איך פלעג אָבער ניט נאָר ביים רבין אַליין זינגען, איך פלעג זינגען ביי אַלע טישן און קערמעשלעך, סעודות-ראש-חודשלעך פון אונזערע לייט, און סעודת-מצווהלעך האָב מיר געהאַט אַלע טאָג, אַמאָל אי צוויי מאָל אין טאָג, און ביי איטלעכעס זינגען האָב איך מער געטרונקען ווי געגעסן. איך בין געוויינט געוואָרן צו טרינקען בראָנפן פּושט ווי וואַסער, אי דאָס טאַקע נאָר ריינע שפּירטעס ווי פייער. —

אַמאָל האָב איך געמאַכט אַ נייען „דרור-יקרא", וואָס גאָר די וועלט איז מיט אים אויף געוועזן. דער רבי פלעגט זיך ביי דעם „דרור-יקרא"

אַזוי צעפלאַמען, אַזוי צעפלאַקערן, מיט אַזאַ דבקות, מיט אַזאַ התהלבות, אַז דער עולם האָט געמיינט עס איז פּשוט כלות הנפש. עס פאַרשטייט זיך, אַז דער „דרור-יקרא", דאָס דבקות, דאָס התלהבות, דאָס כלות הנפש איז באַלד אין דער מאָדע אַריין, חסידים האָבן נאָר געזונגען דעם „דרור יקרא", אַלע האָבן זיך ביים זינגען געדבקעט, אַלע האָבן געהאַט התלהבות ביז כלות הנפש און איטלעכער האָט געוואָלט ווייזן, אַז ער מאַכט פונקט ווי דער רבי. ווער שמועסט איך, דער בעל-מלאכה פונם נייען „דרור-יקרא", וואָס פון מיר קומט די גאַנצע שמחה אַרויס, איך האָב דאָך אַוודאי געוואָלט ווייזן, אַז איך פאַרשטיי ברוך-השם ווי אַזוי דעם רבין צוזינצוברענגען אין אַזאַ דבקות, האָב איך מיך געדבקעט מער פון אַלע און כמעט מער ווי דער רבי אַליין. צו אַזאַ מעשה דאַרף מען נייטיק אַ שטאַרקן טרונק בראָנפן; אַזוי ווי ביי מיר איז אָבער בראָנפן גאָר אַ וואָכנדיקער גאַנג געוועזן, האָב איך געמוזט די פאָרציע פאַרטאָפּלען און דערצו נאָך שטאַרקערן שפּירט נעמען. קורץ, איך האָב אָנגעהויבן טרינקען ל אַ ק י ר מיט אַ גרויס גלאָז.

אום שבת-צו-נאַכטס, ביי רבין ביים מלווה-מלכה, האָב איך נאָכאַמאָל מיין „דרור-יקרא" געזונגען, נאָכדעם, ווי איך האָב אים שוין דעם שבת אַמאָל צען געזונגען ביים רבין צו שלוש-סעודות.

ביי אורחים שבת בייטאָג, ביי עטלעכע גלעזלעך אויסגעמישט ווין, בראָנפן, מעד, ווישניאַק און ווידער בראָנפן, אין הסידים-שטיבל פאַר מנחה — און אַלע כאָל דערביי געטרונקען און התלהבות געהאַט. ביי מלווה-מלכה מוז מען דאָך נעמען אַ קאַפּ בראָנפן, און בפרט דער רבי האָט מיר געגעבן מיט זיין האַנט. דער רבי אַליין האָט אויך ניט געטרונקען קיין פּשוטן בראָנפן. ער האָט צו מיר געטרונקען לחיים און מיר געגעבן די האַנט, און האָט מיין האַנט לאַנגלענגער ווי תמיד, געהאַלטן. דערנאָך האָט ער נאָך-אַמאָל מיט גרויס התלהבות געשריען: „לחיים! לחיים! איך בין דיר מבטיח, אַז דו וועסט (אם ירצה השם) מיט גאָטס הילף מאַריך ימים זיין. אויף דער תורה הקדושה שטייט: „כי היא חייך ואורך ימיך" — זי איז דאָס לעבן פונם יידן און דערלענגערט זיינע טעג. דו, מיין קינד, ביסט באמת מקיים די תורה! די אמתע תורה פון צדיקים!

דער אור פון דער תּורה! דעריבער זאָג איך דיר, אַז דו וועסט אוודאי מאריך ימים זיין! לחיים! לחיים!״ נאָך די ווערטער האָט ער זיך אויסגעטרונקען די כּוסע און האָט תּיכּף ווידער אָנגעגאָסן און האָט מיר דערלאַנגט. — איך האָב נאָר דעם כּוס אויסגעטרונקען, אַז עס טוט מיר ניט אַ פלאַקער פונם מויל און פון דער נאָז! — דער שפּירט, וואָס איך בין שוין פון אים געווען פול ווי אַ פאַס, האָט זיך דערהיצט און האָט זיך אָנגעצונדן און האָט אָנגעהויבן גאַנץ פריילעך צו ברענען.

אַ פּשוטע שׂרפה לעשט מען מיט פּשוט וואַסער, און אין איטלעכער שטאָט איז דאָ דערצו פּאָזשאַרנע אינסטרומענטן; צו אַזאַ שׂרפה האַלט מען פאַר אַ רפואה גאָר געזאַלצענע וואַסער, און דעם רבינס פּאָזשאַרנע־קאָמאַנדע זענען טאַקע זיינע חסידים. דער רבי האָט קאָמאַנדירט און אַ גאַנצער ים פון זאַלצוואַסער איז מיר אַריין אין מויל אַריין. נאָר דאָס האָט אויך ניט געהאָלפן, די גזירה איז שוין נגזר געוואָרן און איך בין נעבעך פאַרברענט געוואָרן. ביים עולם איז געווען דעריבער צוויי דעות: אַ טייל האָבן געזאָגט, אַז דער רבי האָט שוין פריער געזען, אַז עס איז אויף מיר נגזר געוואָרן מיתה, ווייל איך האָב מיך איינגעשפּאַרט מיט מיין התלהבות משיחן אַראָפּצוברענגען פאַר דער צייט, האָט דער רבי ביים מלאך־המוות אָפּגענומען דאָס מעסער, כּדי ער זאָל מיר גאָרניט קענען טון. דעריבער האָט דער רבי צו מיר מיט אַזאַ התלהבות געטרונקען „לחיים!״ — דער מלאך המוות האָט זיך אָבער איין עצה געגעבן און האָט מיך פאַרברענט מיט פייער. אַ טייל האָבן געזאָגט פּשוט: איך האָב געוואָלט אַראָפּברענגען דעם „שׂר של תּורה״ (ווייל דער רבי האָט אויף מיר מעיד געווען, אַז איך האָב באמת מקיים געווען די תּורה), האָב איך אַ טעות געהאַט אין די כּוונות און האָב אַראָפּגעבראַכט דעם שׂר של אש; אַזאַ מעשׂה האָט זיך שוין אַמאָל געטראָפן ביי איינעם פון די ערשטע עלטסטע גוטע־יידן... אַזוי ווי עס געפינט זיך אין די הייליקע גוטע־יידישע „טייטש־ספרים״ געשריבן. נאָר געזאָגט אַהער, געזאָגט אַהין — דאָס טייערע קינד פונם נאָכשליסל, דער זיידענער יונגערמאַן

מיט אַלע מעלות איז געשטאָרבן, פאַרברענט געוואָרן, משיח איז ניט געקומען, דער שׂר של תּורה איז ניט אַראָפּגעבראַכט געוואָרן, פון מיר איז געבליבן אַ האָלעוועשקע און מע האָט די האָלעוועשקע באַגראָבן. — דער רבי האָט אַפילו דעם אַנדערן פרייטאָג צונאַכטס געזאָגט תּורה אויפן פּסוק: „ואת שׂעיר־החטאת דרוש דרש משה והנה שׂרף״ (ויקרא י׳, ט״ז) און האָט זיך איבער אים זייער געקוועטשט; די צוויי מאָל דרוש דרש האָבן אים זייער געאַרט און ער האָט דערויף געזאָגט סודות, וואָס קיינער האָט זיי ניט פאַרשטאַנען. שבת אין דער פרי האָט ער דעם עולם געזאָגט, אַז איך בין ביי אים געווען צו חלום און האָב אים געזאָגט דעם פּירוש פונם פּסוק אַזוי ווי די פּמליא־של־מעלה איז אים מפרש. נאָר וואָס, האָט ער ניט מגלה געווען. אַצינד, נאָך אַ סך דורות, בין איך דיר מגלה, אַז איך האָב אים געזאָגט: „דורנוי, דורנוי! קאָהאָטי דורעש? סאַם סעביאַ דורעש!״ און אויב דו, מיין ליבער חברה־מאַן, פאַרשטייסט ניט מער, נאָר ווי יידיש, בין איך דיר מפרש אויף פּראָסט יידיש, וואָס דאָס הייסט: נאַר! נאַר! וועמען נאַרסטו־ דו נאַרסט זיך אַליין.

אַ פ ע ר ד

אצינד לאָמיר זיך אומקערן צוריק צו מיר:

ווי מע האָט מיך נאָר אין דער ערד אַריינגעלייגט, איז תּיכף דער מלאך־דומה געקומען און האָט מיך אַ פרעג געטון: „מה שמך? ווי הייסטו, בחור?" — „מיינע שונאים זאָלן אַזוי וויסן פון זייער לעבן, ווי איך ווייס פון מיין נאָמען צו זאָגן!" טויט־שיכור, פאַרשרפעט, פאַרבּרענט אויף קויל, זאָל איך אים וויסן, ווי איך הייס? — איך האָב אים ניט געענטפערט אַ וואָרט. ער האָט זיך אַפילו געוואָלט נעמען צו דער מעשה... און מיך אַ ביסל דורכשמייסן, ווי ער איז זיך נוהג מיט אַלע מתים, וואָס ווייסן אים זייער נאָמען ניט צו זאָגן, נאָר וואוהין שמייסט מען, אַז אַלצדינג איז אָפּגעבּרענט געוואָרן? — שמייס אַ האָלעוועשקע! — ער האָט געזען, אַז די שפּיל איז פאַרן טייוול, האָט ער מיט מיר קיין סך קונצן ניט געמאַכט און האָט מיר באַלד אויסגעזאָגט מיין פּסק: „דערפאַר זאָגט ער, וואָס דו האָסט מיאוסע מעשים געטון וואָס דיין כּלמדל האָט דיך אויסגעלערנט, און דערנאָך אין מקווה געווייקט; דערפאַר, וואָס דו האָסט אין דיר אַריינגעגאָסן אַ גאַנצן גיהנום מיט פייער און דו האָסט געמיינט, אַז די קאַלטע מקוואות און גלגול־שלג וועט דאָס פייער פאַרלעשן; הערפאַר וואָס דו האָסט דיר די קישקעס איינגעריסן און האָסט געשריען מיט איין אומגעלומפּערט קול ביי דעם רבין ביים טיש, מע ווייסט ניט, נאָך וואָס און נאָך ווען, וואָס דו וואָלסט געקענט אויף אַ שטיל קול בעסער אויספירן, בעסער עפּעס לערנען, וואָס נוצט דיר און דיין פאָלק און דער וועלט; דערפאַר וואָס דו האָסט דיר דיין קאָפּ מיט נאַרישקייטן פאַרשטאָפּט, און דאָס האַרץ מיט פאַלשער פרומקייט — פאַר דעם אַלעמען איז אויף דיר נגזר געוואָרן, דו זאָלסט מגולגל ווערן אין אַ פ ע ר ד, וואָס לויפט אויך תּמיד אין וואַסער, און אין

קאַלט וואַסער דערצו, קאַטשעט זיך אין שניי און הירזשעט אויף איין אומגעלומפּערט קול. האָט קיין שכל, קיין פאַרשטאַנד — פונקט אַזוי ווי דו! נאָר דאָס איז דער חילוק פון דיר צום פערד, אַז דאָס פערד טרינקט ניט קיין שום געטראַנקע אויסער וואַסער. —

דער מלאך־דומה האָט נאָר אויסגערעדט די ווערטער, און איך קוק מיך אום — אָהאָ! איך בין שוין אַ פערד!! —

ווי איך בין אַ פערד געוואָרן, בין איך טאַקע ווייטער געלאָפן אין קאַלטע וואַסער אַריין, ווינטער האָב איך געהאַט גלגול־שלג, געהירזשעט האָב איך ווי דער גרעסטער נאַרישער חסיד; אויף אַ נקבה האָב איך ניט געקוקט; איך בין שטענדיק געגאַנגען מיטן קאָפּ אַראָפּ — נאָר פונדעסטוועגן בין איך תּיכף דערצאַפּלט געוואָרן, אַז איך האָב נאָר איר קול דערהערט אָדער פון ווייטן זי נאָר אָנגעשמעקט. נאָר קיין שום משקה, אויסער וואַסער, איז אין מיין מויל ניט אַריינגעקומען.

פערד זענען דאָ פירערליי סאָרטן: עס זענען דאָ פערד מיוחסים, וואָס האָבן יחוס־בריוו, אַז זיי קומען אַרויס פון דעם אָדער פון דעם פערד, און זענען שוין פערד פון כּמה דורות; מבינים זאָגן, אַז דעם יחוס קען מען ביים פערד דערקענען אינם זנב... אַ גרעסערער זנב — אַ גרעסערער מיוחס. — עס איז ווידער דאָ פערד, וואָס טאַנצן, פערד, וואָס מאַכן קונצן; די אַלע זענען טייערע פערד און ווערן זייער גוט געהאָדעוועט, געפּאַסעט. ווי־דער מאַכט מען אַ חילוק אין דער פאַרב. אַ טייל האַלטן מער פון ווייסע פערד, אַ טייל פון שוואַרצע, גרויע, קאַשטאַנאָוואַטע און דעסטגלייכן. צווישן די אַלע קאָלירן זענען דאָ גאַנץ טייערע פערד, מיטעלע און גאָר געמיינע. אַלע האָרעווען, נאָר ניט אַלע גלייך און ניט אַלע ווערן גלייך געהאַלטן: עס איז אַ גרויסער חילוק אין די קעסט. וואָלט איך געווען מגולגל געוואָרן עפּעס אין אַ רעכט פערד, וואָלט איך מיך כאָטש זאַט אָנגעגעסן, און מע וואָלט מיך ניט אַזוי געשלאָגן. איך בין אָבער צום שלימזל מגולגל געוואָרן גאָר אין אַ געמיין פערדל און בין אָנגעקומען צו איין אָרימען בעל־עגלה, וואָס זיין גאַנצע פּרנסה איז דערפון, וואָס ער פירט חסידים אויף שבתים און יום־טובים צום רבין,

און אַז עס טרעפט זיך גראָד ניט קיין פאָרעכטס, פירט ער מיטן פערדל ליים.

ליים פירן איז דאָך אוודאי ניט גוט, נאָר חסידים שלעפּן צום רבין איז נאָך טויזנט מאָל ערגער. אויף אַ קליין וועגעלע פּאַקן זיך אָן צען אָדער פופצן חסידים איינער אויף דעם אַנדערן, אַלע פול ווי פעסער מיט בראָנפן. אַלע טרייבן נעבעך דאָס בידנע פערדל, וואָס גייט קוים אונטער דער משא. אַלע שרייען, אַלע שלאָגן, אַלע שטערכען, דער מיטן שטעקן, דער מיטן ציבוק, דער מיט די פיס, דער מיט דער יאַרמעלקע, דער מיט די הענטן. עפּעס רחמנות האָט קיינער ניט. אינדעראמתן, ווי קענען מענטשן, וואָס האָבן אויף זיך אַליין קיין רחמנות ניט און פאַרברענגען דאָס לעבן מיט שיכורן און פוסטעפּאַסען, אויף אַ פערד רחמנות האָבן?! —

ויהי היום, האָב איך געשלעפּט אַ שטיק פופצן חסידים צום רבין אויף פרשה-זכור. דאָס איז געווען אוח פרייטאָג. אַרויסגעפאָרן זענען מיר דאָנערשטאָג אינדערפרי נאָכן דאַווענען און צום רבין האָבן מיר געהאַט אַכט מייל צו פאָרן. מיין באַלעבאָס האָט זיך באַרעכנט, אַז איך וועל קענען אָנציען אויף שבת נאָך פרי, אַז די פאַרשוינען זאָלן נאָך קענען גיין אין מרחץ אַריין לכבוד שבת. ער האָט זיך אָבער גאָר ניט געריכט, אַז עס וועט גראָד דאָנערשטאָג ביינאַכט גיסן אַ רעגן, און עס וועט ווערן אַ גרויסע בלאָטע. דערביי האָט ער מיך אום קיין דעה ניט געפרעגט און האָט זיך גאָר פאַרגעסן, אַז ער האָט מיר פריער אַ טאָג ניט מער צו עסן געגעבן, נאָר אַ ביסל שלעכט היי. מיט האָבער פראַוודע האָב איך זיך קיינמאָל ניט איבערגעגעסן, נאָר דאָך פלעגט ער מיר אַלע טאָג געבן צו פאַרזוכן אַ זשמעניע האָבער; אַ טאָג אָבער פאַר דעם פאָרן, האָט מיין באַלעבאָס אַפּנים ניט באַמערקט, אַז איך האָב אַ גוטן קאָפּ, האָט ער אָנגעהויבן מיט מיר צו לערנען אלף-בית און האָט מיר שוין טאַקע געוויזן אַ ה״י. איך האָב אים אָבער דעם אייגענעם טאָג געוויזן, אַז איך קען שוין שיר דעם גאַנצן אלף-בית און ווייס אַפילו, אַז מען האָט ניט אין „פה" קען מען ניט קומען צום „צדיק". — מיינע חסידימלעך האָבן זיך פריי-

טאָג פרי אָפּגעדאַוונט זייער לוסטיק און פריילעך. זיי האָבן אַ רעכטן טרונק בראָנפן געטון, האָבן פאַרביסן מיט ראָסלפלייש, מיט פרישע בולקעס און האָבן זיך טאַקע פּאַוואָליע גוט אָנגעפּאַקט, ווייל אין אַלע קרעטשמעס איז וואָלוול פלייש בקיצור, די משא איז צוויי מאָל אַזוי גרויס געוואָרן. בראָנפן האָבן זיי זייער אַ סך געטרונקען, פאַרן ראָסלפלייש, נאָכן ראָסלפלייש. און גלאַט אַזוי, זענען זיי געבליבן אויפן וועגעלע, ווי די שטיינער ליגן. דער רעגן האָט ווידער אָנגעהויבן צו גיין, האָבן זיי געמאַכט אַ בויד: צוויי חסידים, וואָס זענען געזעסן גאַנץ אויבנאָן אין ביידע ווינקלען פונם וועגעלע, האָבן גענומען אַ ראָגאָזשע איבער זייערע קעפּ ביי צוויי עקן, די אַנדערע צוויי עקן האָט דער אָנטרייבער, מיין באַלעבאָס, געהאַלטן אין מויל מיט די ציין, איז דאָס גאַנצע וועגעלע געווען איבערגעדעקט, ווי מיט אַ בויד. איך האָב די חברה געשלעפּט ווי ווייט מיין כוח איז געווען. צוויי מייל פון דעם רבין האָט זיך שוין מיין כוח אויסגעלאָזט, איך האָב ניט געקאָנט פּלאָנטען מיט די פיס און בין צוגעשטאַנען. — אָט דאָ האָט זיך אָנגעהויבן אַ געוואַלד, אַ געפילדער, אַלע מיט איין קול האָבן געשריען: וויאָו, וויאָו! אוי-וויי! וויאָו! געוואַלד! וויאָו! עס איז באַלד ביינאַכט! שריי היינט, שריי מאָרגן, איך קען מיט קיין פוס רירן. אָט דאָ זענען אַלע איבער מיר געפאַלן און האָבן אָנגעהויבן צו פּויקן אויף מיינע דאַרע ביינער. מע האָט אַראָפּגענומען די לישנעס פונם וועגעלע און מע האָט מיך מיט זיי געשלאָגן. אַ טייל האָבן מיט די פּאַנטאָפל געשלאָגן, אַזוי ווי חסידים שמייסן אַ ליטווישן בעל-דרשער. קורץ, מע האָט מיך אַזוי לאַנג געשלאָגן, ביז די נשמה איז מיר אויסגעגאַנגען. דו, מיין ליבער חברה-מאַן, וועסט דאָך אוודאי פרעגן: „וואו האָט אַ פערד אַ נשמה?" זאָלסטו וויסן: אַ פשוט פערד האָט טאַקע ניט קיין נשמה, אָבער אַ ג ל ג ו ל האָט אוודאי אַ נשמה, און ווייטער זאָלסטו האָבן אַ סימן, ווען דו וועסט באַגעגענען אַ „פערד מיט אַ נשמה"... איז דאָס פערד געוויס אַ ג ל ג ו ל. מיין באַלעבאָס האָט נעבעך איבער מיר געקלאָגט מיט טרערן אין די אויגן: איך בין דאָך געווען זיין קראָם, זיין גאַנצע פרנסה. „אוי! איז עס אַ פערדל געווען, האָט ער געזאָגט:

עס האָט זיך געגעסן, ווי אַ פייגעלע! אין אַ קורצע צייט וואָלט עס מיך גאָר קיין עסן ניט געקאָסט. איך האָב עס דאָך שוין געלערנט פאַסטן, און אַז עס האָט זיך שוין אויסגעלערנט, איז דאָס גאָר אַוועקגעפּגרט!"

אַ חזן

אַזוי ווי איך האָב געהאַט אַ זכיה צו פּגרן בקדושה ובטהרה, פאָרגנדיק צום רבין, און זאָל געשמיסן ווערן מיט פאַנטאָפל, ווי אַ ליטווישער מגיד, און איין ערלעכער, ייִד אַ כּשר'ער בעל־עגלה, אַ חסידים און לייט־פירער האָט מיך מספּיד געווען, האָט מיין נשמה איין עליה געהאַט און איז ווידער אין אַ מענטשן מגולגל געוואָרן. פאַר אַ נאַגראַדע דערפאַר, וואָס איך האָב מיין גאַנץ פערדס לעבן אין צרות פאַרבראַכט און האָב מיך קיינמאָל ניט צו זאַט אָנגעגעסן, וואָרעם איך האָב קיין אַנדערע משקה ניט געטרונקען אויסער וואַסער, און בין נאָר טאָג און נאַכט פאַרשוואַרצט געוואָרן, האָט דאָס בית־דין־של־מעלה געפּסקעט, איך זאָל זיין אַ חזן און זאָל מיך שוין אָנעסן פאַר אַ פערד אויך. אַ חזן עסט ווי אַ פערד, נאָר ניט ווי אַ פערד, וואָס שלעפּט חסידים און טרינקט ווי אַ חסיד, נאָר ניט ווי אַ חסיד, וואָס ווערט פאַרברענט פון דעם בראָנפן.

צו דעם חילוף האָב איך גאָרניט צוגעלייגט. פון אַ פערד אויף אַ חזן איז ניט קיין שלעכטער בייט: אַ פערד טרינקט וואַסער און עסט ביים בעסטן פאַל נאָר היי און האָבער; אַ חזן טרינקט וויין און עסט גרויסע פיש און געבראָטנס אויף אַלע התונות און בריתן; אַ פערד הירזשעט אומזיסט, אַ חזן לאָזט ניט אַ דוך אַרויס, ביז מען באַצאָלט אים ניט; אַז אַ פערד צעלאָזט זיך, טוט זיך חושך, מע צעלויפט זיך פון דער גאַס; אַז אַ חזן צעלאָזט זיך אויף דעם קול מיטן האַלז, קוועלן אַלע אָן; אַז אַ פערד קאַטשעט זיך, שרייט מען: היט אייך, עס זאָל ניט עמעצן דערלאַנגען מיט די הינטערשטע פיס! אַז אַ חזן צעקאַטשעט זיך, סמאָטשקעט דער עולם מיט די ליפּן: אָ־וואַ! האָט ער אַ האַלז! גאָר אַ חידוש! אַז אַ פערד קערט איבער, איז אַ געוואַלד, אַמאָל צעברעכט מען זיך טאַקע די ביינער; ביי אַ חזן איז גאָר, אַדרבה, אַ חסרון, אַז

מען זאָגט: ער קען זיך ניט איבערקערן: אַ „טובים מאורות״ אויף „הָיָה עם פּיפיות״, אַ „נקדש״ אויף אַ „נחשב״, אַ „והביאנו לשלום״ אויף אַ „סלח־נא״, און נאָך אַזאַ גלייכן. און ווען ער קערט טאַקע גאָר די ווערטער איבער, מאַכט מען אויך אַ שווייג, אַבי ער זינגט שיין. די ווייבער וויינען צו „ונתנה תוקף״ געשמאַק, כאָטש דער חזן שרייט „ובשופר גדול יתקע״ אָבער האַלטן האַלט ער גאָר אין אָנהייב „ונתנה תוקף״. און וואָס האָט מען געטון דעם חזן, וואָס האָט גאָר אין אַ וואָכנדיקן טאָג געזאָגט פאַר „משען ומבטח לצדיקים״—„שמעון אום מיטוואָך לצדיקים״? ווער קוקט זיך אַרום, וואָס דער חזן קערט זיך איבער, אַבי ער זינגט! אַז אַ פערד פאַלט, שמייסט מען עס אַזוי לאַנג, ביז עס הייבט זיך אויף; אַז אַ חזן פאַלט—כורעים, שטייט שוין אונטער אים דער שמש און הייבט אים אויף, כאָטש ער איז ניט קראַנק אַליין אויפצושטיין. כלעבן ער היט גוט אָפּ ער זאָל חלילה קיין זעץ ניט קריגן. — אַז אַ פערד שטייט צו, וויסטו דאָך שוין, מיין ליבער חברה־מאַן, וואָס מען טוט אים: דו האָסט דאָך געהערט, וואָס מען האָט מיר געטון, אַז איך בין צוגעשטאַנען, ווען איך האָב געשלעפּט די חסידים צום רבין אין יענעם גלגול; דו זאָלסט אָבער וויסן, וואָס פאַר אַ שמחה עס איז אויף דעם גאַנצן עולם געוואָרן, אַז איך בין חזנוויז אין אַ קליין שטעטל דורכגעפאָרן און האָב כלומרשט ניט געוואָלט בלייבן אויף שבת דאַוונען פאַר ווייניק געלט. ווערליק וויפל דאָס שטעטל פאַרמאָגט צו געבן, האָט זיך דער שול־גבאי צו מיר צוגעטשעפּעט איך זאָל בלייבן, ווייל, צווישן אונז זאָל עס בלייבן, פאַר דעם שול־גבאי איז קיין חסרון ניט, אַז אַ חזן דאַוונט: ביים צנויפנעמען דאָס געלט שאַרט ער אויך עפּעס אַראָפּ. ווי זאָגט יענער, אַפילו אַז מען שטייט נאָר ביי געלט ציילן, לייגט מען אויך ניט צו, בפרט אַז מען ציילט אַליין. אַ סך גבאים האָבן זיך הייזער אויסגעבויט און קינדער צו לייט אויסגעגעבן, דערפון וואָס פרעמדע חזנים האָבן אָפּט אין זייער שול געדאַוונט. מילא זאָלסטו וויסן, וואָס פאַר אַ שמחה אויף דעם עולם איז געוואָרן, אַז דער גבאי האָט זיי געמעלדעט, אַז איך בין צו געשטאַנען צו בלייבן אויף שבת צו דאַוונען פאַר 30 קערבלעך! (אויב דו פאַרשטייסט, מיין

ליבער חברה־מאַן, אַיין עסק, דאַרפסטו וויסן, אַז תפילה עושה מחצה, דעריבער האָב איך מער ניט גענומען נאָר פופצן קערבלעך), — נאָר ביי צוגעשלאָגן איז שוין דאָס פערד מיט דעם חזן אויף איין מדרגה, און ביי ביידע איז גלייך דער חסרון: אַז אַ פערד איז צוגעשלאָגן, עס הייסט, אַז עס הינקט אַ ביסל צו, קען מען עס ניט גיך טרייבן, און אַמאָל מוז מען גאָר בלייבן שטיין אָדער דאָס פערד אין אַ קרעטשמע איבערלאָזן, און אַז אַ חזן איז צוגעשלאָגן, עס הייסט הייזעריק, טויג שוין זיין דאַוונען אויף כפּרות.

איך בין אָבער קיינמאָל ניט צוגעשלאָגן געוועזן חזנוויז, ווייל פערדוויז בין איך שוין דאָס אָפּגעקומען; דעריבער האָט טאַקע מיט מיר די וועלט געקלונגען. איך בין געוועזן חזן אין אַ גרויסער שטאָט, נאָר כּונדעסטוועגן בין איך אין דער היים ניט איינגעזעסן, צום מייסטן בין איך אַרומגעפאָרן אויף דער מדינה קונה־שם צו זיין. נאָר אויף ימים־נוראים בין איך אַהיימגעקומען, אי דאָס אויך ניט תמיד, וואָרעם כמעט אַלע צוויי יאָר בין איך אין איין אַנדערער שטאָט חזן געוואָרן — היינט אין קאַמעניץ, איבער צוויי יאָר אין מאָהילעוו, שפּעטער אין דובנע, דערנאָך אין קעשינעוו, אינמיטן אין יאַס, קורץ וואו די וועלט האָט איין עק! תחילת האָב איך אָנגעהויבן צו דאַוונען נאָר מיט צוויי משוררים: ביי מיין רעכטע זייט האָט געקוויטשעט אַ קליין ייִנגעלע אויף אַ קולכן ווי אַ פּישטשאַלקע, און ביי דער לינקער זייט האָט געריטשעט אַ באַס ווי אַ קו. איך האָב מיך מיט איין האַנט, און אַמאָל טאַקע מיט ביידע הענט, אונטער די באַקן געהאַלטן און האָב דעם גראָבן פינגער אַריינגערוקט אין דעם קנאָפּ פון דעם גאָרגל און האָב אָפּגעטאָקט מיט מיינע צוויי משוררים אַ „כּפּי ישרימל״ מיט אַ פּאַלאָנעז, וואָס מען שפּילט אים אין אַלע שענק־הייזער. פאַר „ישתבח״ האָט די פּישטשאַלקע איבערגעזונגען אַ תנועהלע: טאַ־טאַ־רי־טי־טי־טי־טי! דערנאָך האָב איך אָנגעהויבן: טי! טו! טאַ! טי־לי־לי! טלאָ־טלאָ! טנאָ־טנאָ! עס האָט געדויערט אַ האַלבע שעה, ביז איך בין אַרויסגעקומען אויף: ישתבח שמך לעד מלכּנו, נו, נו, נו, נו, נו, — צום סוף מיט אַ דריי. פאַר „אל אָדון״ האָט דער

באַס זיך צעלאָזט אויף אַ וואָלעכשן שטייגער: טריי־ליי־ליי־לאָס!
דערנאָך האָב איך אַנידערגעלייגט איין „אל־אָדון", איין אמתן וואָלצן!
„טובים מאורות", האָט מען דאָך ניט צו שמועסן, איז דאָך געווען
טאַקע דער ראש־השנהדיקער „היָה עם פיפיות", און „פאר וכבוד",
ווייסטו דאָך, מוז מען גיין אַ טערק, און צו טערקיש בין איך
אַ בריה געווען. וויפל מענטשן עס האָבן געהערט טערקן זינגען,
האָבן זיי געשוואוירן, אַז זיי האָבן נאָך קיינמאָל ניט געהערט
אַ טערק אַזוי טערקיש זינגען, ווי איך. „יוצר משרתים" פלעג איך
זינגען איטאַליעניש, אַז סוחרים, וואָס פאָרן קיין דייטשלאַנד, קיין
בראָד, קיין לעמבערג, פלעגן זאָגן: עס איז אַ מין פלא, פשוט
איך זינג איטאַליעניש ווי אַן אמתער דייטש! — מיין גרעסטע
קונץ איז באַשטאַנען אין „אַהבה־רבה־שטייגער", איך האָב
מיך זייער גוט געקענט פעסטען, אַז איך האָב אָנגעהויבן אויף
דעם גאַנצן קול: טאַטעניאָ, פאָטער, אוי־ווי מיר! האָבן אַלע
ווייבער געמוזט וויינען. און מער דאַרף אַ חזן ניט האָבן קונה־שם
צו זיין: אַז די ווייבער וויינען — איז שוין גענוג! אין שמונה־
עשרה האָב איך קיין גרויסע שהיות ניט געמאַכט, „אָז בקול רעש
גדול" האָב איך ווידער טערקיש געזונגען, און „ועינינו תראינה"
מיט אַ פריילעכן פאָניע. דער באַס האָט געמאַכט ווי אַ פויק, און
די פישטשאַלקע האָט נעקוויטשעט, איך אַליין האָב מיך אויך צע־
לאָזט אויפן ביי־קולכן ווי אַ פייפעלע. — אין שול איז געווען
ענג, אַז עס איז ניט געווען מעגלעך אַ שפילקע צו דער ערד צו
וואַרפן. צום לייענען איז אַ ביסל גראָמער געוואָרן. איך האָב מיך
אַ ביסל אָפגערוט. ווי מען האָט נאָר אָפגעלייענט, האָט זיך אָנגע־
הויבן אַ נייער טאַראַראַם: יקום־פורקן — מיט „יצוֹה־צור־חסדו־שטיי־
גער", מי־שברך — מיט „מי־שברך־שטייגער", און דערנאָך צו „ופּת
לאורחים" — אַ קליוואַנער בעטלערל, וואָס איז זיך צעגאַנגען אין
אַלע גלידער: דער עולם האָט געשלונגען איטלעכס וואָרט, ברכות
זענען געפלויגן פון אַלע זייטן: „אוי, אַ רוח אין זיין טאַטן אַריין,
דאַוונט ער — אַ גאַטס וואונדער!" „ער נעמט טאַקע אַרויס
פשוט די נשמה!" „אוי, אַ צרה זאָל אין אים אַריין, איך וועל עס
ניט אויסהאַלטן!" — זאָלסט עס ניט האַלטן פאַר גרינג, אַזעלכע

קללות זענען פאַר אַ חזן דאָס גרעסטע קאָמפּלימענט. — איך
איך האָב געזען, אַז מע וועט די שול צענעמען, האָב איך שוין
צו מוסף מקצר געווען. אַזוי האָב איך מיך געפירט אַלע שבת.
ספּעטער, אַז איך בין שוין געוואָרן אַ גרויסער מפורסם, האָב איך
שוין געהאַלטן עטלעכע זינגער גרויסע און קליינע, און האָב נאָך
מער די וועלט אָפּגענומען. הכלל, עס איז מיר גאָר ניט שלעכט
געווען. ווער שמועסט ווייבער, האָבן פון מיר זייער געהאַלטן.
דער עולם האָט אַפילו געמומלט, נאָר איך בין דאָך בלויז ניט
געווען קיין צוויי יאָר אין איין שטאָדט, מילא האָט מען אין
אמת דאָרט פון מיר ניט געהאַלטן, — וואָס האָט עס מיך גע־
אַרט, אַז איך בין שוין אין אַ אַנדערע שטאָט געווען? איבעריקנס,
מ'קען קיינעם ניט אויפהענגען קיין שלאָס אויפן מויל, מען האָט
מיר גאָרניט אָפּגערעדט, און קיין עין־הרע האָט מיר אויך ניט
געשאַדט: אין וועלכער שטאָט איך בין געווען חזן, איז געווען
די ברכה, מען האָט זייער אָפט בריתן געמאַכט, מיידלעך האָט
מען געמוזט גיך חתונה מאכן, כדי דער ברית זאָל ניט געפאַלן צו
פרי, און צו בריתן און חתונות האָב איך ניט צוגעלייגט, איך
האָב מיך פשוט געסטאַרעט פון פרנסה־וועגן. דאָס איז ניט קיין
קליינע האָרעוואַניע...
נאָר עס איז ניטאָ אויף דער וועלט קיין זאַך אָן אַ חסרון.
חזנות האָט אויך אַ חסרון, וואָס אויף דער עלטער ווערט אַ חזן
אָן דאָס קול, און דער האַלז בלייבט אים. אין שול הערט מען
שוין אים גאָר ווייניק, און אויף בריתן און חתונות זעט מען
שוין גאַנץ גוט זיין האַלז־מלאָכה. אין שול זאָגט מען: „ער היר־
זשעט ש ו י ן ווי אַ פערד", און אויף בריתן און חתונות זאָגט
מען: „ער עסט נ אָ ך ווי אַ פערד". —
דער האַלז איז אויך מיין אומגליק געווען, דורך אים בין
איך פון דער וועלט אַוועקגעגאַנגען, בין אויס חזן געוואָרן, און
האָב אויפגעהערט צו עסן געבראָטנס — פיש האָב איך ווייטער
געגעסן, אַזוי ווי דו, מיין ליבער חברה־מאַן, ווערסט באַלד הערן.
גאָר דאָס געבראָטנס טוט מיר זייער באַנג!
אויף אַ חתונה ביים שטאָט־גביר האָב איך זיך שטאַרק אָנ־

געסן און בין אַהיים געקומען מיט אַ שפּאַרעניש. מיין ווייב האָט מיך ניט זייער ליב געהאַט, ווייל זי האָט ניט אַזוי שטאַרק אָנגעקוועלט פון מיין אהבה-רבה, אויך פון מיין פיל עסן איז זי ניט זאַט געוואָרן, אדרבה, שטענדיק הונגעריק. דעריבער האָט זי זיך ניט וויסנדיק געמאַכט און האָט כלומרשט שטאַרק געשלאָפן. אויף מיין קרעכצן אַ גאַנצע נאַכט האָט מיר קיינער ניט געענטפערט. אינדערפרי, פראַוודע, האָב איך געשיקט נאָך אַ רופא. עס איז אַוועקגעגאַנגען נאָך אַ טאָג, האָט דער רופא געזאָגט, אַז מע דאַרף אַ דאָקטאָר. דער דאָקטאָר איז געקומען, האָט פאַרשריבן אַ רעצעפּט, האָט גענומען פאַרן וועג און איז אַוועקגעגאַנגען. גייענדיק האָט ער איינגערוימט דעם רופא, אַז עס איז אומזיסט, וואָס מען פּאָרעט זיך מיט מיר, איך האָב אַ מ י ז ע ר ע ר ו ם, די קישקעס האָבן זיך פאַרדרייט און ער קען זיי ניט אויפפלאָנטען. וואָס זאָל איך דיר דאָ לאַנג בריען — דעם אייגענעם טאָג האָט מען מיך צו קבר ישראל געבראַכט. —

אַ פ י ש

דאָס בית-דין-של-מעלה האָט ניט לאַנג געקלערט, עס האָט אַפּנים, אַז מיין פסק איז שוין געלעגן פריער פאַרטיק און אונטערגעשריבן, וואָרעם קוים האָב איך אוספּעיעט אין קבר מיך אומצודרייען, האָב איך דערזעען, ווי איך בין שוין אין טייך — און בין שוין אַ פיש — שטום, גאָר אָן אַ קול. — איך געדענק, אַז חזנוויז פלעגן אויף מיר זאָגן די, וואָס האָבן פון מיר ניט געהאַלטן, אַז איך האָב אַ קול פון אַ שלייען. איך בין אָבער ניט געוואָרן קיין שלייען, נאָר אַ העכט, אַ וואַסער-וואָלף. איך האָב געשלונגען די קלענערע פיש ווי האָלעשקעס, אַפילו מיינע אייגענע קרובים, קליינע העכטלעך, פלעג איך אויך איינשלינגען אָן רחמנות. אַמאָל האָב איך איינגעשלונגען אַ קליין ווערעמל. פּלוצים האָב איך דערפילט עפּעס ווי אַ ווייטאָג, אַ האַטשיק האָט זיך מיר אין די זשעברעס פאַרטשעפּעט און האָט מיך שטאַרק געשטאָכן. פאַר ווייטאָג האָב איך מיך אַראָפּגעלאָזט טיף אין וואַסער אַריין. ניין, עס גייט ניט! איך שטופּ מיך אַראָפּ און מיך ציט עס אַרויף. — איך קוק מיך אום, הע! הע! אייגער האָט מיך מיט אַ ווענטקע פון דעם טייך אַרויסגעשלעפּט! מען טאַסקעט מיך גאָר ערגעץ אַוועק. אין קיך אויף דער באַנק ליגנדיק, וואו מע האָט מיך שוין אַנידערגעלייגט צו שפּאַלטן לכבוד שבת, האָב איך מיך אַרומגעקוקט און האָב דערקענט מיין שול-גבאי'ס הויז; דער גבאי האָט מיך געקויפט אויף שבת, ווייל ער האָט געהאַט אַ גאַסט, אַ נייער חזן איז געקומען! — דאָס איז מיר אַ גוטער שטאָך אין האַרצן געוועזן. נאָר דאָס איז נאָך ניט גאָר די קעכין איז צוגעקומען צו מיר מיט אַ גרויס מעסער, איך טו אַ קוק — אַ גרויסע צרה! דאָס איז מיין ווייב, זי דינט שוין ביים גבאי, און אַצינד נעמט זי מיך צום שפּאַלטן. — ווער שטייט לעבן איר און מאַכט מיט

איר מחזקות? ס'איז דער נייער חזן! וואָרעם דו מוזט וויסן, אַז מיין ווייב איז נאָך גאָר אַ יונג ווייבל געווען אַז איך בין געשטאָרבן, ווייל זי איז ביי מיר געווען דאָס זעקסטע ווייב — איך האָב מיך מיט פינף געגט. אַצינד שטעל דיר פאָר מיינע צרות, ווי איך האָב דאָס צוגעזען. און ווי זי האָט מיר דאָס מעסער אַריינגעשטעקט אין בויך אַריין, האָב איך פלוצים אַ קול אַרויסגעלאָזט. עס זאָל דיר קיין חידוש ניט זיין, אַ פיש וואָס איז געוואָרן פון אַ חזן, האָט זיך ביי אים נאָך געמעגט פאַרוואַלגערן אַ שטיקל קול אויף אַזאַ ביטערער גויט. — די קעכין האָט זיך אָבער זייער דערשראָקן, זי האָט קיינמאָל ניט געהערט פון אַ פיש אַ קול. די שטיה האָט גאָרניט געוואוסט, אַז די קולות, וואָס זי האָט אַ צייט פון מיר חזנווייז געהערט, זענען אויך געווען פון פיש. וויפיל פיש האָבן געשריגן אויס מיין בויך? מילא, אַז פיש שרייען אויס דעם חזנס בויך, מעג דאָך אַמאָל אַ חזן שרייען אויס אַ פישס בויך! נאָר שמועס מיט אַ יידענע! ווייבערשער שכל! זי האָט פשוט געזאָגט: „עס איז אַוודאי אַ ג ל ג ו ל! איך זאָל אַזוי הערן שופר של משיח, אַז איך האָב מיט מיינע אויערן געהערט ווי דער העכט האָט געשריען „שמע”! מע מוז פרעגן דעם רב אַ שאלה”. מע האָט געשיקט דעם רב פרעגן, וואָס טוט מען מיט אַ פיש וואָס שרייט „שמע!” — דער רב האָט געפסקעט אַזוי ווי די קעכין האָט שוין פאָראויס מיין פסק געזאָגט, אַז מע דאַרף דעם פיש זיין רעכט טון, ווי אַ בר־מינן, און באַלד האָט מען מיך אָנגעטון אין תכריכים און מע האָט מיך מחילה געבעטן, דערנאָך באַגראָבן אויפן הייליקן אָרט. —

אַ בעל־טאַקסע

ווי באַלד דער פיש איז צו קבר ישראל־געקומען, האָט די נשמה ווידער געהאַט אַ עליה און איז ווידער אין אַ מענטשן מגולגל געוואָרן, נאָר אין אַ מענטשן, וואָס שלינגט אויך איינע אָרעמע ברידער, אַזוי ווי אַ העכט די קליינע פישלעך. איך בין געוואָרן אַ בעל־טאַקסע, וואָס דינגט אָפּ די טאַקסע פון דעם כּשרן פלייש און זאָרגט דערפאַר, אַז אָרעמעלייט זאָלן זיך חלילה די קישקעס ניט צעשטופּן און זאָלן זיך ניט געוויינען פלייש צו עסן ווי די ווילדע חיות; אָבער אַליין שלינגט ער ווי אַ פיש, ביי אים בלייבט דאָס פלייש מיט דעם געלט! —

אַ בעל־טאַקסע איז זייער גוט צו זיין. אויסער דעם, וואָס ער עסט זיך אָן מיטן בעסטן פלייש און האָט אַלע אייטערלעך, אַלע גריישלעך, קורץ, אַלע בעסטע שטיקלעך, וואָס זיין האַרץ גלוסט, האָט ער נאָך דערצו די גרעסטע דעה אין שטאָט, ווייל איטלעכער דאַרף צו אים האָבן. די רבנים און שוחטים זענען זיינע, זיי לעבן דאָך פון אים. די שוחטים זענען דאָך אין די בתי־מדרשים און די קלייזלעך אַלע טאָג, ווייל אַ שוחט מוז דאָך זיין אַ פרומער ייד און פאָרן צום רבין. אַז די שוחטים זענען דעם בעל־כאַקסעס, זענען די בתי־מדרשים און די קלייזלעך אויך דעם בעל־טאַקסעס. די קצבים זענען דעם בעל־טאַקסעס, זיי לעבן דאָך פון אים. די קצבים זענען פול אין אַלע שענקהייזער און נאָך אין אַזעלכע הייזער, וואו עס קומען זיך צונויף מענטשן, וואָס מע דאַרף אָפּט זייער לאַסקע, אַז מע וויל עמעצן אַ שפּיצל אָפּטון. אַז די קצבים זענען דעם בעל־טאַקסעס, זענען די אַלע ניצלעכע מענטשן דעם בעל־טאַקסעס. — די נגידים זענען זיינע, ווייל כאָטש ער איז בעל־טאַקסע, האָבן פונדעסטוועגן כמעט אַלע נגידים, און בפרט די גרעסטע, ביי אים חלקימלעך. דאַריבער

קען אים שוין דער איבעריקער עולם, געמיינע באַלעבאַטים, בעלי=
מלאכות און דעסטגלייכן אַ וואָרט ניט רעדן; מיט זיי טוט ער
וואָס ער וויל. אויס די קאָנדיציעס לאַכט ער זיך אויס, ער קוי=
לעט סטערוועס, פגירהס, פאַרקויפט פאַרשטונקען אומריין פלייש,
אָרעמעלייט גיט מען נאָר ביינער, און דערצו — אַ פאַלשע וואָג.
ווער וועט זיך פאַר זיי שטעלן? — אַז, למשל, דער גביר פון
דער שטאָט האַנדלט מיט אָקסן (און ער האָט דאָך אַוודאי אַ
שטיקל חלק אין דער טאַקסע) און עס געפינען זיך שוין ביי אים
עטלעכע פגירהס, וואָס ווילן שוין טאַקע פּגרן, שיקט מען זיי גע=
שווינד אין שעכטהויז אַריין און מע לייגט זיי אַוועק אויף כשר.
אָרעמעלייט צעכאַפּן דאָס פלייש ווי פלאַדן. עס פאַרשטייט זיך,
אַז פון די נגידימס וועגן איז דאָ אַנדער פלייש. אַ מקח נעמט ער
ווי אים טויג, אַ חלק גיט ער. אַז דער אָרעמאַן זאָל זיך ניט האָבן
צו קלאָגן, ער האָט זיך, חלילה, איבערגעגעסן; אויסער דעם אַלע=
מען, פאַרקויפט מען דעם אָרעמאַן גאָרניט קיין פלייש: וואָס טויג
די קבצנים פלייש? ביינער זענען זיי קראַנק צו גריזען? עס זע=
בען אַפילו דאָ אין איטלעכער שטאָט מענטשן, וואָס נעמען פלייש
ניט נאָר אָן טאַקסע, נאָר טאַקע גאָר אומזיסט. איך ווייס, דו
מיינסט אַוודאי, מיין ליבער חברה=מאַן, אַזעלכע, וואָס האָבן דע=
רויף אַ פּראַווע, ווי למשל, לערער פון יידישע שולן, וואָס זענען
באַפרייט פון פאָדאַט, און דערצו זענען זיי דאָך געמיינע לייט,
וואָס לעבן פון געהאַלט און קומען צוניץ דער שטאָט — זיי ער=
ציִען די קינדער. אויב דו מיינסט אַזוי, האָסטו אַ גרויסן טעות.
ערשטנס, הערסטו דאָך, אַז איך זאָג ניט אָן טאַקסע, נאָר אומ=
זיסט, און פאַרוואָס קומט לערערס אומזיסט? זיי פאַרלאַנגען עס
גאָרניט, זיי פאַרלאַנגען ניט מער ווי זייער פּראַווע אָן טאַקסע,
און דאָס וויל זיי דער בעל=טאַקסע גאָרניט הערן. וואָס וועלן זיי
אים טון? פאַר וועמען וועלן זיי זיך קלאָגן? פאַר די נגידים? די
נגידים דאַרפן זיי ניט, די נגידים געבן ניט זייערע קינדער אין
דער שולע אַריין. ווייטער, ערגעץ אַנדערש קען דער בעל=טאַק=
סע גיכער טרעפן, און וואו מע דאַרף געבן אַ קערבל, קען ער
גיכער געבן. ווער דען, וועסטו פרעגן, נעמט פלייש גאָר אומ=

זיסט? — ניט פאַרזינדיקן זאָל מען, עס איז ברוך=השם דאָ אין
שטאָט פאַקטוירים, יאַבעדניקעס, דאָנאָסטשיקעס: פאַר זיי האָט מען
דאָס זיבניאָריקע קדחת, זיי מוז מען דאָס מויל פאַרשטאָפּן, זיי
זאָלן די סודות ניט אויסזאָגן! אַ קלייניקייט איז דאָ סודות אין
שטאָט? עסט, קינדער, פלייש אומזיסט און קיטש! —
איך בין געווען אַ בעל=טאַקסע אין אַ גרויסער שטאָט. פון
כמה שנים די טאַקסע האַלטן און נאָך אַזעלכע געשעפטן, צום
מיינסטן עסקים, וואָס מע לייגט ווייניק אַריין און מע נעמט אַ סך
אַרויס, און דערפון, וואָס איך בין זייער קאַרג געווען און האָב
קיין אָרעמאַן אַ שטיקל ברויט ניט געגעבן אומזיסט, און די וואָס
האָבן ביי מיר געדינט האָב איך געצאָלט ווי צום ווייניקסטן, און אָפט
נאָך פון דעם ווייניקן אָפּגעריסן מיט פאַלשע פּרעטענציעס —
פון די אַלע זאַכן און נאָך אַזוינע זאַכן בין איך מיט דער צייט
אַ גרויסער עושר געוואָרן. איך האָב מיך געפירט זייער נגידיש,
עס הייסט, איך האָב געוואוינט אין אַ שיינער דירה, מיט שיין
מעבל, האָב געהאַט אַ סך טיש=זילבער און אַזוי זילבערנע טייערע
כלים, למשל, אַ חנוכה=לעמפּל, אַ הדס, אַ מגילה אין זילבער איינ=
געפאַסט, אַ זילבערנע פּושקע אויף דעם אתרוג, און נאָך אַזוינע
אַנטיקן. נאָר דאָס אַלעסדינג האָט מיר ווייניק געקאָסט: אַ טייל
זאַכן זענען ביי מיר געבליבן, וואָס אָרעמע, אָפּגעקומענע נגידים
האָבן ביי מיר פאַרזעצט פאַר אַ קלייניקייט און עס איז אָנגע=
וואַקסן אַ סך פּראָצענט, אַז עס איז שוין ניט כדאי געווען אויס=
צולייזן. די פאַרשעמטע, אָפּגעקומענע, אָרעמע האָבן זיך אָפט
גאָר געשעמט אַפילו אויסצוזאָגן, און ווען עס האָט זיך אַמאָל גע=
פונען איינער, וואָס האָט געוויינט און געשריגן, אַזעלכע זענען
געווען צום מיינסטן אַלמנות מיט יתומים, נאָ, איז דאָך דאַרויף
דאָ אַ דין=תורה, און ביי דעם דין=תורה בין איך דאָך מן הסתם
גערעכט געווען. דער רב האָט זיך געדרייט אַהין=אַהער, האָט
געזוכט אין דעם און אין יענעם ספר, האָט געקייעט די באָרד,
געדרייט די פאה, — קוועטשט דיך היינט, קוועטשט דיך מאָרגן,
איך בין ברוך השם איין עושר, איין אויג. אין קאָפּ ביים רבין,
זאָל לעבן, און האָב אַ וועקסל אויף היתר=עיסקא, מן הסתם

מיט אַלע באַוואָרענישן „כּתיקון מהר"ם ז"ל דלָא כּאסמכתָּא ודלָא
כּטופסי דשטָרי" וכו' וכו'. וואָס קען דער רב זאָגן? די אַלמנה
האָט זיך גוט אויסגעוויינט און דאָס זילבער איז ביי מיר געבליבן!
נאָר איין זאַך האָט מיר געקאָסט געלט, דעם רבין האָב איך ניט
געזשאַלעוועט און האָב מיך מיט אים קיינמאָל ניט געדונגען. האַלט
מיך ניט פאַר קיין שוטה, מיין ליבער חברה־מאַן, איך האָב מיין
געלט ניט אַרויסגעוואָרפן — דער רבי איז ווערט געווען צען
מאָל אַזוי פיל. דו מוזט וויסן, אַז איך האָב כּמה יאָרן די טאַקסע
געהאַלטן, און דערצו כּמה אַרענדעס אַרום, אין שטעטלעך און אין
דערפער, און אַלעסדינג פאַר אַ שיבוש געלט. מיר האָט ניט גע־
סמייעט קיינער אויסצודינגען, דער רבי וואָלט אים עוקר מן
השורש געווען, עס וואָלט קיין ייד פון זיין פלייש ניט געגעסן
און פון זיין בראָנפן ניט געטרונקען און ער וואָלט אינגאַנצן הפקר
געווען. פאַרשטייסטו שוין, וואָס דער רבי איז ווערט? — מילא,
דער רבי האָט מיך געקאָסט געלט; פונדעסטוועגן האָב איך מיר
דאָס דאָזיקע געלט אויך אָפּגעזוכט ווי ווייט איך האָב געקענט.
איך האָב שוין דערפאַר קיין יידן קיין נדבה ניט געגעבן, אַפילו
דעם גרעסטן אָרעמאַן, ער האָט געמעגט פאַר הונגער שטאַרבן;
איך האָב אָפּגעריסן אַ בעל־מלאכה, אַז ער האָט ביי מיר געאַר־
בעט, ער האָט אַפילו געמעגט צו מיר צולייגן, אַ טרונק בראַנפן
האָט ביי מיר אַ ייד ניט געטון אומזיסט, און אַפילו מיין ווייב
מיט מיינע אייגענע קינדער האָב איך אויך דעם ביסן פון דעם מויל
אָפּגעריסן. ווי־דען? מע מוז זיך דאָך די הוצאה אויסשלאָגן, זאָג־
האָ? בין איך אפשר אומגערעכט? —

דאָ האָב איך מיך אָפּגערופן צו דער נשמה: „ניין, מיין
ליבע נשמה! דו ביסט ניט גערעכט געווען, און מיר דאַכט, דו
האָסט געמוזט דערנאָך ווייטער מגולגל ווערן, און ניט אין אַזאַ
באַשעפעניש, וואָס לעקט האָניק. סטייטש, דו ביסט דאָך עפּעס,
ווערליך דו דערציילסט, גאָר אַ גזלן, אַ רוצח געווען, איין אומ־
ברחמנותדיקער מענטש, אַ בלוטצאַפּער! איך פאַרשטיי ניט, וואָס
פאַר אַ רבי דאָס האָט געקענט זיין, וואָס דו ביסט ביי אים גע־
ווען אַ חשוב? דאָס איז ניט קיין רבי, דאָס איז אַ טאַטער!"...

דער גלגול האָט מיר די האַנט אויף דעם מויל אַרויפגע־
לייגט: „ששאַ, וואָס רעדסטו!? — זאָגט ער צו מיר — אַז דו
זאָלסט וויסן, פון וועמען מע שמועסט, וואָלסטו דיך געשלאָגן
הונדערט מאָל על־חטא פאַר דעם וואָרט וואָס דו האָסט דאָ
אַרויסגערעדט. מיין רבי איז געווען ר' יאָקעניו, זכרונו לברכה!"
— ר' יאָקעניו! —האָב איך אַ געשריי געטון.--זיין זכות זאָל
מיר און כּל ישראל ביישטיין! ער איז אַוודאי געווען אַ גרויסער
צדיק. נאָר פונדעסטוועגן פאַרשטיי איך ניט, ווי האָט ער גע־
האַלטן פון אַזאַ גזלן? —

— ווי הייסט? — זאָגט די נשמה, ער האָט עס געדאַרפט פון
אַלעמען וויסן? ווער וועט אים גיין דערציילן? דער גבאי איז
מיט מיר בלאַט געווען. איך בין געווען זייער אַ פרומער ייד,
בין געגאַנגען אַלע טאָג אין מקווה, האָב געלייגט צוויי פּאָר
תפילין, שבת בין איך געגאַנגען אין אַ שטריימל און אין איין
אַטלעסענער זשופּיצע. די פאות זענען געווען פאַררוקט איבער די
אויגן, דער האַלז אין דרויסן, אויף די פיס פאַנטעפלעך. מילא
וואָס נאָך האָט דער רבי געקענט צו מיר האָבן? און ווייטער
מוזטו וויסן, אַז דער רבי ווייסט אַ חילוק צווישן געלט און שמעלט.
איין האַנט וואַשט די אַנדערע. דער רבי זאָל ניט געווען האַלטן
פון מיר, וואָלט איך ניט געהאַלטן פון אים, פון וואָס־זשע וועט
דער רבי לעבן, אַז ניט פון אַזוינע לייט ווי איך? די אויפגע־
קלערטע נגידים, די דייטשן וועלן אים ניט געבן — און דער
רבי, מוזטו וויסן, דאַרף, קיין עין־הרע, אַ סך האָבן. אַ קאַרעטע
מוז ער האָבן, אַפילו מיט הינט און מיט אַ צאַפּ צו די פערד, טייי־
ערע דירות, טייערע מעבל, זילבער און טאַקע גאָלד אויך מוז ער
האָבן — ער איז דאָך אַ צדיק, איין איידעלע הייליקע נשמה! און
ניט ער אַליין, זיינע קינדער, זיינע זין, זייגע טעכטער, שניר,
איידימס, אייניקלעך, קיין ביין אויג, אַלע האַלטן דינסטן, משרתים,
צמ׳ין; דאָ דאַרף דאָך אַוועקגיין אַלע יאָר איין עשירות! קיין
כּשא־ומתן טוט ער ניט, קיין קראָם האָט ער ניט, קיין גיטער
אויך ניט, קיין פאַבריקן, קיין קאַנטאָרן, קיין פּאָדראַדן, — מילא
וואו דען וועט ער נעמען? ביי די חסידים, די גאָלעפּיאַטניקעס? זיי

דאַרף ער נאָר צום רונל, ווייל אָן חסידים איז מען קיין רבי ניט, אָבער קיין פּרנסה ווערט ניט פון זיי. נאָ, אַצינד פאַרשטיי אַליין — אַז דער רבי דאַרף פון מיר לעבן, קען ער שוין אַ מויל עפענען?

— אוודאי — זאָג איך — איז עס איין אמת. מע קען אַנדערש ניט זאָגן. קיין אַפּיקורס חלילה בין איך ניט. מן הסתם, אַז דער רבי ר׳ יאָקעניו האָט אַזוי געטון, איז אוודאי רעכט אַזוי! דערציילזשע ווייטער דעם סוף.

— דעם סוף? — זאָגט די נשמה מיט אַ גרויסן זיפץ — הלוואַי וואָלט גאָרניט געווען קיין סוף! — עס איז מיר אין קיין גלגול ניט אַזוי גוט געווען ווי בעל-טאַקסעווייז. וואָס העלפט עס אָבער? קיין זאַך איז ניט אויף אייביק! —

ויהי היום איז אַרויסגעקומען אַ פּאַטשט, אַז די טאַקסע ווערט בטל, כשר פליש זאָל זיין גלייך ווי טרפה פליש, עס זאָל קוילן ווער עס וויל. די בשורה האָט מיך ווי אַ דונער דערשלאָגן. אויסער דעם, וואָס איך האָב פון דער טאַקסע געהאַט אַ שיינעם גראָשן, בין איך דאָך נאָך דורך איר אין שטאָט געווען ראשוראשון, דער גרעסטער תקיף, דער גרעסטער איש מכובד, און אַ חשוב ביים רבין, וואָס פלעגט אויך נעמען זיין הספקה פון דער טאַקסע, און ביי אַלע, וואָס פלעגן באַקומען פליש אומזיסט. הכלל, אָן דער טאַקסע בין איך אָן הענט און אָן פיס, איין עק פון מיינע שוחטים מיט די קלייזלעך און בתי-מדרשים, איין עק פון מיינע קצבים מיט די שענקהייזער און די איבעריקע הייזער, וואָס האָבן פון זיי געהאַט הילף אין אַ נויט, אַז איך האָב געדאַרפט עמעצן באַגראָבן. — אויס תקיף, אויס איש מכובד, אויס חשוב ביי דעם רבין און אי ביי אַלע גרויסע... בין איך דאָך פשוט אויס מענטש! מיינע שונאים וועלן אויפגעריכט ווערן. עס האָט זיך מיר געדאַכט ווי איך הער שוין שמועסן ביי מיר הינטער די פּלייצעס: „לאָז ער נאָר אויס בעל-טאַקסע ווערן! מיר וועלן אים ווייזן דעם דראַב, דעם באַרייסער, דעם בלוטצאַפּער, ווער עלטער איז! ער וועט עס זיין אַ תקיף פאַר אונזער געלט? ער וועט עס אונז באַגראָבן און מיר וועלן נאָך אַליין קבורה-געלט באַצאָלן? לאָז נאָר די טאַקסע בטל ווערן, לאָז ער נאָר אויס תקיף

ווערן, וועט ער נאָך אָפּגעבן חשבון, וואו אונזער געלט איז אַהינגעקומען.” די ווערטער האָבן מיר באַשטענדיק געקלונגען אין די אויערן: וואו איך בין געגאַנגען, וואו איך בין געשטאַנען אָדער געזעסן, האָט זיך מיר אַלץ געדאַכט, אַז מע שמועסט פון דער טאַקסע, פון מיר, ווי מע וועט מיך באַלד אָנלערנען. וואָס זאָל איך דיר פיל ברייען — איך בין קראַנק געוואָרן. איך האָב גערופן דעם דאָקטאָר, ער האָט פאַרשריבן, איך האָב גענומען, עס האָט מיר אָבער גאָרניט געהאָלפן. דער דאָקטאָר האָט פון קרענק ניט פאַרשטאַנען, אַז עס איז נאָר אַ מרה-שחורה. איך האָב געשיקט צום רבין אַ פדיון, האָט ער געזאָגט, איך וועל אם ירצה השם געזונט ווערן, נאָר מע זאָל מיר צווזעצן נאָך אַ נאָמען. מע האָט אַזוי געטון, און תיכף ווי מע האָט מיר צוגעזעצט דעם נייען נאָמען, טאַקע דעם אייגענעם טאָג בין איך געשטאָרבן. מע האָט מיך באַלד באַגראָבן. איך קען ניט זאָגן, איך האָב מיך ניט צו קלאָגן, איך האָב אַפילו געהאַט אַ גרויסע לוויה, מיינע קינדער האָבן געטיילט געלט אָרעמעלייט פאַר דער מיטה. זיי האָבן געמעגט טיילן, וואָרעם זיי האָבן אַ מציאה געהאַנדלט, איך האָב פון זייערטוועגן גענוג צונויפגעראַבעוועט און גאַנץ גוט אָפּגעהיט. — ווי איך בין געקומען אויף דעם עולם האמת, בין איך געוואָר געוואָרן, אַז איך בין נאָר אומזיסט געשטאָרבן, די טאַקסע בלייבט! עס האָט מיר אַפילו זייער באַנג געטון, וואָס איך האָב מיך געאיילט צו שטאַרבן. נאָר וואָס העלפט עס? פאַרפאַלן, פון טויט קען מען ניט מער לעבעדיק ווערן! —

אַ הונט

דערפאַר, וואָס איך האָב אַליין געפרעסן דאָס בעסטע פלייש און אָרעמעלייט האָב איך געגעבן ביינער, דערפאַר, וואָס איך האָב געריסן טאַקסע ביי אַזעלכע, וואָס נאָך דעם גע־עץ קומט גאָרניט פון זיי, האָט דאָס בית־דין־של־מעלה גע־פסקעט, איך זאָל מגולגל ווערן אין אַ הונט, וואָס גריזעט נאָר ביינער. —

אויס בעל־טאַקסע — איך בין שוין אַ הונט! אַ הפקר־הונט, וואָס דרייט זיך אַרום דער יאַטקע, ערגעץ אַ ביין צו דערטאַפּן, און איטלעכער שלאָגט אים אָן רחמנות. די צרות, וואָס איך האָב אויסגעליטן הונטווייז, איז גאָרניט אויסצודערציילן. וואָלט איך געווען מגולגל געוואָרן אין אַ פּאָלאָוואַניע־הונט, וואָלט מיר ניט אַזוי ביטער און פינסטער געווען: איך וואָלט געוויס געמוזט האָרעווען מער ווי אַ בעל־טאַקסע, וואָס עסט אומזיסט, איך וואָלט געמוזט גיין אויף דער אָכאָטע, איך וואָלט געמוזט יאָגן, לויפן, רייסן, בייסן, כאַפּן, ברענגען; דערפאַר אָבער וואָלט איך געהאַט מיין פּרנסה, מיין עסן צו דער צייט און מיין באַלעבאָס וואָלט מיר אויפגעהאָנגען אויפן האַלז אַ סימן, אַז איך זאָל כאָטש פאַרן היצל קיין מורא ניט האָבן, ווער שמועסט איך זאָל געווען מגולגל ווערן אין אַ דאַמסקע שויסהינטל, וואָלט אַוודאי אַז וואויל מיר געווען! איך וואָלט אַפילו קיין בעל־טאַקסע ניט מקנא געווען; ניט איט־לעכער קען זיך באַרימען ווי אַ שויסהינטל, אַז דאַמען טראָגן אים אויף די הענט אַרום און האָדעווען אים מיט צוקערקעס. נאָר וואָס קומט אַרויס, איך בין גאָר אַ פּראָסטער הונט געווען, אַ מאַרק־הונט, אָן אַ היים. וואו איך האָב געטאָגט, האָב איך ניט גענעכטיקט, עס האָט מיר קיינער אַ שטיקל ברויט ניט געגעבן, און וואָס איך האָב ניט געגנבעט און געראַבעוועט, האָב איך ניט געהאַט —

פונקט אַזוי ווי אַ בעל־טאַקסע! נאָר קיין פלייש האָב איך ניט געהאַט ווי ער, און דער רבי האָט פון מיר ניט געהאַלטן.

תחילת איז מיר אַפילו קיין מעשה ניט געווען — כאָטש אין צרות האָב איך דאָך געהאַט אַ שטיקל ברויט. איך בין גע־זעסן אין אַ דאָרף ביי אַ בויער, איך האָב אים געהיט דאָס הויז מיט די פערד און די בהמות, דערפאַר האָט ער מיר געגעבן עסן, מאָל דיר עסן — אַזאַ יאָר זאָלן מיינע שונאים האָבן! אַלץ הייסט געגעסן! נאָר פאַר הונגער בין איך ניט געשטאָרבן; דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס ער האָט מיר געהאַלטן אויף אַ שטריק, דאָס איז מיר געווען ווי דער טויט. עס האָט מיך פאַרדראָסן, פאַרוואָס זאָל איך ניט זיין פריי, און איך בין מיין באַלעבאָס אַ דם שונא געווען דערפאַר, וואָס ער לאָזט מיך ניט פריי אַרומ־לויפן. דאָס האָב איך גאָרניט באַרעכנט, אַז דער באַלעבאָס איז גאָרניט שולדיק, אַ הונט טאָר מען נישט לאָזן פריי, ובפרט אַ בייזן הונט, אַ גלגול פון אַ בעל־טאַקסע—אַז אַזאַ הונט זאָל ניט זיין צו־געבונדן אויף אַ קייט אָדער אַ שטריק, וואָלט ער איטלעכן שטיקער פלייש אויסגעריסן. נאָר וועלכער הונט האַלט זיך ניט פאַר זייער גערעכט? איך האָב נאָר דאַרויף געלייגט דעם קאָפּ, איך זאָל פון מיין באַלעבאָס אַנטלויפן. אַמאָל איז געקומען אין מיין דאָרף אַריין אַ שטאָט־הונט און האָט זיך מיט מיר באַקענט. מיר האָבן זיך איינס דאָס אַנדערע אויסגעפרעגט, ווי דער שטייגער איז אין דער וועלט: „ווי גייט עס דיר אין דאָרף?“ — „ווי גייט עס דיר אין שטאָט?“ איך האָב אים דערציילט מיין שווער ביטער האַרץ און אים געוויזן, ווי אַרום האַלז האָב איך אַ צייכן פונם שטריק. זאָגט ער צו מיר: „איך ווייס ניט וואָס דו האַלטסט דיך דאָ אין דאָרף? אַנטלויף אין שטאָט אַריין, וועט דיר טויזנט מאָל בעסער זיין; דאָרט וועסטו ערשטנס האָבן אַ יאַטקע, וועסט דיך נאָר דאָרט אַרומדרייען, ווע‏סטו אויך כאַפּן אַלעמאָל אַ שטיקל פלייש, דאָ אָבער ביים בויער קוקסטו דאָך ניט אָן קיין פלייש.— היינט חתונות, בריתן, ובפרט ביי נגידים. עס איז דאָך שוין אַפילו אַ ווערטל געוואָרן, אַז פון אַ נגידישער חתונה אָדער אַ ברית טראָגן הינט גאַנצע קעפּ אַוועק; און אַזוי פשוט כאַפּט מען אויך

אַמאָל אַ שטיקל פֿלייש. איין חסרון איז אין שטאָט נאָר, וואָס מע
דאַרף זיך אויסהיטן פֿאַרן היצל. היט מען זיך אָבער נאָר פֿאַר
אים אָפּ, איז ווייטער גאָר נישקשה, אַ סך בעסער ווי אין דאָרף.
מיר איז עס גוט אין דער נאָז אַריין און איך האָב מיר אָנט=
שלאָסן אַוועקצוּוואַרפֿן דאָס דאָרף און צו אַנטלויפֿן אין שטאָט
אַריין. „דערצייל־זשע מיר, זאָג איך צו מיין גאַסט, צום שטאָט=
הונט, ווי אַזוי היט מען זיך אויס פֿאַר דעם שרעקלעכן היצל?
ווי קען מען אים דערקענען צווישן אַזוי פֿיל מענטשן?" — „דער=
קענען, זאָגט מיין שטאָט־הונט, איז קיין מלאכה ניט, מע דער=
קענט אים תּיכּף אינם שטעקן מיט דעם גראָבן קנאָפּ וואָס ער
טראָגט תּמיד, וואָס מיט אים הרגעט ער אונזערע ברידער. די גאַנ=
צע קונץ איז זיך פֿון זיינע הענט אויסצודרייען. איך מיין, עס איז
אַ גרויסע מלאכה פֿאַר אים צו אַנטלויפֿן; אַז זיין אויג האָט נאָר
דערזען, איז שוין שווער זיך פֿאַר אים צו באַהאַלטן. אין דער
גרעסטער סכּנה איז דער הונט, וואָס האָט אויף זיך אַ טייערן
גוטן פֿעלץ. הינט מיט טייערע פֿעלצן מוזן זיך שטאַרק היטן פֿאַר
דעם היצל". — „די דאגה האָב איך ניט", האָב איך מיך אָנ=
גערופֿן צו מיין גאַסט, „דו זעסט אַליין, אַז מיין פֿעלץ איז
ביט ווערט אַ דענישקע, פּיס האָב איך גרינגע, איך בין דאַר און
גרינג צום לויפֿן; אַבי איך האָב נאָר אינם היצל גוטע סימנים
און וועל אים נאָר דערקענען, האָב איך פֿאַר אים קיין מורא ניט".
הכּלל, עס בלייבט אַזוי, איך וואַרף צוועק דאָס דאָרפֿסלעבן און
וויל זוכן מיין גליק אין שטאָט. געזאָגט — געטון! דעם אַנ=
דערן טאָג בין איך שוין טאַקע מיט מיין פֿריינד, דעם שטאָט=
הונט, צוגעקומען אין שטאָט אַריין, וואָס איז ניט וויט געווען
פֿון מיין דאָרף. מיר האָבן באַלד געמאַכט אַ שפּאַציר אין יאַטקע
אַריין. עס איז גראָד עפּעס קאַליע געוואָרן פֿלייש, דער דאָקטאָר
האָט זיך צעקריגט, האָט ער דאָס פֿלייש אַרויסגעוואָרפֿן פֿאַר די
הינט. דאָ האָבן מיר געהאַט אַ גרויסע סעודה און איך האָב גע=
מיינט, אַז דאָס איז אַזוי אַלע טאָג. די סעודה איז מיר באָקאָם אויס=
געפֿאַלן: אינמיטן עסן, סאַמע ביים רעכטן אַפּעטיט, דערזע איך
דעם מיט דעם גראָבן שטעקן מיטן גאַנץ גראָבן קנאָפּ. ווי איך

האָב אים נאָר דערזען, האָב איך שוין געוואוסט ווער דאָס איז, אַז
איך כאַפּ ניט די פּיס אויף די פּלייצעס — פּאַשאָל! איך לויף
אין איין אימפּעט און קוק מיר גאָרניט אום ווי מיין פֿריינד, דער
שטאָט־הונט, לויפֿט מיר נאָך מיטן גאַנצן כּוח און שרייט מיט
אַ קול. איך הער אים ניט און לויף ווייטער. אַז איך האָב מיך
שוין משער געווען, אַז דער מיטן שטעקן וועט מיך שוין אַוודאי
ניט קענען כאַפּן, האָב איך מיך געשטעלט אַ ביסל אָפּסאַפּען. דאָ
האָט מיך מיין פֿריינד דעריאָגט און פֿרעגט מיך: „וואָס ביסטו
אַזוי אַנטלאָפֿן? פֿאַר וועמען?" — „פֿאַר וועמען? זאָג איך: סטייטש,
פֿאַרן היצל!" — „וואָס פֿאַר אַ היצל? משוגע ביסטו, מיינע
שונאים?" — „ווי הייסט! זאָג איך, דער מיטן שטעקן מיטן
גראָבן קנאָפּ!" אָט דאָ האָט זיך מיין פֿריינד זייער שטאַרק
צעלאַכט: „אוי, שוטה! שוטה! דו בלייבסט טאַקע אַ דאָרף=הונט!
איז דאָס דען דער היצל געווען? — דעם מיינסטו, מיטן קיילע=
כיקן בייכל? דעם מיט די רויטע פּיסקעס אין דער אַטלאַסענער
קאַפּאָטע מיט דעם סאַלצאַווינעם שטעקן, אויבן מיט אַ זילבערנער
גאַלקע? דאָס איז דאָך אונזער גביר און בעל=טאַקסע! פֿון אים
קומט דאָך די גאַנצע שמחה אַרויס! ער זאָל זיך ניט געווען
האַמפּערן מיטן דאָקטאָר, וואָלטן מיר היינט די סעודה ניט געהאַט.
יע, וואָס פֿאַר אַ קאַליקע דו ביסט! ווי האָט מען אַזאַ טעות?" —
„ווי־זשע", זאָג איך, „האָב איך געזאָלט וויסן? דו האָסט דאָך מיר
אַליין געזאָגט, אַז דער היצל טראָגט אַ שטעקן מיט אַ גראָבן
קנאָפּ?" — „אמת, זאָגט מיין פֿריינד, איך האָב דיר טאַקע אַזוי
געזאָגט, נאָר איך האָב דיר פֿאַרגעסן צו זאָגן, אַז דער היצל
טראָגט זיין שטעקן מיטן קנאָפּ אַראָפּ און ער איז ניט פֿון זיל=
בער. ווייטער זאָלסטו גוט קוקן אויפֿן שטעקן, וועסטו שוין קיין
טעות ניט האָבן". פֿון דענצמאָל אָן בין איך אַפֿילו שוין געניטער
געוואָרן, נאָר דער שרעק איז מיר פֿונם האַרצן ניט אַרויס. קוים
האָב איך דערזען אַ שטעקן, האָט זיך שוין אין מיר דאָס האַרץ
געוואָרפֿן און איך האָב אָנגעהויבן צו לויפֿן. קורץ, עס איז
מיר נמאס געוואָרן אַזאַ לעבן זיך אַרומצובלאָנקען אָן אַ היים. איך
האָב חרטה געהאַט, וואָס איך בין פֿונם דאָרף אַנטלאָפֿן, נאָר אומ=

קערן האָב איך מיך שוין ניט געקענט, ווייל איך האָב מורא געהאַט פאַרן באַלעבאָס ער זאָל מיך ניט שלאָגן, און אפשר נאָר אויף טויט דערהרגענען. איך האָב מיך מיישב געווען, איך וועל אָנהייבן לייגן דאַרויף דעם קאָפּ אין שטאָט עפּעס עסעצן צו קריגן, וואָס זאָל מיך קענען צו אים צוטוליען. איך האָב אָנגעהויבן אַלע מענטשן צו קוקן אין פּנים אַריין, וועמען איך האָב נאָר דערזעען, און האָב געזוכט איינעם פּנים צו דערקענען, אויב עס איז עפּעס אַ גוטער, אַ רחמנותדיקער מענטש. אַמאָל האָב איך איין מענטשן באַגעגנט, וואָס ער איז מיר געפעלן. איך האָב אים אָנגעהויבן נאָכצוגיין. איך האָב געזען, ער קוקט זיך אַרום ווי איך גיי נאָך אין שווייגט, טרייבט מיך ניט אַוועק. איך בין אים אַזוי נאָכגעגאַנגען ביז צו זיין היים. ער איז אַריינגעגאַנגען, איך בין געבליבן אין דרויסן פאַר דער טיר. ער האָט זיך דאָרט פאַרזאַמט, אין אַ פּאָר שעה איז ער אַרויסגעגאַנגען און האָט געזען ווי איך שטיי נאָך, האָב איך אין אים דערקענט, ווי ער האָט זיך שטאַרק פאַרוואונדערט און האָט באַלד געהייסן, מע זאָל מיר געבן עפּעס עסן. איך האָב געהערט, ווי ער האָט געזאָגט: „איך זע איין, אַז דער הונט וועט מיר געטריי זיין, לאָז ער זיך דאָ אַרומדרייען, זאַטשעפּעט אים ניט. פון דענצמאָל אָן האָב איך באַקומען אַ שטיקל היים. דאָס הייסט אַ היימישן דרויסן, וואָרעם אין שטוב אַריין האָט מען מיך קיינמאָל ניט געלאָזט, ווייל איך בין ניט קיין שיינער הונט געווען. איך האָב גאַנץ גוט פאַרשטאַנען, אַז מיין גאַנץ גליק הענגט נאָר אָפּ פון מיין געטריישאַפט. אַז איך וועל ווייזן, אַז איך בין געטריי, וועט מען מיר געבן צו עסן, ווען ניט — וועט מען מיך פריער צי דער שפּעטער אַוועקטרייבן. — ווי אַזוי ווייזט אַ הונט געטריישאַפט? איך האָב געשריגן, געהאַוקעט גאַנצע נעכט און ווי עס האָט געוואָלט צוגיין אַ פרעמדער מענטש, ובפרט עפּעס איינער ניט שיין געקליידעט, ווער שמועסט נאָך ביידערנאַכט, בין איך אים פּשוט אויפן לייב אַרויפגעשפּרונגען. — איך האָב געהאַט אַ שם פאַר אַ בייזן הונט. אַזוי אַז מע האָט זיך אָנגעהויבן צו היטן אין דער גאַס דורכצוגיין, וואו מיין באַלעבאָס הויז איז געווען. צי דאָס איז מיין באַלעבאָס געפעלן צי ניין,

ווייס איך ניט, נאָר מיך האָט מען ניט זאַטשעפּעט און מע האָט מיר אַלע טאָג מיין עסן געגעבן. אַמאָל — הערט איין אומגליק! — אַמאָל האָט געדאַרפט צו מיין באַלעבאָס קומען אַ ברודער, וואָס האָט געוואוינט אין איין אַנדערער שטאָט און האָט זיך מיט מיין באַלעבאָס שוין לאַנג ניט געזען. צי איז ער אַ קבצן געווען, צי איז ער אין וועג אין אַזעלכע אַלטע מיאוסע קליידער געגאַנגען, קורץ, איך האָב געמיינט, אַז ער איז איין אָרעמאַן, וואָס גייט אין די הייזער, דערצו איז ער נאָך געקומען ביינאַכט — אַז איך טו ניט אַ שפּרונג אויף אים און רייס אים אויס אַ שטיק פלייש! דער פרעמדער ברודער איז אַנידערגעפאַלן און האָט אָנגעהויבן צו חלשן. איך כאַפּ מיך צום פּנים און הייב אָן צו רייסן. די הויזלייט האָבן דאָס דערזען, איז מען צו מיר צוגעפאַלן מיט שטעקנס און מע האָט מיך קוים פון אים אָפּגעריסן. אָט דאָ האָט ערשט דער באַלעבאָס דערזען, אַז דאָס איז טאַקע זיין ברודער, האָט אים גאָר אַ דונער דערשלאָגן. וויפל מע האָט אין מיר אַריינגעלייגט, איז גאָרניט איבערצוציילן, נאָר כאָטש מע האָט מיר שוין אַ פוס אויך איבערגעבראָכן און דעם קאָפּ צעשלאָגן, האָב איך מיך נאָך אַלץ געהאַלטן. איך האָב מיר געטראַכט: סוף כל סוף וועט מען מיך דאָך אַמאָל אויפהערן צו שלאָגן — אַ שטיקל ברויט טאָר מען ניט אַוועקוואַרפן. אַז איך האָב אָבער דערהערט, אַז דער באַלעבאָס זאָגט: „גייט ברענגט מיר אַהער דעם היצל, ער זאָל אים דערהרגענען!" האָב איך אויפגעהויבן מיינע דריי גאַנצע פיס, דעם פערטן האָב איך נאָכגעשלעפּט, און בין אַוועק וואוהין די אויגן האָבן מיך געטראָגן. נאָך לאַנגעס לויפן און וואַיען מיט אַ יעמערלעך קול האָב איך מיך קוים פאַרשלעפּט ערגעץ אויף אַ מיסט. דאָרט בין איך געלעגן עטלעכע טאָג אָן עסן, אָן טרינקען, אַזוי אַז איך בין שוין טאַקע שיר פאַר הונגער געשטאָרבן. —

פלוצים האָב איך דערהערט ערגעץ ניט ווייט חסידים זינגען. זייער געזאַנג איז מיר גוט באַקאַנט געווען, איך בין דאָך אַליין אַמאָל אַ חסיד געווען, און בעל־טאַקסעווייז האָב איך אויך מיט זיי אין קאָן געטאַנצט, און זיי פלעגן אָפּט ביי מיר זינגען.

אַזוי ווי עס איז געווען צווישן טאָג און נאַכט, האָב איך פאַרשטאַנען, אַז דאָ ניט ווייט מוז זיין עפּעס אַ רבי מיט אַ שָלוש-סעודות. פינסטער איז שוין געווען, האָב איך מיך אַהין אַריינגעכאַפּט. די חסידים האָבן געזונגען נאָך מיין אַלטן „דרור-יקרא", איך האָב אים שוין אָבער קוים דערקענט, אַזוי האָבן זיי אים קאַליע געמאַכט. דער רבי האָט זיך געדבֿקעט, שוין אויך ניט אַזוי ווי מיין רבי פלעגט זיך דבקען, אַז איך האָב ביי אים דעם „דרור-יקרא" געזונגען. בקיצור, קיינער האָט מיך ניט באַמערקט, איך האָב מיך געלייגט אונטערן טיש ניט ווייט פונם רבינס פיס. ער איז מיר גוט באַקאַנט געווען, בעל-טאַקסעווייז האָב איך אים גענוג געלט געגעבן, ער האָט מיר אַ נאָמען צוגעזעצט איידער איך בין בעל-טאַקסעווייז געשטאָרבן. נאָר ער זאָל מיך אַפילו געזען ליגן אונטערן טיש, וואָלט ער מיך אויך ניט דערקענט, וואָרעם, אַז זיך פלעג צו אים פאָרן, כאָטש איך האָב דענצמאָל אויך געהאַט אַ האַרץ פון אַ הונט, דער רבי האָט דאָך אָבער מיין האַרץ ניט געזען, ער האָט נאָר געקוקט אויף מיין פּנים און אויף די הענט. קורץ, איך בין געלעגן טאַקע ווי אַ הונט אונטערן טיש, האָב געשמעקט און געניוכעט, טאָמער ליגט ערגעץ אַ שטיקל פלייש, אָדער כאָטש אַ ביין. פּלוצים האָב איך אָנגעשמעקט אויפן רבינס טעלער אַ ריח פון פלייש, דאָס איז איבערגעבליבן פון די שיריים, וואָס די חסידים האָבן צעכאַפּט. איך האָב דאָס פאַרשטאַנען און האָב עס געהאַלטן פאַר אַ נֵס, אַז חסידים זאָלן נאָך עפּעס איבערלאָזן. דער סוף האָט באַוויזן, אַז איך האָב מיך נעבעך מיאוס טועה געווען — חסידים לאָזן קיין פלייש ניט איבער. בקיצור, דער ריח איז מיר זייער פאַרגאַנגען, ווייל איך האָב שוין עטלעכע טעג אין מויל ניט געהאַט. איך האָב מיך מער ניט געקענט האַלטן און בין אַרויפגעשפּרונגען אויפן טיש און האָב אַ כאַפּ געטאָן פונם טעלער אַ טרוקענעם ביין! נאָר פאַר אַ הונגעריקן הונט איז אַ ביין אויך אַ מציאה. איך האָב דעם ביין געכאַפּט און בין געשווינד אַראָפּ פונם טיש. לאָזן אָבער חסידים אַ הונט אַ ביין אָפּלעקן? אים אויגנבליק זענען אַלע איבער מיר געפאַלן מיט בענקלעך, מיט שטעקנס, וואָז מע האָט נאָר געקענט דערטאַפּן.

סטייטש! דאָס הייליק ביינדל פונם רבינס שיריים זאָל מען לאָזן אַ הונט לעקן! זיי האָבן עס דווקא געוואָלט פון מיר אָפּשלאָגן, פונם מויל אַרויסרייסן. אַ טייל האָב איך אַפילו געהערט שרייען: לאָזט אים! לאָזט אים! עס איז אַוודאי אַ גלגול! אַנדערע האָבן אָבער געזאָגט: ניין, דער הונט זאָל זיין אַ גלגול, וואָלט ער ניט געשפּרונגען אויפן רבינס טיש, ביים רבין ביי די פיס וואָלט ער געלעגן. די בלינדע מענטשן האָבן ניט געזען, ווי איך בין פריער ביים רבינס פיס געלעגן, ביז דאָס ביינדל האָט מיר פאַרשמעקט. בקיצור, איך האָב מיר דאָס ביינדל ניט געלאָזט פונם מויל אַרויסרייסן. ווי מע האָט מיך אָבער געדולט פון אַלע זייטן, האָב איך מיך מיישב געווען, איך וועל דאָס ביינדל אַראָפּשלינגען, וועל איך זייער פּטור ווערן, זיי וועלן זען דאָס ביינדל איז שוין ניטאָ, וועלן זיי מיך אויפהערן צו שלאָגן. ווי איך האָב עס נאָר געוואָלט אַראָפּשלינגען, האָט זיך עס מיר אין האַלז קאַפּויר געשטעלט, און איך בין דערוואָרגן געוואָרן. איך האָב מיך אויסגעצויגן אויף דער ערד, אויסגעגלאָצט די אויגן, אַרויסגעטשלעפּעט די צונג, אויסגעשטערעט די ציין, ווי איינער רעדט: רבי, העלפט! — וואָס העלפט אָבער די צונג אַרויסשטעקן, אַז אויף קיין פּדיון איז נישטאָ! דער רבי האָט זיך אויף מיר גאָרניט אומגעקוקט. קורץ, איך בין ווידער געפּגרט. עס האָט מיר אויף אַזאַ לעבן אַפילו ניט געהאַט וואָס באַנג צו טון. אַוודאי האָב איך מער צרות געהאַט, אַז איך בין אַ בעל-טאַקסע געשטאָרבן. — נאָר דער טויט פונם הייליקן ביינדל איז מיר פונדעסטוועגן צוניץ געקומען: ווייל איך בין פון אַ הייליקער זאַך געפּגרט, איז מיין נשמה ווידער אין אַ מענטשלעכן גוף אַריין; נאָר אַזוי ווי איך בין פריער געווען אַ הונט און האָב אויף איטלעכן געבילט, איטלעכן אָנגעפאַלן, געביסן, געריסן, האָט מען געפּסקעט, איך זאָל אין דעם גלגול ווערן אַ ק ר י ט י ק ע ר....

אַ קריטיקער

— אַ קריטיקער? — זאָג איך צו דער נשמה — וואָס איז דאָס אַזוינס, איך הער עס דאָס ערשטע מאָל. —

— אַ קריטיקער — זאָגט דער גלגול צו מיר — איז אַ מין שרייבער. נאָר אין אמת אַריין מוזטו וויסן, אַז עס זענען דאָ אמתע גוטע גערעכטע קריטיקער, אַזוי ווי עס זענען דאָ גוטע אמתע צדיקים און חסידים, ערלעכע חזנים, אַפילו בעלי-טאַקסעס איז אויך אפשר דאָ ערלעכע, נאָר זיי זענען ניט קיין גלגולים. אַ גלגול-חסיד, אַ גלגול-חזן, אַ גלגול-בעל-טאַקסע און אַ גלגול-קריטיקער זענען דאָס, פון וואָס זיי זענען מגולגל געוואָרן: אינם גלגול-חזן שטעקט נאָך אַ שטיק פערד, אינם גלגול-קריטיקער — אַ שטיק הונט, ער פאַלט אָן, ער בילט, ער בייסט, און טראָגט טאַקע אויך פון איטלעכן אַוועק קלעפּ, מע שלאָגט אים מיט פּענעס, אַ מאָל טאַקע מיט הענט אויך.

— מיין ליבער גלגול — האָב איך געזאָגט צו דער נשמה — דו מוזט מיר די זאַכן גוט צו פאַרשטיין געבן, ווען דו ווילסט, איך זאָל עס אויפשרייבן, וואָס הייסט עס אַ קריטיקער? וואָס טוט ער? מיט וואָס באַשעפטיקט ער זיך? פאַרוואָס פאַלט ער אָן און בייסט?

— אָט דאָס איז פּאַק — ענטפערט מיר די נשמה — דאַריבער איז ער אַ קריטיקער, ווייל ער טוט גאָרניט, ווייל ער האָט זיך גאָרניט מיט וואָס צו באַשעפטיקן. פאַרוואָס ער פאַלט אָן? פאַרוואָס ער בייסט? ווייס ער אַליין ניט. פון אייביק אָן האָבן מענטשן געקלערט מיט זייער שכל, מיטן פאַרשטאַנד אין אַלערליי חכמות און ניצלעכע זאַכן, וואָס די וועלט דאַרף נייטיק האָבן, קליגער און פיינער צו ווערן. וואָס די קלוגע און געלערנטע האָבן אָפּגעקלערט, האָבן זיי עס אויפגעשריבן, כדי אַז איטלעכער זאָל קענען וויסן

דאָס וואָס זיי, און זאָל זיך קענען באַנוצן מיט זייער חכמה, מיט זייער אָפּקלערונג און געניטשאַפט. אָט דאָס וואָס די געלערנטע האָבן אויפגעשריבן דער וועלט אַ טובה צו טון, רופט מען ספרים, ביכער. איינער אַ גרויסער חכם האָט אויסגעטראַכט אַ ספּאָסאָב, ווי די ספרים מיט ווייניק מי אויף דער גאַנצער וועלט צו פאַרברייטן, מע זאָל פאַרשפּאָרן אַלע מאָל איבערצושרייבן. דער ספּאָסאָב איז די בוכדרוקעריי. צייט מע האָט אָנגעהויבן צו דרוקן ספרים, איז דער וועלט אַ גרויסע טובה אַרויסגעקומען, ווייל איטלעכער קען פאַר ווייניק געלט צו זיי קומען, קען לערנען און זיך אַלדעס גוטס אויסלערנען. נאָר עס איז דאָך נישטאָ אויף דער וועלט קיין גוטע זאַך, וואָס זאָל ניט זיין אין איר עפּעס אַ שטיקל חסרון, אַזוי ווי עס איז ווידער נישטאָ קיין שלעכטע זאַך, וואָס זאָל ניט זיין פון איין זייט אין איר עפּעס אַ שטיקל מעלה, אַזוי האָט די דרוקעריי פון איין זייט אַ שטיקל חסרון געהאַט. פריער, אַז די כפרים זענען געווען געשריבן, פאַרשטייט זיך ממילא, אַז די וועלט האָט זיך נאָר געכאַפּט איבערצושרייבן אַזעלכע ספרים, וואָס זענען פאַר איר זייער נייטיק און ניצלעך: אַ משוגענער וועט זיך זעצן ברעכן די ביינער און אַ סך צייט פאַרברענגען איבערצושרייבן וואָס איינער האָט אָנגעשריבן נאַרישקייט, וואָס טויג אים אויף כפּרות! דעריבער זענען אויף דער וועלט אַרומגעגאַנגען נאָר גוטע ניצלעכע ספרים, וואָס איטלעכער האָט זיי נייטיק געדאַרפט. אַז עס איז אָבער געוואָרן די בוכדרוקעריי, און דאָס דרוקן איז קיין גרויסע מי, און ווי מיט כישוף קענען באַשאַפן ווערן צען טויזנט כפרים פון איין געשריבן ספר, זענען מיט די גוטע און ניצלעכע ספרים אויף דער וועלט פאַרברייטערט געוואָרן אויך אַ סך אומניצלעכע, אַ טייל גאָר נאַרישע און שעדלעכע ספרים, וואָס דער, וואָס האָט זיי געמאַכט, מאַכט זיך דערויס אַ משא-ומתן, לאָזט זיי אָפּדרוקן און פאַרקויפט זיי האָלוול; דער פּראָסטער עולם פאַרשטייט ניט קיין חילוק צווישן גוטס און שלעכטס, צווישן ניצלעך און שעדלעך, קויפט מען די ספרים און מע לייענט זיי און מע ווערט דורך זיי פאַרפירט אין פאַלשע וועגן, אין שלעכטע מידות, אין אָבערגלויבן, דאָס הייסט אין אַלע נאַרישקייט צו גלויבן,

וואָס ניט געשטויגן און ניט געפלויגן. וואָס־זשע טוט גאָט? גאָט איז דאָך ניט ניחא, אַז די וועלט זאָל פֿאַרדאָרבן ווערן, פירט גאָט אַזוי די וועלט, אַז עס געפינען זיך תמיד אין איטלעכן דור גוטע, קלוגע און ערלעכע געלערטע, וואָס ניבן זיך מי צו שרייבן און דער וועלט צו ווייזן, וועלכע ספרים עס זענען טאַקע באמת ניצלעכע און עס איז כדאי. די וועלט זאָל זיי לערנען, די מענטשן וועלן זיך פון זיי עפּעס רעכטס און ניצלעכס אויסלערנען, און וועלכע ספרים עס זענען נאָר פוסטע געפלוידעריי. און עס איז אַיין עבֿרה אויף זיי די טייערע צייט צו פאַרברענגען. בפרט אַזעלכע, וואָס זענען נאָר שעדלעך, וואָס פירן אַראָפּ דעם מענטשן פונם רעכטן וועג און מאַכן אים אומגליקלעך. ווייל ער באַקומט דורך די שלעכטע, נאַרישע, פאַרדאָרבענע ספרים אַ פאַרקערטן קאָפּ און עס הייבט זיך אים אָן צו דאַכטן אויף גוט, אַז עס איז שלעכט, און אויף שלעכט גוט, אויף אמת, אַז עס איז ליגן, און אויף ליגן אמת. אָט די גוטע, קלוגע און ערלעכע מענטשן, וואָס געבן זיך מי דער וועלט די אויגן צו עפענען, זיי זאָלן וויסן אַ חילוק צווישן גוטע און ניצלעכע ספרים און צווישן שלעכטע און שעדלעכע אָדער נאַרישע, הייסן קריטיקער. עס פאַרשטייט זיך, אַז זיי רעדן ניט פון דעם הוילן פּאַס, זיי געבן צו פאַרשטיין מיט ראיות און באַווייזן געוויס, אַז זייערע רייד זענען אמת. — דאָס זענען די אמתע קריטיקער, ניט קיין גלגולים. וואָס טוט אָבער אַ גלגול־קריטיקער? פונקט פאַרקערט: ער כאַפּט זיך נאָר אָן אין די גוטע ניצלעכע ספרים, און גיט קלאָמערשט צו פאַרשטיין מיט פאַלשקייט, אַז זיי טויגן ניט, און שפּעט גאָר אָפּ פון זיי אָפּ, באַליידיקט גרויסע חשובֿע מענטשן, וואָס האָבן זיך דורך זייערע ספרים ניט אומזיסט אַ גרויסן נאָמען געמאַכט. למשל, אַזאַ גלגול־קריטיקער ווען אייך דרינגען, אַז דער און דער גרויסער מאַן, וואָס איטלעכער האַלט אים פאַר אַ גרויסן חכם און זיינע ספרים פאַר זייער ניצלעך, אַז ער פלוידערט נאָר לויטער נאַרישקייט און זיינע ספרים זענען ווערט, מע זאָל זיי אַרויסוואַרפן.

— סטייטש, זאָג איך צו דער נשמה, איך פאַרשטיי ניט:

וועדליג דו זאָגסט, מוז דאָך אַ קריטיקער קענען לערנען, אַז ער זאָגט מבֿינות אויף ספרים, מילא ווי קומט עס, אַז אַ ייד, וואָס קען לערנען, זאָל אַזוי זאָגן?

— עס פאַרשטייט זיך, ענטפערט מיר די נשמה, אַז איין אמתער קריטיקער מוז קענען לערנען, אָבער ניט אַ גלגול־קריטיקער, אַזוינער קען דווקא גאָרניט, אָט נאָר ווי אַ מויז איבער אַ צימבל, ער כאַפּט קלאָמערשט עפּעס דאָ אַ ביסל, דאָרט אַ ביסל, אַבי ער זאָל זיך קענען אַריינמישן און אומעטום אַ דעה זאָגן, אָבער אין אמת אַריין קען ער מכות, ער קען נאָר בילן, אָנכאַפּן, רייסן, ווייטער ניט. —

פאַרשטייסטו שוין, מיין ליבער ייד, וואָס אַ גלגול־קריטיקער איז? אַזאַ בחור בין איך געווען. ווי געפעלט דיר? אַ גוט שכיקל סחורה? — וואָס מיינסטו? איך האָב אפשר ניט געלערנט בלק מיט די לייט, וואָס מאַכן ספרים? איך האָב זיי געהאַלטן אין דער מורא — עס הייסט, מיך האָט זיך אַזוי געדאַכט, ביז איינער האָט מיר מיט אַ דרוק דערלאַנגט אין קאָפּ אַריין, האָב איך ערשט אָנגעהויבן צו שרייען אויף דעם קול, וואָס איך האָב געשריגן אינעם פריערדיקן גלגול ביי מיין באַלעבאָס, אַז מע האָט מיר דעם קאָפּ צעשלאָגן און אַ פוס איבערגעבראָכן דערפאַר, וואָס איך האָב זיין ברודער געביסן.

וואָלט איך ניט געווען פריער אַזאַ לעבן געפירט, זאָג איך דיר דעם אמת, מיין ליבער ר' קרוב, אַז איך וואָלט פון קריטיקער־לעבן ניט קיין גרויס נחת געהאַט. אין דער אמת טאַקע, איז דאָס עפּעס אַ געשמאַקער ביסן אַ ספר קריטיזירן, וואָס כע ווייסט אָפּט ניט, וואָס עס שטייט דרינען? ווייזן עמעצן אַז ער האָט שלעכט געשריבן, אַז מע ווייסט ניט פאַרוואָס און פאַרוואָס, און אַליין קען מען ניט אַזוי און ניט אַפילו ערגער שרייבן? — נאָר פאַר אַזאַ הונט ווי איך בין געווען איז אָנגעלייגט, וואָס ער איז, אַבי ער איז קלאָמערשט עפּעס געוואָרן.

תיכף ווי איך בין געוואָרן אַ קריטיקער, האָב איך אָנגעהויבן צו קלערן, צו וואָס פאַר אַ קלאַסע מחברים זאָל איך מיך נעמען: זאָל איך זאַטשעפּען לומדים? דאַרף מען דאָך קענען

לערנען, מע מוז זיין געניט אין ש"ס און פוסקים, שאלות-ותשובות און נאָך אַ סך ספרים. ניין, דער משא-ומתן איז ניט פאַר מיר. זאָל איך מיך נעמען צו חסידים? דאָס איז אפילו שוין אַ סך אַ גרינגערער עסק, מען דאַרף נאָר כאַפּן דעם סטרי פון אַ פּאָר גוט-יידישע ספרים און וויסן צו פּלוידערן: בחינת דאָס, בחינת יענץ, רוחניות, גשמיות, פּנימיות, חיצוניות, קען מען שוין דרייען מיט דער צונג. נאָר די קשיא איז, ערשטנס, ווי קריטיזירט מען אַ פּוסטע זאַך, וואָס דער אַליין, וואָס שרייבט אַזאַ ספר, איז אפשר בער ניט אויסן נאָר אויף צו פּלוידערן און ווייסט אַליין ניט וואָס ער וויל? צווייטנס, וועלן מיך דען חסידים הערן? ווער וועט מיין קריטיק אין די הענט אַריין נעמען? — ניין, מע מוז זיך נעמען נאָר צו די אויפגעקלערטע, פון זיי קומט טאַקע גאָר די שמחה אַרויס, וואָרעם די אמתע קריטיקער זענען דאָך אַלע נאָר אויפגעקלערטע לייט. אַי-וואָס? די אמתע קריטיקער זענען גוטע ערלעכע מענטשן, חכמים, געלערטע, און גייען נאָר מיטן אמת, און איך בייס און רייס? דערויף בין איך דאָך אַ גלגול פון אַ הונט!

בעוואוסט האָב איך, אַז עס וועלן זיך פונדעסטוועגן געפּי-בען, אפילו צווישן אויפגעקלערטע, קליינע מענטשלעך, פּלאַטשיקע קעפּלעך, וואָס וועלן זיך אין מיר אָנכאַפּן און וועלן מיינען, איך בין טאַקע אַן אמתער קריטיקער, וואָרעם צווישן וועלכער קלאַסע מענטשן געפינען זיך ניט נאַראָנים מיט קליינע מוחות? דערווייל וועל איך שוין האָבן אַ צד און וועל שוין הייסן אַ קריטיקער. דאָס ערשטע האָב איך אָנגעהויבן שרייבן אין די גאַזעטן. תחילת האָט זיך קיינער אויף מיר אַרומגעקוקט, אינמיטן האָב איך עמעצן געטון אַ קראַץ, אַ קליינעם ביס, שפּעטער אַ ביסל האָב איך אָנגעהויבן בילן אויף אַ העכער קול און האָב שוין אַ גרעסערן ביס געטון, ביז דער עולם האָט אָנגעהויבן צו דערפילן מיינע ציין און מע האָט זיך אָנגעהויבן אַרומקוקן, אַז עס האָט זיך אַריינגעכאַפּט אַ הונט צווישן דער חברה. — רעכט דערקענט האָט מען מיך, אַז איך האָב ערשט אָפּגעדרוקט אַ ספרל, דאָרט האָב איך מיין גאַנצע גאַל אויסגעגאָסן, דאָרט האָב איך אָפּגעווילדעט

די בּאַרימטע מחברים, אויך האָב איך מיך אויסגעלאַכט פון יידישע הייליקע ספרים.

היינט פאַרשטייסטו, ברודער, ווי ווייט איך בין געגאַנגען? איך האָב ווייט דערלאַנגט! —

ביי די ווערטער האָב איך מיך אַ כאַפּ געטון און האָב מיט אַ געשריי צו דער נשמה געזאָגט (איך האָב מיך אפילו אויפגעהערט צו שרעקן, וואָס זי איז אַ גלגול): אַזוי, זאָג איך, אָט יענץ ספרל איז דיין אַרבעט? איך האָב עס אַליין פאַרברענט! דאָס איז דיין מלאכה? — איך זאָג דיר דעם אמת, דערויף האָסטו גאָרניט געדאַרפט מגולגל ווערן, דאָס האָסטו נאָך געמעגט שרייבן הונטווייז.

— שכל! רופט זיך אָן די נשמה, איך האָב דאָך אָבער געמוזט מגולגל ווערן: וואָס דען? האָב איך געוואָלט בלייבן שוין טאַקע אַ הונט אויף אייביק?

— מילא, אַז דו ביסט ווידער אויס הונט געוואָרן, זאָג איך, האָסטו דאָך געדאַרפט אויפהערן צו בילן?

— וואו-זשע האָסטו געזען, מיין ליבער ייד, זאָגט די נשמה, אַז פון אַ הונט זאָל מיט אַמאָל ווערן אַ דימענט? עס מוז דאָך אַלץ גיין במדרגה. דאָס איז די מעשה, וואָס איר מענטשן גייט אַרום מיט בלינדע אויגן, עס דאַכט זיך אייך איר יעט, צום סוף זייט איר בלינד. מיינסטו דען, אַז נאָר איך בין אַזעלכער אויף דער וועלט? הער זיך נאָר צו, וויפל מענטשן עס בילן, קוק זיך נאָר צו, וויפל מענטשן עס רייסן און בייסן, וועסטו שוין זיי אינם קול דערקענען, ווער זיי זענען און איך וועל ביי דיר קיין חידוש ניט זיין און וועסט מיך אויפהערן קשיות צו פרעגן. אדרבה, איך פרעג דיך, וואָס האָב איך געזאָלט טון, אַז איך בין געוועזן אַ קריטיקער? וואָס-דען האָב איך געזאָלט שרייבן? איך האָב דאָך געמוזט זוכן חסרונות און אַ דעה זאָגן די בעלי-מחברים.

— סטייטש, זאָג איך, זאָלסטו געזאָלט גיין מיטן אמת! זאָלסטו געזאָלט לויבן דאָס ספר, וואָס פאַרדינט לויב, און יענץ ספר, וואָס פאַרדינט ניט קיין לויב, האָסטו געדאַרפט דער וועלט באַקאַנט מאַכן די פעלער דערפון, אי דאָס איך אָן זידלעריי!

— אוי! — זאָגט דער גלגול צו מיר — עס איז דיר גרינג צו זאָגן,

אַז דו ביסט קיינמאָל קיין גלגול ניט געווען! אַוודאי ביסטו גערעכט, אַוודאי בין איך שוין היינט אויך ביי דעם שׂכל, נאָר דענצמאָל, אין יענעם גלגול, האָב איך אַוודאי אַ סך געפעלט, דריבער האָב איך געמוזט ווידער מגולגל ווערן, אַזוי ווי דו וועסט ווייטער הערן, אַז דו וועסט מיר נאָר ניט איבערשלאָגן און וועסט מיך לאָזן כסדר אויסדערציילן.

איך האָב דער נשמה צוגעזאָגט, איך זאָל שווייגן און זי האָט ווייטער דערציילט:

— אַז איך האָב אָפּגעדרוקט מיין ספרל, וואָס דאָרטן האָב איך געשריבן די גוטע זאַכן, אַזוי ווי איך האָב דיר פריער דערציילט, איז געוואָרן אַ געפּילדער צווישן די אויפגעקלערטע — לומדים און חסידים האָבן פון מיר גאָרניט געוואוסט, און ווען עמעצער פון זיי האָט מיך אַפילו געקענט, האָט ער דאָך מיך געהאַלטן ערגער פון אַ הונט, בין איך און מיין ספרל אים גאָרניט אָנגעגאַנגען. נאָר די אויפגעקלערטע און אמתע געלערטע האָבן עס געהאַלטן פאַר אַ שאַנדע, וואָס איך צייל מיך צו זייערע לייט, האָט מען מיר אָנגעהויבן ביסלעכווייז דערלאַנגען אין די גאַזעטן, איינער מער, איינער ווייניקער. נאָר איך האָב געלייזט פון אַלע זייטן. וואָלט איך געווען אַ ווילדע זיצן ספּאָקאָינע און וואָלט געווען איבערגעוואָרט אַ בייזע שעה, וואָלט עס מיר גאָרניט געשאַדט; ווייל די לייט זענען בטבע ניט קיין שלעכטע. איך האָב מיך אָבער ניט באַגניגט, וואָס איך האָב אינם ספרל געשריבן און האָב נאָך ווידער געשריבן חוץ דעם עפּעס אַ שטיקל, וואָס האָט נאָך מער פאַרדראָסן, ווייל איך האָב דאָרט געטון דעם אַ צופּ, דעם אַ ריס, דעם אַ ביס. אָט דאָ האָב איך אויפגעריירט שאַרפע פעדערן, מענטשן, וואָס קענען שרייבן, און מע האָט מיך אָנגעהויבן קלאַפּן פון אַלע זייטן מיט די פעדערן אין די גאַזעטן. איך האָב אַפילו קלאָמערשט געסטראַשעט, אַז איך וועל ניט שווייגן דעם, וואָס וועט מיך זאַטשעפּען. נאָר ווער האָט מיך געהערט? באמת בין איך דאָך געווען דער שולדיקער, ווייל איך האָב דאָך איטלעכן זאַטשעפּעט. דאָס האָב איך ביי מיר געוואוסט, און האָב טאַקע ניט געמאַכט קיין געשעפטן. דערווייל זענען געגאַנגען קלעפּ פון אַלע זייטן, אַז אַפילו איך האָב שוין ניט געהאַט קיין כּוח

אויסצוטראָגן, קורץ, איך בין פאַר גרויסע צרות קראַנק געוואָרן, איך האָב מיך געמוטשעט אַ קורצע צייט און בין געשטאָרבן.

„געשטאָרבן באַגראָבן!” זאָגט דער עולם. מיך האָט מען פריער באַגראָבן, דערנאָך בין איך געשטאָרבן, דאַריבער מוז איך זאָגן פאַרקערט: „באַגראָבן געשטאָרבן!” —

„באבוד רשעים רנה”, אַז אַזאַ בחור ווי איך שטאַרבט, ווערט אַ געפּילדער צווישן דער חברה: עס רירן זיך די פעדערן, דער שרייבט איין עפּיגראַם, עס הייסט אַ שטעכווערטל, דער באַקלאָגט מיך קלאָמערשט און מאַכט פון מיר אַ הינדיק. עס האָבן זיך געיאָוועט אין די צייטונגען גראַבשריפטן, דאָס הייסט נוסחאות, ווי אויף מיין מצבה אויפצושרייבן, אַז ווער עס האָט זיי געלייענט, האָט געמוזט לאַכן. איך וואָלט זיי דיר אַפילו געקענט אויסווייניק אַלע זאָגן, איך געדענק זיי גאַנץ גוט, דער מלאך־דומה האָט מיר זיי אויף צו־להכעיס אין קבר פאָרגעלייענט; נאָר דאָס רוב וויצן און ווערטלעך זענען געווען אויף מיין נאָמען און אויפן נאָמען פון מיין ספרל, און אַזוי ווי איך דערצייל דיר די גאַנצע מעשה, כּדי דו זאָלסט אַלצדינג אויפשרייבן און לאָזן דרוקן, ווייס איך אָבער וואויל, אַז דאָס איז שוין אַ מעשה פון פאַר הונדערט יאָר—נאָ, ווער ווייסט אַצינד פון מיין נאָמען צו זאָגן? מע האָט שוין אָן מיר לאַנג פאַרגעסן. ווער שמועסט מיין, מישטיינס געזאָגט, ספרל, האָט מען נאָך ביי מיין לעבן פאַרגעסן, ווער האָט עס דען אָנגעקוקט? — נאָר איין נוסח האָט איינער אויף מיין מצבה געשריבן, און אים וועל איך דיר נאָכזאָגן, ווייל איך האָב מיך אַליין זייער פאַרוואונדערט איבער אים, ווי דער מלאך־דומה האָט מיר אים געוויזן. דאָס איז געווען עפּעס אַזוי ווי אַ נבואה: שטעל דיר פאָר, איינער האָט געשריבן אַ נוסח אויף מיין מצבה: „אָט דאָ ליגט דער הונט באַגראָבן.” איך בין אַזש דערציטערט געוואָרן ווי איך האָב דאָס דערזען, און האָב מיך דערמאַנט, אַז די חכמי התלמוד, וואָס איך האָב פון זיי ניט געהאַלטן, האָבן געזאָגט: „חכם עדיף מנביא”, אַ קלוגער ווייסט מער פון אַ נביא. וואָלט מען ניט געמיינט, אַז דער וואָס האָט געשריבן דעם נוסח, האָט געוואוסט, אַז איך בין געווען אַ גלגול פון אַ הונט?! —

דאָס ערגסטע, וואָס דער מלאך־דומה האָט מיר געקענט טון, איז געוועזן, וואָס ער האָט מיך אַ צייט לאַנג געלאָזט אָן אַ גלגול און איז צו מיר אַלע טאָג געקומען מיטן ראַפּאָרט, מיר דערציילן און ווייזן די גאַזעטן, וואָס מע שרייבט פון מיר, ווי מען שפּעט מיך אָפּ, ווי מע לאַכט מיך אויס, ווי מע דאַנקט גאָט, וואָס מען איז פון אַזאַ צרה פּטור געוואָרן. איך בין שיר צעזעצט געוואָרן, איך האָב מיר שיר אַ מעשה אָנגעטון פאַר צרות, וואָס איך ליג אין דער ערד און קען ניט ענטפערן. אַמאָל האָט זיך דער מלאך־דומה צו מיר אָנגערופן, ווי ער האָט געזען, אַז איך קען שוין מער ניט אויסהאַלטן: „זעסטו, דראַב, ווי עס פאַרדריסט דיך, וואָס מע שרייבט אויף דיר, אַז דו ליגסט שוין אין דער ערד, און קענסט קיינעם ניט ענטפערן? דערמאַן דיך נאָר, אַז דיך פאַרדריסט עס, וואָס דו ביסט אַ באָרנישט, און איטלעכער איז אַקעגן דיר גערעכט, ווי אַזוי דאַרף עס שוין פאַרדריסן יענע אמתע גרויסע לייט, וואָס דו האָסט פון זיי נאָך זייער טויט חוזק געמאַכט און אויסגעלאַכט? אָט האָסטו דיין פּסק! וועסט שוין מער פון די אויפשריפטן קיין צרות ניט האָבן, מע האָט שוין אָן דיר פאַרגעסן, און איצט וועסטו שוין מגולגל ווערן, ווייסטו אין וואָס? טרעף!" — איך בין געבליבן שטיין ווי אַ דולער. „אוי, שריי איך, איך האָב חרטה אויף מיין פירעכץ! אוי, איך האָב שלעכט געטון! איך בין געווען איין אייזל!" —

„געטראָפן! זאָגט דער מלאך־דומה, אין איין אייזל וועסטו אַצינד מגולגל, דערפאַר, וואָס דו ביסט נאָך מעגטשווייז איין אייזל געוועזן, האָסט ניט געוואוסט פון דיין געזונט, וואָס דו האָסט געכלוידערט, און צום סוף האָסטו נאָך אַנדערע געקריטיזירט און באַשולדיקט. יאָ, איין אייזל מוזטו זיין! אַזוי ווי דו ביסט געוועזן פריער אַ משא אויף איטלעכן, קיינער האָט ניט געקענט פון דיין עזותקייט אויסשטיין, זאָלסטו אַצינד גיין איינגעבויגן אונטער שווערע משא. אַזוי ווי דו האָסט איטלעכן געגעבן צו עסן דיינע שטעכנדיקע רייד, דייבע ווערטער, וואָס זיינען געוועזן אַזוי ווי קראָפּיווע, זאָלסטו אַצינד מער ניט עסן נאָר שטעכנדיקע דערנער, קראָפּיווע און בוריאַן. אַזוי ווי דו האָסט ניט גערוט, האָסט נאָר

תמיד קלעפּ אויסגעטיילט, באַלד דעם, באַלד יענעם דערלאַנגט, זאָלסטו אַצינד געשלאָגן ווערן פון אינדערפרי ביז אויפדערנאַכט. און דערצו וועסטו נאָך זיין דער גרעסטער נאַר צווישן אַלע חיות און אַלע וועלן אויס דיר לאַכן. —

דער מלאך־דומה האָט אָפּגערעדט, איז אַוועקגעגאַנגען און איך בין תיכף געוואָרן אַ איין אייזל.

אַ אייזל

איך מוז דיר זאָגן, מיין ליבער ייִד, אַז אין דעם גלגול האָב איך כמעט נאָר דאָס פּנים פֿאַרענדערט, חוץ דעם בין איך געבליבן דער אייגענער איינגעבילדעטער נאַר, וואָס איך בין געוועזן קריטיקערווייז, און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז עס איז גאָר ניטאָ איבער מיר. איך האָב מיך געהאַלטן פֿאַרן גרעסטן מיוחס צווישן די חיות, באשר אברהם אבינו האָט געריטן אויף איין אייזל בשעת ער האָט יצחקן געפֿירט צו דער עֲקֵדה. איך פֿלעג מיך טאַקע באַרימען, אַז יענער באַרימטער אייזל איז געוועזן מיין אייגענער זיידע, און יענע באַרימטע אייזלטע, וואָס האָט מיט בּלעמען גערעדט לשון-קודש און האָט געזען אַ מלאך, איז מיין באָבע געוועזן, און טאַקע דער אייזל דער גרויסער צדיק, איך מיין ר' פּנחס בן יָאירס אייזל, וואָס האָט ניט געגעסן קיין היי און קיין שטרוי אָן תּרומה און מעשר, איז אויך פֿון מיין משפּחה געוועזן; קורץ, קיינער קען זיך צו מיין יחוס ניט גלייכן. — דו קענסט זיך פֿאָרשטעלן, ווי אַזוי די חיות האָבן זיך פֿון מיר אויסגעלאַכט! וואו עס איז זיך צונויפגעקומען ערגעץ אַ חברה, האָט מען נאָר געהאַט מיט מיר צו טון, וואו צוויי בין איך געוועזן דער דריטער! מע האָט געשפּעט פֿון מיינע לאַנגע אויערן, פֿון מיין קול. מיין גרעסט אומגליק איז געוועזן, וואָס עס האָט זיך מיר געגלוסט נאָך צום שלימזל מאַכן שירים, איך האָב מיר איינגערעדט, אַז איך קען לשון-קודש, באשר עס איז מיר אָנגעקומען בירושה פֿון מיין באָבע, זאָל אַ גוטע מליצה זיין, וואָס בלעם איז אויף איר געריטן. — ביי אייך מענטשן מיינט מען דאָך, אַז אייזעלן האָבן גאָר קיין לשון ניט, דאָס איז אַ טעות. עס איז דאָ צווישן אונז אייזעלן, וואָס קענען אַפֿילו עטלעכע לשונות. נאָר איך האָב מיך אויסגעצייכנט אויף לשון-קודש און אַחוץ טאַקע אויף אונזער

אייזל-לשון, וואָס אייזעלן רעכענען עס אויך פֿאַר אַ הייליק לשון. אויף דעם לשון האָב איך אַ סך שירים געמאַכט און בין אַרומגעגאַנגען צווישן אַלע חיות און האָב זיי אַליין געזונגען אויף מיין אייזל-קול. איבער דעם, וואָס איך האָב מיך אַזוי נאַריש געמאַכט אומעטום, בין איך נאָך מער מפורסם געוואָרן פֿאַר אַ נאַר. איך האָב געמיינט, מע קוועלט אָן פֿון מיר, און צום סוף האָבן זיך אַלע חיות פֿון מיר נאָר אויסגעלאַכט. איינגעבילדעט ווי איך בין געוועזן, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז מיר קומט די מלוכה איבער אַלע חיות. איך האָב עס גאָרניט געקענט פֿאַרשטיין, פֿאַרוואָס דער לייב איז מלך און ניט איך. ויהי היום, בין איך אַמאָל געגאַנגען אין וואַלד און האָב געפֿונען אַ פֿעל פֿון אַ לייב, דאָ איז אויף מיר אַ שמחה געוואָרן. אַצינד, זאָג איך, וועל איך שוין צוודאי זיין מלך! צו אַלע מיינע מעלות, אַז איך וועל נאָך אָנטון דעם לייבס פֿעלץ, ווער וועט זיך שוין קענען צו מיר גלייכן? — איך שלעפּ אויף מיר די פֿעל, כאָטש זי איז אויף מיר קורץ און שמאָל, איך האָב די פֿעל געצויגן פֿון אַלע זייטן, זי זאָל מיך אינגאַנצן צודעקן, נאָר נאָך אַלעמען איז דאָך דער אייזל-קאָפּ געבליבן אין דרויסן. איך האָב מיך אָנגעקוקט פֿון אַלע זייטן, האָב איך געזען, אַז איך זע אויס ווי אַ לייב; דעם קאָפּ האָב איך ניט געזען, וואָרעם ווער זעט דען זיין אייגענעם קאָפּ? — קורץ, איך בין געלאָפֿן אין וואַלד אַריין צו די חיות, דאָרט איז גראָד געוועזן איין אסיפה. דער מלך איז געשטאָרבן און מע האָט געדאַרפֿט אויסקלויבן אַ מלך. ווי די חיות האָבן פֿון ווייטן דערזען מיין לייבנפֿעלץ, זענען זיי אַלע אויפֿגעשטאַנען און האָבן מיר אָנגעהויבן אַקעגן גיין מיט כבוד. איך האָב דאָס דערזען, בין איך ביי מיר נאָך גרעסער געוואָרן, און האָב גאָרניט געוואוסט אַליין, וואָס איך זאָל טון פֿאַר גַדלות. דערווייל האָב איך מיר דערמאַנט אָן מיינע שירים, האָב איך אָנגעהויבן צו זינגען. די חיות האָבן דערהערט מיין קול, האָבן זיי תּחילת אַפֿילו געזאָגט: זעט, אונזער נייער מלך, זאָל לעבן, איז אַ לוסטיקער מחותּן, ער איז אַפּנים גאָר קיין נאַר ניט; — הערט ווי ער שפּעט נאָך דעם אייזל, אַקוראַט ווי ער אַליין זינגט. — דאָס וואָלט אויך געוועזן איינגעגאַנגען, מע וואָלט געמיינט, איך

בין טאַקע אַ לייב און איך קרים מיך קלאָמערשט נאָך דעם אייזל. נאָר ווי איך בין געקומען נאָענט און מע האָט דערזען מיין קאָפּ, מיינע באַרימטע אויערן, איז געוואָרן אַ טרעוואָגע, אַ געפילדער, אַלע חיות זענען אין כעס געוואָרן: סטייטש! דער אייזל וועט אויס אונז חוזק מאַכן? וועט זיך אָנטון אין אַ לייבנפעלץ? וועט וועלן איבער אונז רעגירן? קורץ, זיי זענען אַלע איבער מיר געפאַלן, האָבן זיך אָנגעהויבן בייסן, רייסן און צופּן פון אַלע זייטן, ביז זיי האָבן מיר אַראָפּגעריסן דעם פרעמדן פעלץ. די בושה, די חרפּה, ווי אַזוי איך האָב אויסגעזען, קען איך דיר קוים געבן צו פאַרשטיין. מאָל דיר, // אויב דו האָסט אַמאָל געזען אַ גראָבן יונג איין עושר, וואָס שפּילט אַ גרויסע ראָלע צוליב דעם געלט, און מיינט, אַז ער איז אַ חכם, און מישט זיך אין אַלע שטאָטזאַכן, און ער האָט די גרעסטע דעה, — אַז עס ווערט פּלוצים פון זיין עשירות אַ טייך, ער זעצט זאַן און ווערט אַ קבצן, אַ דלפון, האָט ער עפּעס אַ פּנים? — אַזאַ פּנים האָב איך געהאַט, אַז מע האָט מיר דעם פעלץ אַראָפּגעריסן. אַלע האָבן נאָר געשריגן: זעט, זעט! עס איז איין אייזל! מיר האָבן געמיינט עס איז אַ לייב, קלאַפּט אים! קלאַפּט! אַ מצווה, וואָס האָט ער געוואָלט אומזיסט זיין גרויס און איבער אונז הערשעווען! —

איך האָב דיר אַ משל געבראַכט — האָט די נשמה צו מיר געזאָגט — פון אַ מענטשן. דו דאַרפסט דערפאַר אויף מיר ניט פאַריבל האָבן. דו מוזט וויסן, אַז אַזוי ווי ביי מענטשן זאָגט מען אַלץ משלים פון חיות, אַזוי זאָגט מען ווידער ביי די חיות אַלץ משלים פון מענטשן. למשל, אַז מע וויל זאָגן ביי מענטשן אויף עמעצן אַ חסרון, ער איז זייער בייז, זאָגט מען: ער איז בייז ווי אַ הונט; ביי חיות זאָגט מען: ווי אַ מלמד, אָדער אַ בעלפער. ביי מענטשן, אַז מע וויל אויסדריקן פאַלשקייט, זאָגט מען: פאַלש ווי אַ קאַץ; ביי חיות זאָגט מען: ווי אַ יונג ווייבל, וואָס נעמט איין אַלטן מאַן, אָדער ווי צוויי גוטע פריינד, וואָס קושן זיך אין די פּיסקלעך. ביי מענטשן זאָגט מען: אַ בעל-גאווה ווי אַ פערד; ביי חיות זאָגט מען: ווי איין אויפגעקומענער נגיד. ביי מענטשן דערציילט מען אַ מעשה, ווי אַ פוקס האָט אויסגענאַרט ביי אַ

וואָראָנע אַ שטיקל פלייש, און ביי די חיות דערציילט מען, ווי איין מענטש האָט אויסגענאַרט ביים אַנדערן שיינע עטלעכע גולדן און דאָס ווייב דערצו. — און אַזוי ווי איך בין אַלעמאָל, צווישן איטלעכן מענטשן-גלגול, מגולגל געוואָרן אין אַ חיה, בין איך געוואוינט געוואָרן מיט זייער שמועס, האָב איך דיר פריער אויך אַ משל געזאָגט פון אַ מענטשן, נאָר איך בין דאַרויף ניט אויסן, איך וועל דיר ווייטער דערציילן.

ווי די חיות האָבן מיך אַזוי אויסגעלאַכט, און דערצו האָב איך טאַקע גוטע קלעפּ אויך באַקומען, בין איך פאַר בושה און שמערץ קראַנק געוואָרן. כּוגדעסטוועגן וואָלט איך נאָך געקענט לעבן. נאָר מיין באַלעבאָס האָט געזען, אַז איך קרענק, הינק אַ ביסל צו אויף אַ פוס, האָט ער מיך פאַרקויפט פאַר אַ מתים-פירער. אויף מיין שלימזל האָט גראָד געדאַרפט דעמאָלט זיין אַ כאָלעריע און עס זיינען זייער אַ סך מתים געוועזן אין שטאָט, האָב איך געמוזט פאַרשוואַרצט ווערן, אַזוי לאַנג ביז איך האָב שוין ניט געקענט אויסהאַלטן און בין אַליין אויך געשטאָרבן.

דערפאַר, וואָס איך בין געשטאָרבן פון אַ דבר שבקדושה, פון אַ מצווה-זאַך: מתים-פירנדיק, האָט דער בית-דין-של-מעלה געהייסן, איך זאָל ווידער מגולגל ווערן אין אַ מענטשן.

אין אַ מענטשן — יאָ! אין אַ מענטשן! אין וואָס פאַר אַ מענטשן אָבער, האָט מען אָנגעהויבן צו קלערן, קען איין אייזל מגולגל ווערן? — קלער אַהין, קלער אַהער, עס איז געבליבן במוסכם כולם, אַז פון איין אייזל, וואָס איז געשטאָרבן פון מתים פירן, קען מער ניט ווערן נאָר — אַ קוואַקזאַלבער, אַ שאַרלאַטאַן, אַ דאָקטאָר. דער מלאך-דומה האָט מיך אָנגענומען ביי די אויערן, האָט מיך אַ טרעסע געטון: גיי! זאָגט ער.

— ווי קומט — האָב איך אַ פרעג געטון — דער מלאך-דומה צו איין אייזל?

— גיי — זאָגט דער גלגול צו מיר — דו ווייסט גאָרניט, וואָס עס טוט זיך מיט דיר. דער מלאך-דומה טרעסעט אַלע אייזלען ביי די אויערן. מעגסט מיר גלויבן, איך ווייס בעסער פון דיר. שווייג און הער ווייטער.

א דאָקטאָר

איך בין שטיל געבליבן און דער גלגול האָט ווייטער דערציילט:

עס איז דאָ א סכערליי דאָקטוירים אויף דער וועלט. אַזוי ווי ביי אַלע אומות, אַזוי איז דאָ צווישן יידישע דאָקטוירים אויך גוטע און שלעכטע. דער טעם איז, חייל ניט איטלעכער, וואָס איז דאָקטאָר, איז דערצו פון דער נאַטור באַשטימט א דאָקטאָר צו זיין. — דער מענטש טראַכט תמיד זיינע פּלאַנען און גאָט לאַכט: „דו קלויב דיר אויס וואָס דו ווילסט און בלייבסט פאָרט נאָר וואָס איך ווילז!" למשל: גאָט האָט איינעם באַשאַפן, ער זאָל זיין א באָנדער און ער קלויבט זיך אויס צו ווערן אַ חזן — נאָ, זאָגן ניט אַלע, ווער עס הערט אים: „ער איז טאַקע א באָנדער!" איינער ווערט א זייגערמאַכער און גאָט האָט געוואָלט, ער זאָל ווערן אַ קאָוועל, הערט זשע אויב די גאַנצע וועלט זאָגט ניט: ער איז א קאָוועל. און וואָס טוט גאָט, אַז דער וואָס ער האָט באַשטימט פאַר איין איזוואָשטשיק איז דווקא געוואָרן אַ דאָקטאָר? ווייסט טאַקע די גאַנצע וועלט, אַז ער איז פון אַ בעל-עגלה, כאָטש ער רופט זיך דאָקטאָר. און דאָס הייסט דער אמתער גלגול: אַ גלגול פון א באָנדער אויף אַ חזן, פון אַ קאָוועל אויף אַ זייגערמאַכער, פון א בעל-עגלה אויף א דאָקטאָר און כדומה. — אזא גלגול בין איך אויך געוועזן. —

איך בין געוועזן אַ גראָבער יונג, ווי דו קענסט דיר קוים פאָרשטעלן, אַ יידישער עם-הארץ. נאָר כיטרע בין איך געוועזן; און דרינען איז באַשטאַנען מיין גאַנץ דאָקטאָריי. גלגולים-דאָקטוירים! ווער עס וויל קומט אייך לערנען, ווי אַזוי אַ גלגול-דאָקטאָר צו זיין. —

די גאַנצע וועלט ווייסט, אַז אַ דאָקטאָר איז תמיד פרייער ווי איין אַנדער ייד. ער מעג טאַקע זיין איין אמתער ייד אין הארצן — אַ ייד מיטן פולן מויל קען ער ניט זיין: ער מוז אַמאָל אי פאָרן אום שבת אי אַ רעצעפּט שרייבן — ווער ווייסט ניט, אַז פקוח-נפש דוחה שבת! (אָדער ווי איך פלעג צו זאָגן דאָקטערווייז: „פּקוח-נפש איז אַזוי ווי דוחק שבת!") און דאָס ערשטע איז דאָך דער דאָקטאָר מקיים פקוח-נפש אויף זיין אייגן נפש אַליין, מילא מעג ער דאָך אום שבת אַלצדינג טון. — אויך פון דאַווענען האַלט ניט א דאָקטאָר אַזוי שטאַרק, וכדומה צערעמאָניעס, וואָס איז אים שווער פינקטלעך צו האַלטן ווי איין אַנדער ייד. // איך אָבער האָב מיך אַנדערש נוהג געווען. שבת בין איך בעסער געגאַנגען צוויי-דריי ווערסט צו פוס צום קראַנקן, און אַזוי ווי מע רופט ניט שבת קיין יידישן דאָקטאָר, וואָס גייט צו פוס צו אַזאַ ווייטן חולה, סיידן אַז עס איז זייער נייטיק און קיין נעענטער איז ניטאָ, איז מן הסתם דער קראַנקער פריער געשטאָרבן, אָדער רעכט מסוכן געוואָרן איידער איך בין צו אים געקומען. נאָר וואָס גייט דאָס מיך אָן? דערווייל האָט איטלעכער געוואוסט, אַז איך פאָר ניט אום שבת — פאַרן וועג האָב איך יאָ גענומען, דאָס געלט האָב איך אַריינגעלייגט אין קעשענע אַריין און קיינער האָט דערפון ניט געוואוסט. צו פוס גיין האָט מיך איטלעכער געזען. וואָרעם איך בין אומיסטנע געגאַנגען איבער דעם מאַרק און בין קלאָמערשט מיד געווען, האָט מען מיך געפרעגט, ווער האָט מיך באַגעגנט: דאָקטאָר, פון וואַנען גייט איר עס אַזוי מיד? אוי, מיין פריינד, האָב איך געענטפערט: אַ שווערע פרנסה אַ דאָקטאָר צו זיין, אַז מע וויל דערצו אַ שטיקל ייד זיין! איך גיי פון אַ קראַנקן, אַוודאי אַ ווערסט דריי. וואָס קען מען מאַכן? עס גייט מיר אַוודאי ניט אינם געלט, איך נעם דאָך בלויז ניט אום שבת, נאָר ווי לאָזט מען אַ מענטשן פאַלן? אַצונד מוז איך נאָך אַליין גיין אין דער אַפּטייק אַריין, וואָרעם איך וועל דאָך ניט שרייבן אום שבת, ווי אַ אַנדער דאָקטאָר. — איז מיר אַמאָל אויסגעקומען צו זיין ביי אַ קראַנקן פאַרנאַכט, האָב איך אַרויסגעשלעפּט דאָס טיכל פון דער קעשענע און האָב מיך צוגעגאַרטלט און האָב מיך געשטעלט דאַווענען מנחה.

כאָטש איך האָב ניט געקענט אויסנווייניק, און אינעווייניק אויך קוים־קוים, ווייל איך האָב זייט איך לעב ניט געדאַוונט, נאָר איין אָנשטעל איז עס געווען אַ שיינער! ווער עס איז דערביי געווען, האָט געטײַט מיט די פינגער: „זעט נאָר, ווי דער דאָקטאָר דאַוונט! אַ יידישע נשמה קען מען ניט שאַצן! — מאריך ימים זאָל ער זיין! אָט דאָס הייסט אַ דאָקטאָר!" — ביי געוויסע קראַנקע, למשל, אַ מקשה לילד, אַ כאָלעריע־קראַנקן, אַ קינדערישע קראַנקהייט, פּאָקן, מאָזלען וכדומה, פלעג איך מיך ניט שעמען צו הייסן שיקן דעם רבין אויף אַ פדיון אויך. דעריבער בין איך ביים רבין אויך חשוב געווען און ער האָט אַלע קראַנקע צו מיר אָפּגעשיקט. איין האַנט וואַשט די אַנדערע, אָדער ווי זאָגט מען אויף רוסיש: טשין פּאָטשיטאַיעט! פון מיין פרומקייט דאַרף איך דיר אַ סך ניט דערציילן, קענסט אַליין פאַרשטיין! פון קיין שאלה האָב איך ניט געגעסן, ווייל מע האָט ביי מיר אין הויז קיינמאָל קיין שאלה ניט געפרעגט. דיינים זענען אין מיין שטאָט געווען עטלעכע, האָט איטלעכער געמיינט, מן הסתם אַז מע קומט ניט צו אים קיינמאָל פונם דאָקטאָר אַ שאלה פרעגן, גייט מען צו איין אַנדערן דיין. גאָר פון דער גאַס וועגן, די שכנים זאָלן וויסן ווי כשר ביי מיר גייט צו, פלעג איך אַמאָל פונם פענסטער (איך האָב געוואוינט אויפן צווייטן שטאָק און די פענסטער זענען געגאַנגען אין דער גאַס אַריין) אַרויסוואַרפן אַ פאַיאַנס־טעלער, וועלכער איז צעבראָכן געוואָרן און האָט אַ גרויסן קלאַפּ געטון; מן הסתם האָבן די שכנים געפרעגט, וואָס איז דאָרט פונם דאָקטאָרס פענסטער אַרויסגעפאַלן? געוויס איז טרייף געוואָרן אַ טעלער, האָט ער אים צעבראָכן. אַז ביים דאָקטאָר קען טרייפה ווערן אַ טעלער, איז ער דאָך מן הסתם אַ כשרער ייד! מיט אַזעלכע ספּאָסאָבעס האָב איך געגאָלטן אין דער גאַנצע שטאָט און האָב גענוג געלט אָנגעקליבן; רעצעפּטן האָב איך געשריבן טייערע און דערפאַר האָט מיר די אַפּטייק אַחוץ געצאָלט. — קורץ, איך בין געוואָרן אַ גרויסער עושר אין אַ קורצער צייט! —

דאָס פאַרשטייסטו מן הסתם אַליין, אַז ביי מיר אין דער היים בין איך ניט געווען אַזאַ פרומע נשמה ווי צווישן לייט. ביי

מיר אין הויז איז אַפילו צוגעגאַנגען כשר, איך האָב געהאַלטן אַ יידישע קעכין און אויף שבת האָט מען מיר תמיד געמאַכט אַ קוגל, ווייל די רופאים זענען געקומען צו מיר עסן קוגל, נאָר בשעת זיי האָבן קוגל געגעסן, בין איך געזעסן אין מיין קאַבינעט און מיין קריסטלעכער באַדינטער האָט מיר געבראַכט פון אַ רעסטאָראַציע מיין ליבלינגס־שפּייזע — אַ פאָרצע ראַקעס. די רופאים האָבן פון מיר זייער געהאַלטן, ווייל איך האָב נאָר קורירט מיט פּיאַווקעס און באַנקעס. די רופאים האָב איך אָבער געהאַט צו פאַרדאַנקען כמעט מיין גאַנצע פּראַקסע. ווי דער שטייגער איז, אַז ביי יידן ווערט עמעצער קראַנק רופט מען באַלד אַ רופא, דער רופא אָבער, אַז ער איז געקומען צום חולה, האָט ער אים קלאָמערשט באַטראַכט און אַ שאָקל געטון מיט דעם קאָפּ: „דאָס איז אַ פּערפּעקטום (עפּעקטום), פאַרשטייט איר, איין אָנצינדונג אין דעם נערוונזאַפּט אונטער די קישקעס, איר מוזט רופן דעם יידישן דאָקטאָר. איר ווייסט דאָך, אַז איך פאַרשטיי ב"ה אַ סך, גאָר וואָס העלפט עס, וואָס איך האָב אַ פּען אין דער האַנט, אַז איך טאָר ניט שרייבן — איין אָקס האָט אַ לאַנגע צונג און טאָר קיין שופר ניט בלאָזן. דער יידישער דאָקטאָר נעמט ניט אַ סך — אַ האַלב קערבל". מע האָט געשיקט נאָך מיר, איך בין געקומען, האָב דעם חולה באַטראַכט פון אַלע זייטן, געקלאַפּט אין דער ברוסט, זיך צוגעהערט מיט דעם רעכטן אויער, האָב פאַרשריבן אַ רעצעפּט און געהייסן שטעלן זעכציק פּיאַווקעס, בשעת אַ פּיאַווקע איז געווען צוויי גילדן. וואָס מיט דעם קראַנקן איז געווען, האָב איך ניט געוואוסט ביז מע איז געקומען נאָך אַ קוויטל — מיט דעם רופא האָב איך מיך געטיילט. —

עס איז דאָך נישטאָ אין דער וועלט קיין שלעכטס, עס זאָל ניט דרינען זיין כאָטש אַ ביסל גוטס. אַזוי איז תחילת פון מיין פאַרשטעלטקייט אויך אַ שטיקל טובה אַרויסגעקומען, נאָר צום סוף האָב איך דאָס אויך קאַליע געמאַכט. עס איז מיר ניט באַשערט געווען, עס זאָל פון מיר עפּעס אַ טובה אַרויסקומען דער וועלט. ווייל דער עולם האָט מיך געהאַלטן פאַר זייער אַ פרומען דאָקטאָר, וואָס פאָרט ניט און שרייבט ניט אום שבת און דאַוונט

מנחה צוגעגאַרטלט מיט אַ טיכל, אַפּילו חסידים פּלעגן אויף מיר זאָגן: „ער איז איין ערלעכער יונג" (צום טיטל „ערלעכער ייד" קען עס אַ דאָקטאָר ניט ברענגען, ער זאָל אַפילו זיך אויסשטרעקן) — האָבן אָנגעהויבן יונגעלייט אין שטאָט צו זאָגן, אַז עס איז גאָר נישקשה און אַפּילו רעכט אַריינצוקוקן אין חכמה־ספרימלעך און אַ ביסל דייטש, רוסיש און אַנדערע לשונות צו לערנען. אָט האָט דער דאָקטאָר געלערנט און איז פונדעסטוועגן אַ ייד, דאַוונט און פאָרט ניט אום שבת און עס ווערט ביי אים טרייפה אַ טעלער (מע האָט אַלע מאָל דאָס איבערגעחזרט, ווייל קיין גרויסע שבחים אין אמת אַריין האָט מען אויף מיר ניט געהאַט צו זאָגן). קורץ, יונגעלייט האָבן אָנגעהויבן ביסלעכווייז צו לערנען עפּעס רעכטס, און אפשר וואָלט אַמאָל דערפון אַ טובה אַרויסגעקומען — נאָר מיין בייזע שעה איז געקומען, און עס האָט זיך אַנדערש אויסגעלאָזט. הער מיין ביטער אומגליק! —

דעם גוטן יידן אין מיין שטאָט, וואָס האָט געהאַט אַ האַלבע פּרנסה פון די פּדיונות, וואָס איך פלעג צו אים שיקן, ווייל פון דעם אָנשטעל האָב איך געהאַט מער ווי צוויי חלקים פּרנסה, דעם צדיק האָט זיך אַמאָל פאַרגלוסט, אום שבת נאָך דעם דאַווענען דעם דאָקטאָר, דעם פרומען דאָקטאָר, וואָס פאָרט ניט אום שבת, וואָס דאַוונט צוגעגאַרטלט מיט אַ טיכל „און וואָס שיקט אָפּ קראַנקע צום רבין אויף פּדיונות", אַ ביסל כבוד אָנצוטון. איך האָב דערפון ניט געוואוסט, ער האָט מיר געוואָלט מאַכן אַ איבעררעאַשונג. אוי, הלוואי וואָלט ער עס ניט געטון! — אום שבת, אַרום צוועלף אַ זייגער ביי טאָג, איך זיץ מיר אין מיין קאַבינעט און סמאָקע מיר מיינע ליבלינגס־ראַקעס — די רופאים האָבן אין עסצימער געגעסן קוגל — פלוצים, אוי אומגליק! — פלוצים עפנט זיך די טיר און דער רבי אָנגעטון אין ווייסע בגדי שבת, מיט דעם שטריימל מיט דעם ווייסן ווערך אויף דעם קאָפּ, קומט צריין, און אים שטופּן זיך נאָך אַ סך חסידים: גוט שבת! הער דאָקטאָר! גוט שבת ר' ...! פאַרפינסטערט בין איך געוואָרן — אַ ראַק שטעקט אין מויל, און אויף דעם טעלער ליגן די איבעריקע — איך קאָן זיי ניט באַהאַלטן, כאָטש טו דיר אַ מעשה אָן! קורץ, עס האָט

גאָרניט געוועוערט און איך האָב פאַר גרויס פּחד און צרות געוואָלט כאָטש אַראָפּשלינגען וואָס איך האָב אין מויל געהאַט, און דער ראַק איז מיר געבליבן שטיין אין האַלז. עס האָט מיך אָנגעהויבן שטאַרק צו ווערגן, די אויגן זענען מיר שיר אַרויס פונם קאָפּ. עס איז געוואָרן אַ גרויס געפילדער, אַ סך מענטשן זענען זיך צונויפגעלאָפן אויף מיין בייזוואונדער, זען, ווי דער פרומער דאָקטאָר וואַרגט זיך מיט אַ ראַק. דער רבי האָט שוין גוט פאַרשטאַנען, אַז איך וועל שוין צו אים מער קיין קראַנקע מיט פּדיונות ניט שיקן, ער האָט געזען, אַז איך עק מיך באַלד און וועל שוין מער קיין מנחה ניט דאַווענען און קיין ראַקעס ניט עסן, האָט ער זיך מיישב געווען און האָט גאָר דעם שמועס איבערגעקערט: באשר ער האָט פריִער געוואוסט, אַז איך בין איין אַפּיקורס, אַ פּושע ישראל, אַ טרייפניאַק, און האָט שוין לאַנג געוואָלט מיין רישעות מגלה זיין דער גאַנצער וועלט, נאָר עס איז שווער געווען מיך ביי שמד־שטיק צו דערטאַפּן, וואָרעם די סיטרא־אחרא, רחמנא ליצלן, האָט עס מיר דעם שכל איינגעגעבן, איך זאָל שיקן קראַנקע צום רבין אויף פּדיונות, און דער כוח האָט אויף מיר מגין געווען, אַז מע האָט מיך ניט געקענט כאַפּן, ווען איך טו איין עברה און עס דער וועלט מגלה זיין! נאָר אין דעם שבת האָט מען אים מן השמים בשעת שמונה־עשרה געוויזן דעם פּסוק „ותאכלנה הפּרות הרקות" (בראשית מ"א י"ט), האָט ער תיכף פאַרשטאַנען, אַז דאָס מיינט מען מיך: הפּרות איז פון לשון „ופּרע את ראש האשה", ותאכלנה הפּרות הרקות איז טייטש: ווער עס גייט מיט הוילן קאָפּ, אָן אַ היטל, דער עסט ראַקעס. מילא מיינט דאָך מיך; וואָרעם אַ דאָקטאָר גייט דאָך אָן אַ היטל — קורץ, ער איז צו מיר געלאָפן מיט אַלע חסידים און האָט מיך דערטאַפּט. --

איך וויל דיר ניט פיל מאריך זיין, איך בין געשטאָרבן, מע האָט מיך באַגראָבן — ניט בכבוד גדול!

אין שטאָט איז געוואָרן אַ ליאַרעם: זעט, וואָס הייסט לערנען חכמות און לשונות (מיינע שונאים זאָלן איבערקומען אויף די חכמות און לשונות, וואָס איך האָב געקענט!). מע קען (בודכא) ניט זיין קיין ייד, אַז מע לערנט עפּעס אַנדערש חוץ דער היי־

ליקער תורה! ניין! מע טאָר ניט צרייַנקוקן אין די ביכלעך! — איטלעכער פאָטער (קלאָמערשט) האָט געזוכט, אויב זיין זון האָט ניט עפּעס ביכלעך. וואָס מע האָט געפונען, האָט מען צעריסן און פאַרברענט, מע האָט אויסגערוימט וואו עס איז ערגעץ געווען אַ מליצה-ספרל. דער רבי האָט דאָס יאָר אַ ספר געדרוקט, וואָס דרינען זענען געשטאַנען אַ סך תורות אַזוי ווי די פון „ותאכלנה הפרות הרקות", איטלעכער ייד האָט זיין ספר געקויפט און מע האָט דאָס אָנגעהויבן געשמאַק צו לערנען. אָן מיר האָט מען באַלד פאַרגעסן, נאָך דעם חודש אלול, אַז אַלע יידן גייען אויף דעם בית-עולם, איז מיין קבר געווען נאַס פון שפּייַעכטס, וואָס איטלעכער, וועלכער איז מיין קבר פאַרבייגעגאַנגען, האָט אויף אים אַ שפּיי געטון.

ווי מע האָט מיר נאָר באַגראָבן, האָט זיך תיכף דער מלאך-דומה צו מיר געיאַוועט. איך האָב מיך זייער דערשראָקן, ער זאָל ניט דערזען דעם ראַק, וואָס האָט נאָך געשטעקט ביי מיר אין האַלז. ער האָט מיך אַ פרעג געטון: מה שמך? ווי הייסטו, דייטש מיט לונגען? איך האָב אים ניט געקענט ענטפערן און בין געצוואונגען אים צו ווייזן אויף מיין האַלז, ווי איינער רעדט: עס וואַרגט מיך, איך קען ניט רעדן. ער האָט מיר דערלאַנגט מיט דעם קולעק אין קאַרק אַריין, איז דער ראַק אַרויס פונם האַלז און דער מלאך-דומה האָט זיך שטאַרק צעלאַכט. איך האָב דערפילט, אַז עס איז מיר בעסער געוואָרן און איך קען שוין ווידער רעדן, האָב איך מיך גאָר מחיה געווען און האָב פאַר שמחה העזה געהאַט דעם מלאך-דומה צו פרעגן וואָס ער לאַכט. „איך לאַך, זאָגט ער צו מיר, ווי דיין סניגור (מליץ-יושר), וואָס האָט דיך געוואָלט אָפּראַטעווען, איז אַליין געווען די סיבה, וואָס דו ביסט געשטאָרבן פאַר דער צייט. די מעשה איז אַזוי געווען: בשעת דו האָסט אום שבת געגעסן די ראַקעס, איז דער קטיגור (דער מלאך, וואָס מסרט אַלע עבירות) געקומען צום בית-דין-של-מעלה מיט אַ גרויס געפילדער. מיר האָבן היינט אַ קטיגור אַ גרויסן פאַנאַטיקער. ער האָט אָנגעהויבן צו ליאַרעמען: געוואַלד! איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז אַ ייד זאָל עסן ראַקעס, און נאָך אום

שבת קודש?! — דער סניגור, וואָס איז אַ שטיק אויפגעקלערטער, האָט אָנגעהויבן צו טענהן: וואָס מאַכט מען דאָ דערפון אַזאַ עסק, וואָס איז דאָס געפילדער? עס זענען דאָ גרעסערע עבירות און מען שווייגט! אַלע טישן זענען פאַרוואָרפן מיט דיעלעס פון גנבים, באַטריגער, צבועקעס, וואָס נאַרן אָפּ די גאַנצע וועלט, מיט פאַלש פרומקייט, און כדומה אַזעלכע עבירות, האָט מען מער ניט צו טון נאָר צו משפטן אַ דאָקטאָר, וואָס האָט געגעסן ראַקעס? — איז דען נישטאָ אַ סך, וואָס זענען ניט קיין דאָקטוירים, וואָס פאַר זייער ראָלע, וואָס זיי דאַרפן שפּילן אין דער וועלט, פּאַסט עס טאַקע גאָר בשום אופן ניט טַרפות צו עסן, און זיי עסן דווקא טרפות און באַהאַלטן זיך אַפילו ניט. מילא וואָס-זשע וויל מען פונם דאָקטאָר האָבן? ער האָט ליב ראַקעס — אַ שיינע כפרה, לאָז ער זיך מיט זיי וואַרגן! — דער סניגור האָט געוואָלט דיך דורך דעם ראַטעווען און האָט געמיינט דיין טובה, צום אומגליק האָט ער די לעצטע ווערטער „לאָז ער זיך מיט זיי וואַרגן" אויסגערעדט אין אַזאַ שעה, אַז זיי זענען פון זיין מויל אין גאָטס אויערן אַריין, און טאַקע תיכף ביסטו דערוואָרגן געוואָרן." — איך האָב מיר געטראַכט, ווי דער מלאך-דומה האָט אָפּגערעדט: מילא געשטאָרבן בין איך דאָך שוין, דאָס איז שוין פאַרפאַלן, אָבער ווי איך זע, וועט מען מיך פאַר די ראַקעס ניט קעפּן; אַז דאָ איז דאָ אַ סניגור אַזאַ גוטער ברודער, האָב איך קיין מורא ניט צו האָבן.

דער מלאך-דומה האָט זיך אַ ביסל אָפּגערוט, טוט ער מיך ווייטער אַ פרעג:

— עָסַקְתָּ בֶּאֱמוּנָה? האָסטו, ברודער, ערלעך געהאַנדלט אויף דער וועלט?

— געהאַנדלט? זאָג איך, ווי קומט צו מיר האַנדלען, ווייסטו דען ניט, אַז איך בין געווען אַ דאָקטאָר?

— יאָ, אַ דאָקטאָר, זאָגט דער מלאך-דומה, אָבער פונדעסטוועגן האָסטו דאָך געהאַנדלט: האָסט געהאַנדלט מיט דער אַפּטייק און האָסט געשריבן טייערע רעצעפּטן, און דער אַפּטייקער האָט דיר דערפאַר געצאָלט חודש-געלט; האָסט געהאַנדלט מיט די

רופאים, האָסט געהייסן שטעלן אַ סך פּיאַווקעס און האָסט בײַ זיי גענומען חלק. האָסט געהאַנדלט מיט דעם רבין, האָסט געשיקט צו אים פּדיונות און ער צו דיר נאָך רעצעפּטן. האָסט געהאַנדלט מיט מנחה־דאַווענען, מיט טעלער צעבּרעכן, מיט שבת צו פוס גיין, אַלעס הייסט געהאַנדלט; און דו האָסט פאַלש געהאַנדלט, זייער פאַלש, אָט דאָס איז נאָך ערגער פון ראַקעס, דאַרוף קען דער סניגור אויך קיין זכות ניט געפינען, און דערוואָרגן ווערן איז אויך קאַרג. זעסטו דעם בית־עולם אַרום דיר? אַ טייל מתים, קליין און גרויס, יונג און אַלט, זענען כמעט פון דײַנע רעצעפּטן געשטאָרבן. אַ טייל פון זיי וואָלטן דער וועלט שטאַרק צוניץ געקומען. דו ביסט געווען זייער מלאך המוות, און דערצו ביסטו נאָך געווען אַ צבועק, אַ פאַלשער, אַ פאַרשטעלער — דאָס וועט דיר ניט געשענקט ווערן — דײַן פּסק איז: נאָך דעם ווי איך וועל דיר אַ ביסל דורכשמייסן, זאָלסטו מגולגל ווערן טאַקע אין אַ פּיאַווקע, ווײַל מיט פּיאַווקעס פלעגסטו צו קורירן און אומזיסט בלוט צאַפּן, כּדי דיך און דײַנע רופאים רײַך צו מאַכן.

נאָך די ווערטער האָט ער מיך אָנגעהויבן צו קלאַפּן איבער אַלע זײַטן. אַז ער האָט מיר שוין גוט אַלע בּיינער צעבּראָכן, האָט ער מיך געכאַפּט בײַ די פיס און אַ וואָרף געטון אין טײַך אַרײַן, און אין דעם אויגנבליק בין איך געוואָרן אַ פּיאַווקע.

אַ פּיאַווקע

עס האָט אָבער גאָרניט געדויערט, טאַקע דעם אייגענעם טאָג איז מײַן רופא געגאַנגען פּיאַווקעס כאַפּן, און באַלד בין איך אים געקומען אין די הענט אַרײַן. ער האָט מיך מיט נאָך פּיאַווקעס אַרײַנגעלאָזט אין אַ סלאָי מיט וואַסער און אַנידערגעשטעלט אין שאַפּע.

קוים בין איך דאָרט געווען אַ פערטל שעה, איז מען געקומען רופן דעם רופא, דעם רבין פּיאַווקעס שטעלן אויף די מערידן. פונם רבינס כבוד וועגן האָט דער רופא גענומען דעם סלאָי מיט די פרישע פּיאַווקעס, וואָס ער האָט ערשט געכאַפּט, און איז באַלד אַהין געגאַנגען. איך בין אויף דעם רבין נאָך זייער בייז געווען, וואָס דורך אים איז מיר דער ראַק געבליבן שטיין אין האַלז, האָב איך מיך גוט צוגעכאַפּט און האָב זײַן בלוט געשמאַק געזויגן אַזוי לאַנג, ביז איך בין אַראָפּגעפאַלן טויט.

אַזוי ווי איך בין געפּגרט פון אַ דבר־שבקדושה, פון דעם רבינס מערידן, האָב איך ווידער איין עליה געהאַט און בין ווידער מגולגל געוואָרן אין אַ מענטשן. נאָר טרעף, אין וואָס פאַר אַ מענטשן אַ פּיאַווקע קען מגולגל ווערן! —

— אַוודאי אין אַ גבאי פון דער חברה קדישא, האָב איך מיך אָנגערופן, ער איז אויך אַ בלוטצאַפּער.

— ניין, זאָגט די נשמה, האָסט ניט געטראָפן.

— נאָ, זאָג איך, מוז זײַן אין אַ סבאָרשטשיק, אַ קהל־שמש, אַ רעקרוטן־כאַפּער, וואָס רײַסן פון טויט און פון לעבעדיק און האָבן אויף קיינעם קיין רחמנות ניט!

— ניין!

— נאָ, מוז זיין אין אַ מלמד, וואָס שינדט אָפּ די הויט פון די קינדער, וואָס לערנען ביי אים, צוודאַי. ניט אַנדערש, דו ביסט מגולגל געוואָרן אין אַ מלמד!

— ניין! זאָגט די נשמה. דאָס זענען לויטער קבצנים, אין אַזעלכע ווערט נאָר מגולגל אַזאַ חוטא, וואָס האָט ניט קיין זכיה געהאַט דורך אַ דבר-שבקדושה איין עליה צו האָבן — איך אָבער, וואָס האָב אַ זכיה געהאַט צו זויגן בלוט פונם רבינס מערידן, בין מגולגל געוואָרן אין אַ נגיד, אין אַ בעל-הלוואה, וואָס אַנטלייעט געלט אויף פּראָצענט.

אַ בעל-הלוואה

אַ בעל-הלוואה איז איינער פון די נייטיקע מענטשן, וואָס מען זיי קען די וועלט ניט אויסקומען. עס איז ניט מעגלעך, אַז אַלע מענטשן זאָלן תּמיד האָבן מזומן געלט, עס קען קיינער ניט אויסקומען אָן באָרגן און ליי'ען און ווען דער בעל-הלוואה נעמט פּראָצענט פאַר זיין געלט, . וואָס ער טוט יענעם דערמיט אַ טובה, איז אויך גאָר קיין עוולה ניט. וואָס איז זיין געלט ערגער פון זיין הויז, וואָס ער פאַרדינגט? עס וועט קיינער ניט זאָגן, אַז עמעצער דאַרף אים געבן אומזיסט זיין הויז צו וואוינען, פאַרוואָס-זשע זאָל ער אים געבן זיין געלט אומזיסט דערמיט צו האַנדלען? זייער רעכט צו נעמען פּראָצענט, נאָר ווי אַזוי? מיט יושר, מיט אַ דרך הטבע, ניט דער בעל-הלוואה און ניט ווער עס לייעט זאָלן האָבן זיך צו קלאָגן. ערלעכע לייט טוען טאַקע אַזוי, זיי פאַרלייען געלט, טוען יענעם אַ טובה, און נעמען דערפאַר אַ קליינעם פּראָצענט, וויפיל מען קען געוויינלעך פאַרדינען מיט אַזאַ סומע. ביידע זענען צופרידן: דער וואָס לייעט איז צופרידן פון דער טובה, און דער בעל-הלוואה — פון דעם קליינעם פּראָצענט.

איך זאָל געוועזן זיין אַזאַ בעל-הלוואה, וואָלט איך שוין מער ניט מגולגל געוואָרן, און דער פּאָדראַטשיק, וואָס דו האָסט אים היינט באַגראָבן, וואָלט גאָר אויף דער וועלט ניט געוועזן. אַ סך אָקסן, אינדיקעס, גענז, קאַטשקעס, קאַפּהענער וואָלטן ביים לעבן געבליבן, אַ סך בוטעלקעס ווין און פּאָרטער וואָלטן ניט אויפגעקאָרקעוועט געוואָרן, אַ סך כאַבאַרניקעס וואָלטן ניט געהאַט וואָס צו פאַרשיכורן און אין קאָרטן צו פאַרשפּילן, און דער שרייבער ביים בית-דין-של-מעלה וואָלט געהאַט אַ סך ווייניקער עבירות צו פאַרשרייבן — נאָר איך בין ניט אַזאַ בעל-הלוואה געוועזן, איך האָב מיר אַנדערש נוהג געוועזן. אַז אָך און

ווי איז שוין דעם געווען, וואָס האָט געדאַרפט אָנקומען צו מיר נאָך געלט. פינף, זעקס פּראָצענט אַ חודש האָט ביי מיר געהייסן אַ גמילות־חסד. אָן אַ פאָרמאַלנע וועקסל פאַרשטייט זיך. אַז איך האָב ניט אנטליען, נאָר ליותר בטחון האָב איך נאָך גענומען אַ משכון, וואָס האָט געדאַרפט ווייניקסטנס דריי מאָל אַזוי פיל ווערט זיין, ווי די סומע וואָס איך האָב געגעבן. דאָס וועקסל האָט אָבער איך געמוזט זיין אויף דריי מאָל אַזוי פיל. האָט מיר חלילה דער בעל־חוב פּונקט צו דער צייט ניט אָפּגעגעבן, אָדער ניט אינגאַנצן אָפּגעגעבן, האָב איך געלאָזט שאַצן דעם משכון, און האָב שוין דערצו אַ מיטל געהאַט, מע זאָל אים שאַצן פאַר אַ דריטל ווי מיר איז געקומען. פאַר דעם איבעריקן האָב איך איינגעגעבן דאָס וועקסל און האָב דעם בעל־חוב זיין פאַרמעגן איבערגעשריבן, אים איינגעזעצט, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז דאָס גאַנצע וועקסל איז מיר באַצאָלט געוואָרן חוץ דעם משכון. שרייען, וויינען, בעטן, שעלטן האָט מיך ניט געאַרט, פאַר פאַלש שווערן האָב איך קיין מורא ניט געהאַט, קיין דרך־ארץ האָב איך פאַר קיינעם ניט געהאַט; איטלעכער דאַרף ב"ה האָבן צו מיר, און איך צו קיינעם ניט — וואָס הער איך די פאַרכעס! —

צום מיינסטן האָב איך געריסן פּראָצענט ביי פּריצים, ניט ווייל אויף יידן האָב איך, חלילה, רחמנות געהאַט — חס־ושלום! רחמנות איז ניט געשטאַנען אין מיין צעטל, נאָר ווייל אַ ייד, וואָס לייעט ביי אַזאַ תכשיט ווי איך געלט, איז אַ קבצן, אַ דלפון, און וואָס וועל איך ביי אים גאָר אויסרייסן? אַז איך וועל אים שוין איבערשרייבן זיין מאַיאָנטעק און וועל אים שוין די בעבעכעס אַוועקנעמען, וואָס קען דאָ, שטיינס געזאָגט, פאַר אַ גליק זיין? — אַ פּריץ איז איין אַנדערע זאַך, ער האָט אַ דערפל, אַ מיל, אַ גאָראַלניע, טויקן, פאָלוועריקעס, דאָס איז אַ סחורה, דאָ קען מען אַ ביינדל אָפּלעקן. — אַ פּריץ האָב איך געגעבן געלט בכבוד גדול, איך האָב מיך גאָרניט געאיילט אָפּצונעמען, אַדרבה, איך האָב אים נאָך אַלע מאָל צוגעגעבן פרישע עטלעכע גילדן, אַבי נאָר דאָס וועקסל איבערגעשריבן. עס פאַרשטייט זיך, אַז דאָס וועקסל האָט געמוזט זיין אויף דריי מאָל אַזוי פיל. שפּעטער,

אַז ער איז שוין אַריינגעקראָכן אין אַזויפיל געלט, אַז ער האָט שוין ניט געקענט אָפּגעבן, האָב איך שוין פאַרלאַנגט אַ גאַנץ גרויסן פּראָצענט און ליתר בטחון אַ וועקסל אויף פינעף מאָל, און אַמאָל, אַז איך האָב נאָר געקענט אויספירן — אויף צען מאָל אַזויפיל. אַזאַ חוב האָב איך צום מיינסטן גאָר געלאָזט לויפן אַ צייט און גאָר ניט געמאָנט, ווער שמועסט אַז דער פּריץ איז געווען איין אַלטער. האָב איך אים גאָר געלאָזט לויפן. האָט ער אָבער נאָר איין אויג צוגעמאַכט, בין איך תיכף צוגעטרעטן מיט דעם וועקסל און האָב אָפּגענומען פאַר איטלעכן קערבל צען, פופצן, צוואַנציק, וויפל איך האָב נאָר געקענט. איז דער אַלטער אָבער איין עקשן געווען און האָט ניט געוואָלט מת ווערן און עס איז מיר לאַנג געוואָרן צו וואַרטן — נאַ, האָב איך מיך דערפאַר אָן אים נוקם געווען און האָב אים געמאַכט אַ ביטער עלטער. ער האָט געמוזט מיט די אויגן זען, ווי איך פאַרקויף זיין דאָרף, ער האָט געמוזט אויף דער עלטער אַרויס פון זיין הויף, פון זיין טאַטנס ירושה און זיך וואַלגערן אין דער פרעמד. אַ מצווה! זאָלט ער ניט געזאָלט לייען ביי מיר קיין געלט! וואָס איז, איך האָרעווע אויף עולם־הבא? הא? — אמת טאַקע, דאָס אמתע וועקסל מיט אָרדנטלעך פּראָצענט וואָלט ער געקענט גרינג באַצאָלן און עס וואָלט אים גאָר ניט שווער געווען. מע האָט נאָר דעריבער געדאַרפט דאָס דאָרף פאַרקויפן, ווייל מיין חשבון האָט אָנגעטראָפן צען־פופצן מאָל אַזויפיל, וויפיל עס איז פון אים געקומען, נאָר וואָס גייט דאָס מיך אָן? עס איז מיין באָבעס דאגה, אַ שיינע ריינע כפּרה! וואו שטייט עס געשריבן, אַז ער דאַרף האָבן אַ דאָרף? — אַז איך טאָר קיין דאָרף ניט האָבן, מעג איך האָבן געלט. —

איך וועל דיר גאָר שענערס דערציילן: עס איז מיר נמאס געוואָרן זיך אַליין לאַנג דעם קאָפּ צו דולן, וואַרטן חדשים אָדער יאָרנלאַנג און דערווייל מיין ביסל מזומן לאָזן אין פרעמדע הענט, האָב איך מיך אַמאָל מיישב געווען און האָב אַזוי געטון, עס האָט מיך איינער געשיקט רופן צו זיך, איך זאָל אים אַנטלייען טויזנט קערבלעך, אַ מענטש מיט אַ מאַיאָנטעק, נאָר בשעת מעשה האָט ער ניט געהאַט קיין מזומן קערבל און האָט נייטיק געדאַרפט

שפּילן אין קאָרטן און איין אַקטריסע אַ שיינע איז גראָד אויך געוועזן אין שטאָט. נאָ, וואָס טוט מען ניט אין אַזאַ נייטיקער צייט? ער האָט מיר געגלעט, געקושט, „מאָיע קאָכאַנע, דאַי פּיעניענדזע!" — „פּאָדאַם דענוג, יאַסניע פּאַניע! איך וועל געבן, נאָר אַ וועקסל אויף פינעף מאָל אַזוי פיל, דו ווייסט דאָך, פּאַניע דאָבראָדזיע, מיין כּלל!" — „גוט, דאָס וועקסל איז פאַרטיק. נאַ, גיב געלט!" — „שיין!" איך נעם דאָס וועקסל, לייען עס איבער, גוט! — איך נעם מיך צו דער קעשענע — אָ־נאַ, פּשעפּראַשעם פּאַניע! איך מוז אַ לויף טון אַהיים, איך האָב פאַרגעסן דאָס געלט מיטצונעמען, און דעם אויגנבליק קום איך צוריק. איך האָב ניט געוואַרט אויף קיין תשובה און בין שוין אַוועק — מיט דעם וועקסל. מיינסטו, איך בין צוריקגעקומען מיט געלט? אַ מכּה! וואָס איז, אַ גרויסע מצווה ער זאָל פאַרשפּילן אין קאָרטן אָדער דער אַקטריסע אַוועקגעבן? אָן מיר איז מער מצווה. אין עטלעכע חדשים אַרום האָט ער מיר אָפּגעגעבן מיין ג ע ל ט, דאָס גאַנצע וועקסל מיט פּראָצענט. מיינסטו אפשר, אַז איך האָב אַזוי געריסן און געראַבעוועט, האָב איך פונם געלט גרויס הנאה געהאַט, האָב מיר תענוגים אָנגעטון און ברייט געלעבט? מוז איך דיר זאָגן, אַז מיך האָט מען אין שטאָט גערופן ביים צונאָמען „חזיר", ווייל איך האָב געלעבט טאַקע פּשוט ווי אַ פּראָסטער חזיר. איך האָב מיר אַ שטיקל ברויט ניט פאַרגונען צו עסן, איך האָב געדאַרט און געקוואַרט, בין תמיד אומגעגאַנגען פאַרשמאַכט. איך האָב געלעבט אַז איך האָב געציילט קערבלעך. איך האָב געהאַט אַ פרום ווייב — מן הסתם אויך אַ גלגול — וואָרעם זי איז אויך אַזוי קאַרג געוועזן ווי איך, און האָט נאָר פּראָצענט געריסן. זי פלעגט זאָגן אַ סך תהילים, אין איר תהילימל איז אָבער נאָר געשטאַנען: „רבונו של עולם, קערבלעך! קערבלעך! אַ סך קערבלעך! נאָך קערבלעך!" איר תפילה פאַר ליכט־בענטשן איז געוועזן: „רבונו של עולם, קערבלעך!" די תחינה פון קנייטלעך לייגן איז געוועזן: „רבונו של עולם, קערבלעך!" דאָס דאַווענען פון וואָך, שבת און יום־טוב איז נאָר געוועזן: קערבלעך, קערבלעך! דאָס איז געוועזן איר י צ י א ת מ צ ר י ם פּסח צום סדר, אירע קינות אום תשעה־באב, איר פרייד און איר לייד,

איר ברכה און איר קללה. „גאָט זאָל אייך בענטשן מיט אַ סך קערבלעך!" — האָט זי צוגעוואונטשן דעם, וואָס האָט איר אַ טובה געטון. „קיין קערבל זאָלט איר ניט האָבן!" — האָט זי געשאָלטן דעם, וואָס זי האָט זיך מיט אים געקריגט.

קורץ, מיר זענען שיר פאַר הונגער געשטאָרבן אין עושר און כּבוד. וואָרעם כּבוד האָבן מיר אויך געהאַט: מע פלעגט אונז בעטן אויף אַלע חתונות — ווייל יעדער איז אונז געלט שולדיק געוועזן — און נאָר דענצמאָל האָבן מיר אונז גוט אָנגעגעסן; ווען ניט די חתונות, וואָלטן מיר טאַקע געוועזן אויסגעגאַנגען פאַר הונגער.

דאָס ווייב — קיין גוטס זאָל זי ניט האָבן! — האָט מיך גאָר געקוילעט: ווייל זי האָט נאָך מער ליב געהאַט געלט פון מיר, האָט זי אַריינגעשטופּט געלט אין אַזעלכע ערטער, וואָס איז דאָרט פאַרפאַלן געוואָרן, אַבי מען האָט איר צוגעזאָגט אַ סך פּראָצענט. וואָס האָב איך געזאָלט מאַכן מיט אַזוינע בעלי־חובות, וואָס מע האָט ביי זיי ניט וואָס צו נעמען? זיי איינזעצן? דאַרף מען דאָך געבן קאָרמעוואַיע, זאָל איך נאָך לייגן דאָס לעבעדיקע אויפן טויטן? — הכּלל, זי האָט מיך אומגליקלעך געמאַכט. מיין געלט איז פאַרפאַלן געוואָרן, די רווחים האָבן דאָס קרן אויפגעגעסן. וואָס טוט מען?

אַז איך האָב געזען, עס הייבט מיר אָן שלעכט צו גיין, מיין געלט ווערט פאַרפאַלן, בין איך געפאָרן צום רבין, וואָרעם פון אַ גוטן־ייִדן האָב איך שטאַרק געהאַלטן. מיין ווייב פלעגט זיך שטאַרק פאָרען מיט מכשפות און זנאַכערקעס און קאָרטנוואַרפערינס, נאָר איך האָב דרינען ווייניק־וואָס געגלויבט, אין דעם רבין האָב איך מער אמונה געהאַט. איך ווייס, פאָרט אַ צדיק! — מילא, איך האָב דעם רבין געגעבן אויף אַ פּדיון, מן הסתם ניט קיין שרפ"ט אלפים, וואָרעם געלט געבן איז מיר תמיד זייער שווער געוועזן, מיין האַנט האָט נאָר געקענט נעמען, נאָר דעם רבין מוז מען דאָך עפּעס געבן. דער רבי האָט מיך געבענטשט מיט אַ פּסוק „והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה" — דו וועסט אַנטלייען אַ סך גויים, כאָטש דו וועסט קיינעם ניט אַנטלייען. איך

בין געוועזן אַ שטיקל יודע ספר, האָב איך מיך אָנגערופן: „סטייטש, רבי! לא תלוה איז דאָך טייטש: דו ווערסט ניט לייען?" — „שוטה, האָט זיך דער רבי אַ בייזער געטן, וואָס איז, אַ בעל-דקדוק ביסטו גאָר, חס-ושלום? איך הייס לא תלוה זאָל זיין די טייטש זאָלסט ניט אַנטלייען. פאָר אַהיים און לאָז דיך ניט אָנגיין!" אַוועקפאָרנדיק פונם רבין זענען מיר זיינע ווערטער אין קאָפּ אַריין און בין געקומען אויף דער עצה צו מאַכן פאַלשע קוויטלעך אויף רייכע פריצים. — דאָס מיטל האָט געהאָלפן. איך האָב געקריגן אַ בריה, וואָס קאָן די מלאכה, און האָב געמאַכט קוויטלעך אויף פריצים וואָס זענען שוין לאַנג טויט און בין געקומען צו זייערע קינדער מאָנען. די קינדער, וואָס האָבן ניט געוואָלט זייערע עלטערנס נאָמען שאַנדע מאַכן, האָבן געצאָלט. —

תחילת איז דאָס געשעפט זייער גוט געגאַנגען. אַלע יונגע פריצים האָבן געצאָלט די קוויטלעך, וואָס איך האָב נאָכגעמאַכט אויף זייערע געשטאָרבענע עלטערן, עס האָט קיינער אַ וואָרט ניט גערעדט. איך בין ביי מיר אַזוי שטאַרק געוואָרן אין דער דעה, אַז איך האָב פשוט הָעזה געהאַט צו מאַכן אַ קוויטל אויף אַ לעבעדיקן פריץ און בין אים געקומען מאָנען. דער פריץ קוקט מיך אָן ווי אַ משוגענעם: „ווען האָב איך ביי דיר גענומען געלט?"—„סטייטש, ווען? זאָג איך, אָט דאָס איז דאָך דיין קוויטל, עס שטייט דאָך אינם קוויטל, קענסטו דען לייקענען, אַז דאָס איז ניט דיין חתימה?" — דער פריץ איז שרעקלעך בייז געוואָרן און האָט מיך אָנגעהויבן צו פּאַטשן. איך בין געפאַלן צו דער ערד, ער האָט מיך געטרעטן מיט די פיס. קורץ, ער האָט מיך אַזוי געשלאָגן, אַז מע האָט מיך אַוועקגעטראָגן אין אַ ליילעך. איך האָב אַכט טאָג געקרענקט און בין געשטאָרבן

דער מלאך-דומה האָט מיט מיר קיין סך קונצן ניט געמאַכט: דו ביסט, זאָגט ער, געוועזן אַ חזיר, מע האָט דיך גערופן חזיר, און דו זאָלסט פאַר דיינע זינד מגולגל ווערן אין אַ חזיר.

אַ חזיר

איך מוז דיר זאָגן, מיין ליבער חברה-מאַן, אַז אַ חזיר איז גאָר ניט שלעכט צו זיין. דאָס ערשטע האָב איך פרנסה ברווח, עסן איבער דעם מויל און עס האָט מיך אַ גראָשן ניט געקאָסט. איך האָב געהאַט דאָס בעסטע געלעגער, איך האָב מיך אויסגעוואַלגערט [אין] אַלע בלאָטעס. עס האָט מיך נאָר פאַרדראָסן, וואָס איך האָב געדאַרפט בעל-הלוואהס ווייז אַזוי האָרעווען, האָבן צו טאָן מיט מענטשן, זיך מיט זיי צו פּאָזשיווען, נאָכמאַכן פאַלשע חתימות, אַזוי, אַז מע האָט מיר אַוש די ביינער צעבראָכן, אַלעס כדי צו באַקומען געלט, אַ סך געלט, נאָך געלט, קערבלעך! קערבלעך! ווי מיין ווייב פלעגט צו זאָגן, אַז אַ חזיר קען זיך גאָר אָן דעם באַגיין. וואָס קומט מיר אַרויס פון דעם אַלעמען? דאָס געלט איז געבליבן ביי מיין ווייב און איך בין געוועזן אַ חזיר און בין ווייסער אַ חזיר.

נאָך איין זאַך איז מיר זייער שלעכט געוועזן: איך האָב מיך געוואָרגט און האָב מורא געהאַט, אַז איצט וועל איך גאָר קיין תקנה שוין ניט האָבן און וועל שוין מוזן בלייבן אויף אייביק אַ חזיר. אַז איך בין געוועזן אַ פערד, אַ פיש, אַן אייזל, אַ פּיאַווקע, אפילו אַ הונט, בין איך אַלע מאָל געקומען צו אַ יידן אין שטוב אַריין, האָב אַמאָל געהערט אַ קדושה און בָּרכו. איך ווייס פיל, איך האָב מיך אַלץ געריבן אַרום דער קדושה, ביז איך האָב געהאַט איין עליה און בין ווידער מגולגל געוואָרן אין אַ מענטשן, אין אַ יידן, כאָטש וואָס פאַר אַ יידן, איז דאָך אַ ייד! איצט אָבער אַ חזיר, ביטער איז מיין לעבן! פאַרשוואַרצט בין אין געוואָרן! קיין ייד לאָזט מיך ניט אויף די אויגן. איך וואַלגער מיך נאָר

צווישן גוֹיים, פֿאַרפֿינסטערט בין איך געוואָרן, איך טרעט ניט איבער אַ ייִדישע שוועל, ווי אַזוי קען איך קומען צו איין עליה? איך האָב מיר אַפֿילו אַלע מעגלעכע מי געגעבן, מיך צו אַ ייִדן אין שטוב אַרײַן צו כאַפּן, אַמאָל בײַ אים אַ פּאַטעניצע איבערצו־קערן, אַמאָל אַ כשר אויסגעזאַלצן שטיק פֿלייש אַוועקצוטראָגן, ניט איין מאָל האָב איך געכאַפּט קלעפּ מיט שטעקנס מיט קאָטשע־רעס און האָב עס מקבל באַהבה געווען, אַבי אַ זכיה צו האָבן עפּעס אַ הייליק וואָרט פֿון אַ ייִדן צו הערן — מײַן מי איז אָבער געווען גאָר אומזיסט. אַז דער ייִד האָט נאָר מײַן טרייפֿה פּאַרצע־רע (פּרצוף) דערזען, האָט אים אַ דונער דערשלאָגן. ער האָט גע־האַלטן אינמיטן דאַוונען, האָט ער תּיכּף אויפֿגעהערט. „אַ חזיר איז אין שטוב! טרײַבט אים אַרויס! איך קען ניט דאַוונען!" קורץ, איך האָב מיך אַרומגעדרייט אַזוי לאַנג און האָב ניט געקענט האָבן קיין עליה, ביז אַז איך בין שוין דיק און פֿעט געוואָרן, האָט מען מיך געשטאָכן, אָפּגעסמאַלעט און אויף שטיקער צע־האַקט. מײַן פֿלייש און מײַן שמאַלץ האָט מען אויף פֿאַרשידענע זאַכן פֿאַרניצט, פֿון אַ גרויסן טייל האָט מען געמאַכט קאָלבאַסעס. דאָס איז געווען מײַן גליק, אַזוי ווי דו וועסט הערן.

ווי מען האָט נאָר מײַנע קאָלבאַסעס אַרײַנגעבראַכט אין אַ גוייִש שענקל אַרײַן, איז באַלד אַרײַנגעקומען אַ משוגענער ייִד און האָט זיך געהייסן געבן אַ קאָלבאַס. ער האָט אָנגעטון דאָס היטל און האָט גאַנץ ערנסט אַ ברכה געמאַכט און האָט געשמאַק געגעסן.

בײַ די ווערטער האָב איך מיך אָנגערופֿן צו דער נשמה:

— אַקעגן וואָס דערציילסטו מיר אַ מעשה פֿון אַ משוגענעם? דו מיינסט, אַז איך בין אַ פּראָסטער חברה־שמש, ווייס איך גאָרניט,

אַז [עס] געפֿינען זיך אויך קלאָרע ייִדן, וואָס כאַפּן שטילערהייט אַ קאָלבאַס? —

— יאָ, זאָגט די נשמה, דו ביסט גערעכט, עס איז אַפֿילו דאָ אַזעלכע, וואָס עסן גאָר עפּנטלעך קאָלבאַסעס, און דווקא קלאָרע נאָר אַ קלאָרער, וואָס עסט קאָלבאַסעס, מאַכט דאָך אָבער קיין ברכה ניט און מײַן גאַנץ גליק איז דאָך גאָר געווען די ברכה

וואָרעם תּיכּף ווי דער ייִד האָט אַ ברכה געמאַכט, האָב איך באַלד איין עליה געהאַט און בין מגולגל געוואָרן אין אַ כּשרן ייִדן, אין אַ פּאָדראַטשיקל. וואָס גייט אויף טאָרגעס. ניט עפּעס אַ געשעפֿט צונעמען — נאָר צו נעמען אָ פּ ט ר ע ט־געלט, און טאַקע דעריבער איז דער חזיר אין אים מגולגל געוואָרן.

אַ פּאָדראַטשיק

ווי איך בין געוואָרן אַ פּאָדראַטשיק, האָב איך אָנגעהויבן פאַרשוואַרצט צו ווערן גאָר אויף איין אַנדער אופן. שטעל דיר פאָר אַ מענטשן, וואָס האָרעוועט טאָג און נאַכט ניט פון זיינעסוועגן, ניט אויף ווייב און קינדער, נאָר אַוועקצוגעבן כאַבאַרניקעס און באַצאָלן אויף סטאַנציעס. — איך קען ניט זאָגן, איך האָב אַפילו געגעסן און געטרונקען, פאָרסטער האָט זיך געגאָסן ווי וואַסער, נאָר עס איז מיר ניט באַקומען, ווייל פון דער היים האָב איך תמיד געהאַט פינסטערע בריוו, אַז מיין ווייב האָט ניט אויף ברויט. געלט צו שיקן האָב איך קיינמאָל ניט געהאַט, ווייל דאָס ערשטע בעסטע געלט האָב איך געמוזט צעטיילן קליינע כאַבאַרניקעס, און דאָס איבעריקע — דער באַלעבאָסטע פאַר עסן און דעם שענקער פאַר טרינקען. אַהיים צו שיקן איז קיינמאָל ניט געבליבן. אַליין בין איך אַרומגעלאָפן פון איין גובערסקי שטאָט אין דער אַנדערער אויף טאָרגעס און דווקא מיט פּאָטשט — ווי קען אַ פּאָדראַטשיק פאָרן אָן אַ גלאָק, חלילה? הוצאה איז געווען תמיד מער ווי הכנסה און אין חובות האָב איך געשטעקט איבערן קאָפּ. וואָלט איך געווען גענומען אַ געשעפט מיט באַרעכענונג, מיט איבערלייגונג, אַזויפיל דאַרף מיך קאָסטן, אַזויפיל דאַרף איך פאַרדינען, און וועדליג דעם באַרעכענען די הוצאה, וואָלט איך תמיד געקענט האָבן ערלעך מיין שטיקל ברויט און ווייב און קינדער מפרנס צו זיין; איך האָב אָבער קיין מאָל ניט באַרעכנט. וואָס האָב איך געזאָלט רעכענען? איך האָב דען געשעפטן געהאַט? איך האָב דען אַמאָל זיך איבערגעלייגט, וואָס איך האָב אָנגענומען? איך האָב געהאַט קאָנטריענטן, שטעלן איז זייער עסק געווען. עס פאַרשטייט זיך, אַז זיי האָב איך געגעבן אַ גרעסערן מקח ווי איך האָב אַליין גענומען. אַי־וואָס? וואו נעמט מען צו

צאָלן? מוז מען שטערכען, ווידער אַ ניי עסקל, אַ נייע זאַדאַטעטשנע סומע, נעם דאָ און לאַטע דאָרט — שלימזול, דריי זיך! האָט זיך דאָס שלימזול אַ מאָל געשטעלט און איך האָב ניט געהאַט צו צאָלן אָדער צו שטעלן, בין איך נעלם געוואָרן. דער טלומיק איז געבליבן פאַר אַ סימן ביי דער באַלעבאָסטע און איך האָב געמאַכט אַ פּליטה. מע האָט מיך אַפילו ניט נייטיק געדאַרפט, וואָרעם דער זאַלאָגאָדאַטעל האָט געמוזט ענטפערן אָדער דער זאַלאָג איז פאַרפאַלן געוואָרן. —

אַ יאָר עטלעכע און צוואַנציק צוריק האָט איינער געמאַכט אַ ליד, עס האָט געהייסן „דאָס ביסעלע מינץ", דרינען האָט ער געשילדערט אַלערליי מענטשן, ווי איטלעכער זוכט זיך המצאות דאָס ביסל מינץ צו באַקומען, צווישן אַנדערע האָט ער דעם פּאָדראַטשיק אויך ניט פאַרגעסן. ווי עס האָט אַפּנים, האָט ער מיך אין אויג געהאַט, וואָרעם איך האָב מיך דאָרטן אָפּגעשפּיגלט אַזוי ווי אין אַ שפּיגל און בין אויף דעם שרייבער זייער בייז געוועזן. איך האָב זיין ליד אַזוי פיל מאָל געלעזן, בעזאָנדערס, וואו עס האַנדלט [זיך] פונם פּאָדראַטשיק, אַז איך געדענק נאָך איצט אַ סך סטראָפן אויסנווייניק. הער־צו. איך וועל עס דיר זינגען, אין איין וועגס וועסטו הערן ווי אַ נשמה זינגט.

די נשמה האָט זיך אַ ביסל אויסגעהוסט, כדי דאָס קול זאָל גיין גוט, און האָט אָנגעהויבן צו זינגען:

דער פּאָדראַטשיק לעבט ווי אַ גרויסער האַר,
און זשאַלעוועט ניט קיין געלט;
אַ גאַנצן טאָג זידט דער סאַמאָוואַר,
ער מאַכט טיי פאַר דער גאַנצער וועלט:
עס שטעקט דרינען אַ גרויסער קינץ,
ווי אַזוי צו פּאַצאַפּען דאָס ביסעלע מינץ.

ער זעצט זיך אויף דער דראָשקע ברייט,
אָנגעשפּאַרט מיט דעם ריקן;
די הענט פּאָדבאָקאָם, די פיס צעשפּרייט,
און ווייזט דער וועלט זיינע גליקן:

פֿאַדראַדן צו נעמען איז אַ גרויס קינץ,
אַ זאַראַכּעטשנע כּומע — אַ שיין ביסל מינץ!

דער באַלעבאָס אויף דער סטאַנציע ניט אויף באָרג
געבראָטנס מיט קאָטלעטן;
נאָר דאָס איז תּמיד זיין גאַנצע זאָרג,
ווי באַקומט מען אַ זאַלאָג אַ סעטן:
אָן דעם קען מען ניט מאַכן די קינץ,
בישטאָ קיין זאַלאָג, נישטאָ דאָס ביסל מינץ.

צי האָט ער פֿערד, צי האָט ער ניט,
אַ גלאָק מוז ער האָבן;
אַ קעמל, אַ בערשטל פֿירט ער מיט,
און אַ ביינדל די צונג צו שאָבן.
דעם אָנשטעל דאַרף מען אויך צו דער קינץ,
צו כאַפּן אויף קרעדיט אַ ביסעלע מינץ.

ביי דער טואַלעט איז ער אַ בריה
אַ שעה אויפֿן זייגער צו זיצן;
פּערפֿומען, פּאָמאַדע, אַ גאַנצע גאַלאַנטעריע,
און אַ שערל די באָרד צו פּיצן,
און שוואַרצן די האָר — די שוואַרצע קינץ,
דאָס קאָסט אַלצדינג אַ היבש ביסעלע מינץ.

אין דער היים קען ער ניט בלייבן,
נאָר ארומפֿאָרן.
דאָס ווייב קומט ער אָפּ מיט בריוו שרייבן,
און פֿאַרלעבט ביי באַלעבאָסטעס די יאָרן.
וואָס ער פֿאַרדינט מיט המצאות, מיט קינץ —
ביי דער באַלעבאָסטע בלייבט דאָס ביסעלע מינץ.

דאָס ווייב זיצט אין שכנות אין שולגאַס,
און פֿאַרזעצט אויף שבת דאָס ברוסט־טוך שפּאַניער;

ביי אים שטייט פֿאָרטער אַ גאַנצע פּאַס,
און פֿופֿציק בוטל שאַמפּאַניער;
נאָ, איז עס ניט אַ גרויסער קינץ,
אַזוי אויסצובריינגען דאָס ביסעלע מינץ?

אויסצוברענגען ניט אויף ווייב און קינדער,
ניט אויף קיין אָרעמע קרובֿים;
אַליין צו זיצן אין דער פֿרעמד, באַווינדער,
נאָר אַמאָל אַהיים צו קומען אויף ימים־טובֿים.
איז דאָס ניט אַ נאַרישע קינץ,
אַזוי אויסצוברענגען דאָס ביסעלע מינץ?

אויסצוברענגען אויף פֿאָרן אויף דראָשקעס,
אויף קעסטלעך ציגאַרן, פּאַפּיראָסן,
אויסצוברענגען אויף פֿילן, אויף פּראָשקעס,
אויף .... איך וואָלט מיר גערן דאָס מויל פֿאַרשלאָסן!
נאָר לאָמיר זיך אומקערן צו זיין קינץ,
ווי אַזוי ער באַקומט דאָס ביסל מינץ.

אַ סטראָיעניע איז ביי אים אַ געשעפֿט,
אַז ער האָט נאָר געצייכנט אויף אַ טאָוול;
ער סטראָיעט אַ בעטהויז, אַ לאַזאַרעט,
אַפֿילו דעם טורעם פֿון בבֿל —
אָן שטיינער, אָן וואַפּנע, אָט דאָס איז אַ קינץ!
און באַקומט דערפֿאַר דאָס ביסעלע מינץ.

הייבט דער סמאַטריטעל אָן צו שרייען:
עס האָט זיך געקאָנטשעט דער סראָק,
מוז דער זאַלאָגאָדאַטעל אָטוויעטשאַיען,
און דער פּאָדראַטשיק אַנטלויפֿט מיטן גלאָק.
ער לויפֿט ווידער אויף אַ טאָרג, מאַכט ווידער אַ קינץ,
און באַקומט אַ זאַדאַטעטשנע, אַ פֿריש ביסל מינץ.

עס רוישט אים אין די אויערן פון אַ גלאָק דאָס נעקלינג.
סיי ווען ער שלאָפט, סיי ווען ער וואַכט.
פּראָשעניע, פּאָניזשעניע. לינט אים אויף דער צינג,
פּראָכטאַוואָקע.* פּראָבאַוואָקע חלומט זיך אים ביינאַכט.
אַ שיכור שרייבערל מאַכט אים וואָלוול די קינץ,
דער איז אויף פּאָטשכּגעלט עטלעכע קאָפּיקעס מינץ.

עס קומט איין אָרעמאַן, דאָס בערדל געפּיצט,
אין אַ גובערסקי שטאָט צו פאָרן:
מיט אַ לעדערן קישן, שוין אָפּגעניצט,
און מיט אַ קאָבריצל פון אַלטע יאָרן.
ער נעמט אָפּ סטאַנציע, דאָס איז קיין קינץ,
און האָט גיט אין קעשענע אַ קאָפּיקע מינץ.

ער צעפּאַקט אַ טלומיק, פול מיט שטיוול,
שוואַרץ און רויט און בלאָ און גרין;
צעלייגט אויפן טיש — טיי אַ פּריוול,
און אַ פּעקל אַמעריקאַנסקי טיטין.
כוט אַ שמועס מיט דער באַלעבאָסטע מיט חן, מיט קינץ,
און לייעט ביי איר דערוויל עטלעכע רובל מינץ.

ער ווייזט איר זיין שקאַטולקע, זי איז איבערגעצויגן מיט כוך
און האָט דריי בלאַטשלעסער.
איגווייניק — נאָ, איגווייניק ליגט אַ רוח —
נאָ, דאַרף מען אים באַוואָרענען בעסער!
ער האָט פאַרלוירן די שליסל — דאָ העלפט קיין קינץ,
די באַלעבאָסטע מוז דערוויל געבן דאָס ביסעלע מינץ.

אַבי ער האָט זיך נאָר אַריינגענאַרט,
עסט ער שוין אויף באָרג;
ער זיצט עטלעכע וואָכן און וואַרט,
ביז עס יאַוועט זיך אַ טאָרג.
אָט דאָ לויפט ער און מאַכט די קינץ,
כאַפּט אָפּטרעט-געלט אַ ביסעלע מינץ.

אַ פּאָטשט, אַ טאַקסע, אַ קאַזיאָנע וואַלד,
אַלץ איז פאַר אים אַ סחורה,
אָט מאַכט ער קאַליע דעם מקח באַלד,
אַלע האָבן פאַר אים מורא.
אַבי ער פאַרשטייט נאָר גוט זיין קינץ,
האָט ער קיין דאגה ניט מיטן ביסעלע מינץ.

דאָס לידל איז מיר גוט אין דער נאָז אַריין. איך בין אַפילו דעם מחבר געוואָרן אַ שונא, ווייל עס האָט אויף מיר זייער געפּאַסט, כאָטש עס קען זיין, אַז ער האָט מיך גאָרניט אין זינען געהאַט. די וואָס שרייבן האָבן שוין אַזאַ גליק, אַז ווער עס פילט זיך געטראָפן, איז אויף זיי שטאַרק בייז, אָפּטמאָל גאָר אומזיסט. נאָר פונדעסטוועגן איז מיר דאָס לידל צוניץ געקומען. פון די לעצטע ווערטער האָב איך געלערנט אַ המצאה, גאָר קיין פּאָדראַד ניט צו נעמען, און פאַרט אַ פּאָדראַטשיק צו זיין. דאָס מיטל איז מיר געפעלן, היינו צו גיין אויף טאָרגעס נאָר קלאָמערשט סטראַשען, און דערפאַר נעמען אָפּטרעט-געלט. דאָס איז ניט קיין שלעכטער משא-ומתן דאַכט זיך. מע לייגט ניט אַריין און מע נעמט אַרויס! איך האָב מיך אַ לאַנגע צייט אַזוי געפירט, ביז איך האָב צווישן די פּאָדראַטשיקעס זוכה געווען צום נאָמען אָפּטרעט.

נאָר העלפט עפּעס מלאָכות, אַז עס איז באַשערט איין אָרעמאַן צו זיין? די סטאַנציעס, די קאָרטן און דאָסגלייכן זענען דילי-דל! — איך האָב מיך אַרומגעוואַלגערט אין דער פרעמד אַזוי לאַנג, ביז איך האָב באַקומען אַ פעלער, וואָס מע רופט אַ מיאוסע נאָז, און בין אַהיים געפאָרן צום ווייב; דאָ בין איך פּשוט פאַר הונגער געשטאָרבן און מע האָט מיר געמאַכט אַ נדבה אויף תכריכים. דאָס איבעריקע ווייסטו שוין אַליין, דו האָסט דאָך מיר מיין רעכט געטון.

מיר דאַכט זיך, איך בין שוין מיינס אָפּגעקומען און וועל שוין מער ניט מגולגל ווערן. איך האָב מיך, גלויב מיר, פּאָדראַטשיקווייז אָנגעמוטשעט, אַז אַפילו חיבוט-הקבר האָט מען מיר אויך שוין געשענקט. דו זעסט דאָך אַליין, אַז איידער דו האָסט אויס-

פּעיעס אַ פּאָר טרונק בראָנפן צו טון, בין איך שוין אַרויס פון מלאך־דומהס הענט און בין שוין דאָ. מן הסתם האָט מען מיר שוין אַלעס מוחל געווען און איך וועל באַלד זיין אין גן־עדן. איך וואָלט שוין זייער גערן דאָרט געווען, ווייל איך בין גע־שטאָרבן זייער הונגעריק, דאָרט וועל איך האָבן צו עסן און צו טרינקען. נאָר עס קאָן דאָך זיין, אַז איך האָב גאָר אַ טעות, אפשר איז דאָס גאָר נאָר אויך איין המצאה פון מלאך־דומה, מיך קלאָמערשט אַהיים צו לאָזן און דערנאָך מיך ווידער אַ כאַפּ צו טון און עפּעס אין אַ נייעם גלגול אַריינצורוקן — אויב דאָס איז אַזוי, זאָג איך דיר צו, זיך נאָך יאַווען צו דיינע אייניקלעך נאָך אַ סך יאָרן און זיי צו דערציילן, וואָס וועט ווייטער מיט מיר פאָרגיין. לעת־עתה האָט די מעשה איין עק, און דו גיי אַהיים און שרייב אַלעס אויף אַזוי ווי איך האָב דיר דערציילט, כּדי אַלע מענטשן זאָלן עס לעזן, טאָמער וועט זיך עמעצער אַ מוסר אַרויסנעמען, טאָמער וועט זיך אָנשפּיגלען אַ חסידל, וואָס מאַכט דעם רבין ניגונים, אַ חזן, וואָס מאַכט פון אַ מקום־קדוש אַ קרעטשמע, אַ בעל־טאַקסע, וואָס באַראַבעוועט אָרימעלייט, אַ קריטיקער, אַ דאָקטאָר, אַ בעל־הלוואה, אַ פּאָדראַטשיק, וואָס פירן זיך שלעכט אויף, טאָמער וועלן זיי זיך אַרומקוקן, אַז זיי גייען אין אַ שלעכטן וועג און וועלן זיך בעסערן — וועלן מיר ביידע אַ גרויסע מצווה האָבן און דער זכות וועט אונז ביישטיין, דיר אויף דער וועלט, און מיר אויף יענער וועלט, און אויף דער ערד וועלן אויך ווייניקער זיין גלגולים. —

נאָכבאַמערקונגען